

**Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана
Огієнка**

Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

**Актуальні проблеми соціальної роботи:
досвід і перспективи**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Кам'янець-Подільський, 28 квітня 2020 року).

**Кам'янець-Подільський
2020**

УДК: 364-78:005.745(082)

ББК 60.9я431

А43.

Рецензенти:

Ковальчук В. І. - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

Вержиховська О.М. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи Кам'янець-Подільський національний університету імені Івана Огієнка

Друкується за ухвалою науково-методичної ради факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол №10 від 20 травня 2020 року)*

А43. Актуальні проблеми соціальної роботи: досвід і перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кам'янець-Подільський, 28 квітня 2020 року) / [ред. колегія: Л.П.Мельник, Т.Л.Опалюк] Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О. В., 2020. 132 с.

У збірнику містяться матеріали, подані на Всеукраїнську науково-практичну Інтернет-конференцію «Актуальні проблеми соціальної роботи: досвід і перспективи», яка відбулась у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. Розміщені у збірнику доповіді стосуються таких напрямів: актуальні питання теорії, історії та практики соціального захисту; використання інноваційних технологій у роботі фахівця соціальної сфери; методологічні засади соціальної допомоги у кризових ситуаціях; практична психологія в соціальній роботі; інклюзія в соціальній роботі.

Для студентів, магістрантів, аспірантів, викладачів навчальних закладів, науковців та представників громадських організацій.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників. У збірнику максимально точно відображається орфографія та пунктуація, запропонована учасниками.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

УДК: 364-78:005.745(082)

ББК 60.9я431

ЗМІСТ

Арістова Н.О.

Метод проєктів як засіб формування комунікативної компетентності майбутніх учителів..... 6

Березовська Л. І.

Формування комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі тренінгових занять 8

Бодашевська Ю.С.

Соціально-психологічний тренінг як допомога розвитку ефективної міжособистісної взаємодії 12

Гевчук Н.С.

Огляд нормативно-правової бази щодо соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами..... 15

Гомонюк О.М. Онішко О.Г.

Зарубіжний досвід використання методу проєктів у формуванні професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців соціальної сфери 19

Грач Ю. В.

Деякі аспекти оптимізації процесу соціалізації студентської молоді в сучасних умовах здобуття вищої освіти 24

Данилюк О.І., Колосюк І. А.

Соціальний захист населення: теоретичні аспекти фінансового забезпечення 27

Дідик Н.М.

Арттерапевтичні техніки для подолання у дітей наслідків кризових ситуацій 31

Дмитришин О.І., Гевчук Н.С.

Особливості надання соціальної допомоги сім'ям, які виховують дитину з ООП 35

Єрмак Т. М.

Соціальне лідерство – нова людина 38

Ковальчук В. І.

Вплив емоційного інтелекту на професійне зростання та розвиток кар'єри 42

Ковальчук В. І., Маринченко І. В.

Особливості підготовки майбутніх педагогів професійного навчання в умовах цифровізації освіти..... 45

Левко М.І.	
Особливості дистанційного навчання курсантів вищих військових навчальних закладів під час карантину	48
Лисак Л.А.	
Формування пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання	52
Марціновська І.П.	
Напрямки допомоги дітям з особливими освітніми потребами у ситуації травматичного стресу	56
Мельник Ж. В., Федорович Х. І.	
Використання технологій соціальної допомоги у створенні оптимальних умов навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами	60
Мельник Ж. В.	
Психосоціальна допомога літнім людям у соціальній роботі.....	63
Мельник Л.М., Сербалюк Ю.В.	
Соціальний аспект бідності в Україні.....	68
Мельник Л.П., Арабова М.Ю.	
Особливості соціального захисту безробітних в Україні та за кордоном.....	72
Міщик Л.І., Шиман Д.Л.	
Стратегії соціально-психологічної допомоги учасникам бойових дій в сучасних українських реаліях	76
Москалюк О.І.	
Переваги та недоліки дистанційного навчання в умовах карантину.....	80
Овод Ю.В.	
Дидактичні принципи навчання як основа дистанційної форми його організації.....	83
Опалюк Т.Л., Навлока А.	
Особливості соціальної адаптації внутрішньо переміщених сімей з дітьми.....	87
Опалюк О.М.	
Організація соціального супроводу прийомних сімей.....	91
Опалюк Т.Л., Басік І.	
Особливості надання соціальних послуг для сімей і дітей, які пережили втрату	95

Пляшко І.І., Гевчук Н.С.	
Основні напрямки роботи центрів зайнятості щодо подолання безробіття серед молоді.....	99
Прадійчук В.А., Мельник Л.П.	
Професійне вигорання фахівців соціальної сфери: причини, профілактика.....	103
Raievska Yana	
Organizational and methodological support for the process of training social specialists for interprofessional interaction.....	106
Сербалюк Ю.В.	
Морально-духовні витоки благодійності як форми соціального захисту	111
Співак В.І.	
Особливості діяльності соціального працівника при підготовці молоді до подружнього життя	115
Сторожук К.І., Опалюк О.М.	
Соціальний захист материнства в Україні	120
Тернопільська В.І., Бакуліна О.С.	
Супервізія у практиці соціальної роботи.....	124
Тимінський М.І., Сербалюк Ю.В.	
Реформування пенсійної системи в Україні.....	128

Арістова Н.О.
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу міжнародних зв'язків та
наукової співпраці Інституту педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

МЕТОД ПРОЄКТІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Реформування національної системи освіти передбачає всебічний розвиток особистості майбутнього вчителя, здатного здійснювати професійну педагогічну діяльність на основі ґрунтовних теоретичних та практичних знань й умінь та готового до плідної комунікативної взаємодії й конструктивного спілкування із колегами, батьками та учнями. Зважаючи на це, одне із головних завдань підготовки майбутніх учителів полягає у формуванні у них комунікативної компетентності, необхідної для виконання професійних обов'язків на високому рівні, знаходження ефективних способів розв'язання освітніх завдань різного ступеня складності та виховання молодого покоління свідомих громадян України.

Важливими для здійсненого дослідження були наукові доробки українських учених, присвячені обґрунтуванню змісту і структури професійної педагогічної компетентності майбутніх учителів взагалі та комунікативної компетентності зокрема (Л. Базиль [2], Н. Вітюк [3], І. Гриценко [5; 6], Д. Годлевська [4], О. Малихін [5; 6], З. Підручна [7]). З огляду на наявні теоретичні й практичні напрацювання зазначених учених, які доводять, що володіння майбутніми вчителями комунікативною компетентністю є однією із важливих умов їх успішної педагогічної діяльності, виникає закономірна потреба у пошуках ефективних форм організації, методів, прийомів і засобів навчання щодо її формування в освітньому процесі закладів вищої освіти України.

Під комунікативною компетентністю майбутніх учителів розуміємо здатність особистості ефективно організовувати професійне спілкування з іншими учасниками комунікативного процесу, працювати в команді, розв'язувати конфліктні ситуації, адекватно сприймати себе у спілкуванні під час комунікативної взаємодії та швидко засвоювати нові форми комунікативної поведінки. Структуру комунікативної компетентності, на нашу думку, складають чотири взаємопов'язані компоненти, зокрема, мотиваційно-ціннісний, когнітивний, процесуальний і

результативно-рефлексійний. Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає наявність у майбутніх учителів позитивної мотивації, ціннісних орієнтацій та стійкого прагнення до конструктивного спілкування з колегами, батьками та учнями. Когнітивний компонент включає здобуті теоретичні знання (з граматики, риторики, психології успіху, мовної культури тощо) та практичні вміння майбутніх учителів (співпрацювати з партнерами, висловлювати та обстоювати власну думку, дослуховуватися до думки співрозмовників). Процесуальний компонент характеризується організаторськими й комунікативними вміннями майбутніх учителів, результативно-рефлексійний – здатністю майбутніх учителів до рефлексії [1].

Аналіз наукової педагогічної літератури (Л. Базиль [2], Н. Вітюк [3], І. Грищенко [5; 6], Д. Годлевська [4], О. Малихін [5; 6], З. Підручна [7]) дає змогу стверджувати, що формуванню комунікативної компетентності майбутніх учителів сприяють різні форми організації, методи, прийоми і засоби навчання, а саме: метод навчальної дискусії, метод ситуаційного аналізу, ігрові методи навчання тощо. Проте, на нашу думку, одним із найефективніших є метод проєктів, оскільки його застосування у підготовці майбутніх учителів створює сприятливі умови для забезпечення плідного співробітництва між усіма учасниками комунікативного процесу, розвитку індивідуального та групового творчого потенціалу, зацікавленості у спільній діяльності.

Робота над проєктом передбачає залучення майбутніх учителів до діяльності, яка здійснюється шляхом виконання певної сукупності дій. До таких дій відносимо визначення проблеми; формулювання мети проєкту; аналіз та систематизація навчальної інформації, розроблення проєкту та його презентація; рефлексія здійсненої діяльності.

Зазначимо, що поряд із формуванням комунікативної компетентності, метод проєктів уможливорює формування у майбутніх учителів умінь аналізувати навчальну інформацію, працювати в команді, критично мислити, відповідально ставитися до результатів власної та командної діяльності, а також знаходити компроміс у прийнятті спільного рішення. Отже, основною перевагою застосування методу проєктів у підготовці майбутніх учителів вбачаємо можливість залучати їх до такої діяльності, яка спрямована на розвиток організаторських й комунікативних умінь, умінь спілкуватися та взаємодіяти з іншими, що, у свою чергу, ефективно сприяє формуванню комунікативної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістова Н. О. Комунікативна компетентність майбутніх філологів : сутність, зміст, структура. Вісник Національного авіаційного університету. 2017. Вип. 2 (11). С. 9–15.
2. Базиль Л. О. Розвиток літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури : монографія. Київ : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 574 с.
3. Вітюк Н. Р. Психологічні особливості формування комунікативних здібностей у майбутніх вчителів : автореф. дис. ... канд. псих. наук : спец. 19.00.07 / Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне, 2002. 23 с.
4. Годлевська Д. М. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 23 с.
5. Малихін О. В., Гриценко І. С. Теоретичні основи реалізації компетентнісного підходу в організації самостійної освітньої діяльності : монографія. Київ : НУБіП України, 2016. 489 с.
6. Малихін О. В., Гриценко І. С. Формування загальнокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей : монографія. Київ : Вид-во ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2015. 492 с.
7. Підручна З. Ф. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. Тернопіль, 2008. 22 с.

Березовська Л. І.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ТРЕНІНГОВИХ ЗАНЯТЬ

Сучасні тенденції розвитку системи освіти України вимагають запровадження в освітній процес таких форм навчання, які б сприяли особистісному та професійному саморозвитку майбутнього

соціального працівника. Без стимулювання студентів до розвитку креативності, вміння професійно вирішувати проблемні ситуації, встановлювати довірливі взаємини з клієнтами не можливе успішне становлення компетентного соціального працівника. Ефективними методами формування професійної, комунікативно-мовленнєвої компетентності студентів – майбутніх соціальних працівників виступають інтерактивні методи навчання, зокрема, тренінг, у процесі якого формуються практичні навички професії, активізуються процеси сприймання та осмислення інформації, вдосконалюються комунікативно-мовленнєві уміння та навички.

Тренінг (з англ. «*to train*», «*training*» – вчити, тренувати) у психолого-педагогічній літературі розглядається як група методів, спрямованих на розвиток навчальних здібностей опанування певним видом діяльності [3, с. 10]; форма активного навчання, метою якого є передання знань та розвиток практичних умінь і навичок [5, с. 107]; «метод створення умов для саморозкриття та самостійного пошуку вирішення психологічних проблем» [2, с. 29].

На думку І. Бежа, тренінг є складовою підготовки спеціалістів різного профілю і передбачає загальний вплив на особистість, створює умови для саморегуляції, сприяє підвищенню емоційної стійкості студентів [1]. За визначенням Ю. Ємельянова, тренінг слід використовувати для розвитку здібностей до навчання, оволодіння певним видом діяльності, зокрема, спілкуванням [4]. П. Щербань розглядає тренінг як форму навчання, в якій створені належні умови для саморозкриття студента і пошуку ним засобів розв'язання проблем [6, с. 112].

На нашу думку, тренінг – форма активної міжособистісної взаємодії спрямована на вдосконалення конкретних практичних умінь та навичок шляхом багаторазового вправлення та тренування в процесі виконання професійно спрямованих та спеціально розроблених вправ і завдань необхідних для оволодіння професійною компетентністю майбутнього соціального працівника.

У процесі організації тренінгових занять студенти вчилися вирішувати професійно спрямовані завдання та ситуації, планувати свою діяльність, визначати сильні та слабкі сторони, презентувати себе, долати комунікативні бар'єри та налагоджувати комунікативно-мовленнєву взаємодію з клієнтом у процесі ділового спілкування, відчувати емоційний та внутрішній стан клієнта, з розумінням ставитися до його проблем та сприяти їх вирішенню, вибирати найбільш доцільні до ситуації способи комунікативно-мовленнєвої взаємодії.

Проілюструємо виконання студентами третього курсу спеціальності 231 «Соціальна робота» окремих вправ тренінгу «Усвідомлене «Я» у професії».

Тренінг розпочинався з привітання учасників, представлення мети і завдань, визначення правил та принципів роботи.

Вправа «Професійне майбутнє». Мета – вчити студентів планувати своє професійне майбутнє, долати перешкоди на шляху до мети.

Процедура виконання. Тренер пропонував студентам уявити своє професійне майбутнє, реалізація якого принесе їм відчуття успіху в професії. Для цього учасникам роздавалися аркуші паперу і пропонувалося намалювати мету або її метафоричний образ, проаналізувати етапи, які слід подолати для досягнення мети, окреслити можливі перешкоди та визначити шляхи подолання. Кожен зі студентів розповідав про свої сильні і слабкі сторони, що цінує в собі, які особистісні якості допомагають йому у житті, а які заважають.

Рефлексія: студенти відповідали на запитання «Чого я хочу досягти?»; характеризували шляхи досягнення та можливі перешкоди.

Вправа «Я-професіонал своєї справи». Мета: вчити визначати важливі риси характеру, необхідні для досягнення успіху в професійній діяльності соціального працівника.

Процедура виконання. Завдання 1. Керівник тренінгу пропонував кожному студенту по черзі записати на фліпчарті одну рису характеру, яку він вважає найважливішою для досягнення успіху в майбутній професії. Далі всі разом аналізували та ранжували їх у порядку важливості, визначали наявність у себе, здійснювали самооцінку. Завдання 2. Студентам пропонувалося схарактеризувати якості (8-10 якостей), які заважатимуть їхньому успішному професійному становленню заповнивши таблицю Я-реальне та Я-ідеальне, провести аналіз змін.

Вправа «Самопрезентація умінь». Мета: вчити студентів визначати свої сильні сторони та презентувати себе.

Процедура виконання. Тренер пропонував студентам записати на картках свої яскраво виражені особистісні комунікативно-мовленнєві вміння та оформити їх у вигляді реклами-презентації не підписуючи їх. Студенти сиділи по одному. Час на виконання завдання – 5 хв. Далі, тренер збирав картки, перемішував їх. Кожен студент по черзі підходив до тренера, вибирав одну картку й

зачитував вголос, намагаючись при цьому відгадати про кого йде мова.

Рефлексія: студенти відповідали на запитання: «Чим корисною була вправа?», «З якими труднощами Ви зіткнулися під час її виконання?».

У процесі виконання студентами завдань, використовувалися різні способи обговорення змодельованих ситуацій з метою пошуку найбільш оптимальних шляхів її вирішення, стимулювання до продуктивної міжособистісної взаємодії в процесі спілкування, оперування технологіями впливу на клієнта, використання невербальних засобів комунікації, вміння вести діалог, ділову бесіду, використовувати мовленнєво-етичні форми спілкування в діловому мовленні. Викладач (тренер) виступав у ролі наставника, здійснював комунікативно-мовленнєвий супровід студентів, направляв, радив, спонукав до правильного рішення, аналізував, узагальнював, слідкував за дотриманням технологій надання допомоги, створював умови для їх професійного саморозвитку. У тренінгу було використано ігрові методи, групові дискусії, моделювання ситуацій, які сприяли засвоєнню теоретичних знань у безпосередній практичній діяльності.

Таким чином, професійно спроектований тренінг є ефективною формою роботи зі студентами, що дозволяє за невеликий проміжок часу вдосконалити набуті в процесі теоретичного навчання практичні навички, сприяє формуванню комунікативно-мовленнєвих умінь, забезпечує впевненість у собі, мотивує до професійного зростання, творчого вирішення нетипових ситуацій які мають місце у професійній діяльності соціального працівника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: когнітивно-практичні засади. Київ. Либідь, 2003. 344 с.

2. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: учебное пособие. 2-е изд. перераб. и доп. Москва. Эксмо, 2007. 416 с.

3. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение. Л.: ЛГУ, 1985. 166 с.

4. Емельянов Ю. Н. *Учебно-тренировочная группа в практике профессиональной подготовки студентов-психологов.* Вестник ЛГУ. Вып. 1. 1982. № 5. с.118-120.

5. Мельничук І. М. Загальна методична характеристика тренінгі. *Освітні інновації: філософія, педагогіка, психологія: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (16 квітня 2008 року, м. Суми). Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 249 с.

6. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : навч. посіб. Київ. Вища шк., 2004. 207 с.

Бодашевська Ю.С.

магістрантка соціально-психологічного факультету
кафедри психології розвитку та консультування
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Житомирська область, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ДОПОМОГА РОЗВИТКУ ЕФЕКТИВНОЇ МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

В сучасному світі неможливо уявити існування без постійної взаємодії та обміну інформацією, налагодження діалогу, пошуку взаєморозуміння, ефективного спілкування між учасниками комунікації у певному комунікативному просторі. В ранньому юнацькому віці за І. Коном [3], змінюються соціальні пріоритети особистості, проблема ефективного міжособистісної взаємодії набуває своєї актуальності. В цей віковий період, коли почуття дорослості є основним новоутворенням, набуває особливої гостроти потреба в незалежності однак одночасно з необхідністю ефективно взаємодіяти з соціумом. Це в свою чергу приводить до необхідності розширення кола контактів та пошуку ефективно міжособистісної взаємодії, яка виступає як сторона реальних міжособистісних взаємин та соціальних відносин [2].

На думку І. Беха, І. Ширшової, В. Мухіної [1; 4; 6] в ранньому юнацькому віці потреба в глибокому особистісному контакті особливо гостро переживається та є піковим у розвитку, оскільки відбувається прагнення юнаків та юнок до усвідомлення своєї самобутньої, неповторної індивідуальності, до співучасті та самовираження. Саме тому юнаки багато зусиль спрямовують на задоволення потреби у міжособистісній взаємодії, так як від вибору

способу її задоволення та отриманого результату значною мірою залежить особистісний розвиток молоді людини [2].

Мета статті полягає у розробці структури та змісту тренінгового заняття, спрямованого на актуалізацію знань про ефективну міжособистісну взаємодію та пошуку шляхів ефективних комунікативних компетенцій.

Програма соціально-психологічного тренінгу

«Розвиток ефективної міжособистісної комунікативної компетенції юнаків та юнок»

Відповідно до мети було поставлено наступні завдання: розширення можливостей встановлення контакту у різноманітних ситуаціях спілкування; розвиток спостережливості; навчання навичкам ефективного слухання; вдосконалення навиків емпатії та рефлексії; розвиток загальної психологічної культури міжособистісного безконфліктного спілкування.

Організаційні характеристики тренінгу. Просвітницько-розвивальний тренінг з розвитку ефективної міжособистісної комунікативної компетенції юнаків та юнок розроблено відповідно до процедури планування соціально-психологічного тренінгу та має три фази: *організаційно-підготовча* – підготовка місця та матеріалів для проведення заняття; *вступно-ознайомлювальна* – знайомство з учасниками та обговорення принципи поведінки в групі; *діагностична* – використання соціально-психологічних методів, які спрямовані на виконання головних завдань тренінгу [5].

Структура тренінгу: 5 занять тривалістю від 1,5 години до 3 год.

Кількість учасників: 20 юнаків та юнок.

Місце проведення: приміщення для проведення групових занять.

Обладнання: листи ватман (4-6 шт), маркери, фліп-чарт, проектор, папір формату А4, ножиці, маркери, ручки, іграшка.

Основні принципи роботи: активність, конфіденційність, повага до інших, добровільність, персоніфікації, цінування часу, толерантність, безоцінність тощо.

Робота під час тренінгу включає використання таких форм та методів як надання систематизованої інформації (проведення міні-лекції), групової дискусії з проблемних питань та мозковий штурм, психологічної діагностики, ситуаційно-рольові ігри та задачі, робота в мікрогрупах, психогімнастика.

Структурно-змістовна програма тренінгу «Розвиток ефективної міжособистісної комунікативної компетенції юнаків та юнок»:

- *Вступна частина 3 години*: 1. Знайомство з тренерами, презентація тренінгової програми (10 хв). 2. Знайомство з учасниками (гра) (15 хв). 3. Прийняття правил роботи групи (15 хв). 4. Вправа «Що таке «комунікація?» – робота в групах, мозковий штурм (2,5 години). 5. Рефлексія (20 хв).

- *Основна частина 9 годин*: 6. Ефективна комунікація – яка вона? (1,5 год); 7. Емпатія у взаємодії (1,5 год); 8. Чи маю навички ефективної комунікації. Самопізнання. (1,5 год); 9. Толерантність до себе і до інших (1,5 год); 10. Комунікація: Вербальна комунікація (Частина 1) (1,5 год); 11. Комунікація: Невербальна комунікація (Частина 2) (1,5 год).

- *Завершальна частина 2 години*: 12. Підсумкове заняття (1,5 год); 13. Рефлексія (25 хв); 14. Підсумок. (20 хв.). Всього: 14 годин.

Результати проведеного дослідження дозволяють фіксувати наступне: учасники більш детально приділили увагу емоційному компоненту міжособистісної взаємодії. Найбільш активна поведінка учасників спостерігалася під час проведення вправ, спрямованих на усвідомлення факторів, які допомагають встановити безконфліктне спілкування та генерування ідей, щодо позитивних та негативних факторів під час взаємодії. Вправи, в яких застосовувалися методи мозкового штурму та групової дискусії, викликали найбільш зацікавленість у учасників, оскільки вони стимулювали творчу активність учасників групи під час генерування ідей, спільного обговорення питання, що дозволяє прояснити або змінювати думки, позиції або установки респондентів. Це також надало змогу учасникам групи розглянути проблему з різних сторін, одночасно з проведенням групової рефлексії, усвідомлюючи власні переживання та згуртовуючи групу. Учасники оволоділи також інструментами для безпечної емоційної розрядки негативними емоціями, підвищився рівень емоційної культури, самоповаги, прогнозування свого майбутнього та саморозвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / Іван Дмитрович Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.

2. Коломієць Т. В. Особливості емпатійної міжособистісної взаємодії в юнацькому віці : дис. канд. / Коломієць Тетяна Володимирівна – Житомир, 2015. – 197 с.
3. Кон И. С. Психология юношеского возраста: (Проблемы формирования личности) / И. С. Кон. – М.: Просвещение, 1979.– 175 с.
4. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: учебник для студ. вузов / В. С. Мухина. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 456 с.
5. Петровская Л. А. Цели, задачи и процедурные аспекты перцептивно ориентированного социально-психологического тренинга / Л.А. Петровская // Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – С. 45-75
6. Ширшова И. А. Развитие гуманистических убеждений старшеклассников в межличностных отношениях: Дис. канд. пед. наук: 13.00.01/ Ширшова Ирина Александровна. – М., 1996. – 225 с.

Гевчук Н.С.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського Національного Університету
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

ОГЛЯД НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЩОДО СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, В ЯКИХ ВИХОВУЮТЬСЯ ДІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

На сучасному етапі розвитку української держави спостерігається тенденція до зростання чисельності дітей з функціональними обмеженнями, а також сімей, що виховують дітей з особливими освітніми потребами.

За даними ООН, у світі нараховується приблизно 450 млн людей з обмеженими можливостями і майже 200 млн з них – діти. Сім'ї, що мають дітей з порушеннями фізичного чи психічного розвитку, – це одна з найбільш уразливих груп населення.

Соціальна підтримка людей з психофізичними вадами вважається одним з важливих завдань країн в усьому світі, тому її необхідність відображена у найважливіших міжнародних правових документах, зокрема таких як: «Конвенція про права інвалідів» (13.12.2006 р.), «Мадридська декларація» (23.03.2002р.), «Європейська соціальна хартія» (03.05.1996 р.), «Послідовна політика реабілітації інвалідів» (09.04.1992 р.), «Всесвітня програма дій по відношенню до інвалідів» (03.12.1982 р.) «Декларація про права інвалідів» (09.12.1975 р.), «Європейський кодекс соціального забезпечення» (16.04.1964 р.). Україна гарантує соціальний захист інвалідів через Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2006 р.), Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991р.). 24 жовтня 2008 року Президент України Віктор Ющенко у США підписав від імені України «Конвенцію про права інвалідів» та Факультативний протокол до Конвенції про права інвалідів, тим самим заявивши на весь світ про те, що в Україні будуть дотримуватися стандартів якості життя інвалідів. За даними ООН у світі нараховується близько 450 мільйонів людей із порушеннями психічного або фізичного розвитку, що становить 1/10 частину людства. В Україні, як і в усьому світі, спостерігається тенденція до зростання кількості дітей-інвалідів (за даними Національної Асамблеї інвалідів).

Основні положення соціально-педагогічної підтримки дітей з особливостями психофізичного розвитку та їхніх батьків окреслені у законах України: «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991), «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» (2000), «Про охорону дитинства» (2001), «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2005), «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї» (2016), «Про освіту» (2017), «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг (2018); Указі Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013); розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про затвердження концепції соціальної адаптації осіб з розумовою відсталістю» (2004); постановах Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах (2011), «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами» (2013).

Сучасного звучання досліджуваний нами термін набув із внесенням змін до закону України від 07.09.2016 року № 1490-VIII «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї». У цьому документі слово «інвалід» замінено словами «особа з інвалідністю» [4].

Верховна Рада України прийняла закон України від 23 травня 2017 року № 2053-VIII «Про внесення змін до закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» [56]. Так, у 23 статті вказаного закону окреслюється термін «особа з особливими освітніми потребами» як особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення права на освіту, сприяння розвитку особистості, поліпшення стану здоров'я та якості життя, підвищення рівня участі у житті громади [3].

Окрім того, 19 грудня 2017 року Верховна Рада України прийняла Закон №2249-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», зміст якого спрямований на виключення із законодавства України та вжитку терміну «інвалід» і заміни його терміном «особа з інвалідністю». Також ним вносяться зміни до 37 Законів України, в положеннях яких слова «інвалід», «дитина- інвалід», «інвалід з дитинства» та «інвалід війни» замінено відповідно словами «особа з інвалідністю», «дитина з інвалідністю» та «особа з інвалідністю внаслідок війни» [2]. Отже, запровадження вищеназваним законом у вжиток терміну «особа з інвалідністю» фокусує увагу соціуму, передусім, на людині як особистості, а не на її інвалідності та вадах.

Аналізуючи ЗУ «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», реабілітація осіб з інвалідністю розглядається як система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство, а також забезпечення осіб з інвалідністю технічними та іншими засобами реабілітації і виробами медичного призначення.

Згідно ЗУ «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», (Ст.10.) Соціальна реабілітація сімей, дітей та молоді передбачає здійснення:

- навчально-виховної реабілітації у загальноосвітніх школах-інтернатах для дітей та молоді, які потребують соціальної допомоги; у спеціальних загальноосвітніх школах (школах-інтернатах) для дітей та молоді, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку; у загальноосвітніх санаторних школах (школах-інтернатах) для дітей, які потребують тривалого лікування;
- соціально-лікувальної та психологічної реабілітації у відповідних закладах охорони здоров'я дітей та молоді, які зазнали жорстокості, насильства, зокрема домашнього, а також які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС;
- фізичної реабілітації дітей та молоді з фізичними, розумовими вадами у спеціалізованих фізкультурно-оздоровчих закладах (клубах, центрах тощо);
- медико-соціальної реабілітації дітей, які зловживають алкоголем, наркотиками і які за станом здоров'я не можуть бути направлені до шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації;
- соціально-освітньої реабілітації в школах соціальної реабілітації та професійних училищах соціальної реабілітації дітей, які скоїли правопорушення;
- медико-соціальної, соціально-освітньої, фізичної та психологічної реабілітації дітей, звільнених від відбування покарання з випробуванням [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» Назва Закону із змінами, внесеними згідно із Законом № 2249-VIII від 19.12.2017 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 2-3, ст.36)
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 06.09.2018 № 2541-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-viii>
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Верховна Рада України : офіц. веб-портал. База даних: Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї : Закон України від 07.09.2016 року № 1490-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1490-19>.

Гомонюк О.М.,
доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри психології та педагогіки,
Хмельницького національного університету,
м. Хмельницький, Україна

Онишко О.Г.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри програмної інженерії
Хмельницького національного університету,
м. Хмельницький, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У Латвії в процесі підготовки фахівців соціальної сфери значна увага звертається на академічну та практичну підготовку, а також використовується навчання у формі проектів. Під час виконання проектів студенти отримують реальну можливість використати на практиці засвоєні теоретичні знання та оволодіти технологіями соціальної роботи. У школі вивчаються теоретичні курси (соціологія, психологія, психотерапія, соціальна педагогіка та ін.). Під час практичної підготовки теоретичні знання органічно доповнюються знаннями про розвиток і поведінку людини, про соціальні, економічні, культурні об'єднання і зв'язки між ними. Студенти мають можливість проходити практику за кордоном. Навчання в школі «Аттистиба» дає можливість студентам одержати ступінь бакалавра.

На нашу думку, для формування професійно-педагогічної культури (ППК) майбутнього соціального педагога/соціального працівника важливо враховувати той досвід, що існує в підготовці студентів в країнах Східної Європи, зокрема:

- рання спеціальна підготовка всіх фахівців соціальної сфери;
- децентралізація управління професійною підготовкою;
- адаптація освітніх систем до Європейського освітнього простору.

Проте досвід Білорусі, що зберегла стійку орієнтацію на національні культурно-освітні й соціальні традиції, залишившись водночас сприйнятливою до окремих загальносвітових і

європейських тенденцій розвитку, може бути для нас прикладом побудови власної моделі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і формування їх ППК.

Тривалість професійної підготовки магістрів в Університеті Гільдесгайм становить два роки. Вони вивчають методику організаційної та соціально-педагогічної діяльності у системі соціальних служб, теорію та практику проведення наукових досліджень і проходять піврічну організаційну практику. Протягом двох семестрів магістранти зобов'язані відвідувати аудиторні навчальні заняття, самостійно опрацьовувати навчальний матеріал, здавати модулі, знайти керівника практики та підписати угоду з установою для її проходження. Протягом третього семестру вони проходять практику; у четвертому – пишуть магістерську роботу. Навчальний план підготовки магістрів передбачає чергування аудиторних годин та самостійної роботи студентів. Аудиторні навчальні години – фази присутності – семінари, лекції та проекти із обов'язковим відвідуванням. Час їх проведення чітко визначено і доведено до відома магістрантів [6, с.78].

Така організація професійної підготовки сприяє формуванню структурних компонентів професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів.

Як зазначає І. Петрова, спеціальність «соціальний педагог» у Німеччині можна здобути на факультеті соціальної роботи (спеціалізація «Естетика та комунікація») у Євангельському освітньому закладі в м. Бохум. Тут студенти вивчають такі спеціальні дисципліни: педагогіка, педагогіка мистецтва, візуальна комунікація, музична педагогіка, література, мова, ігрова та інтерактивна педагогіка, педагогіка масових комунікацій. Вони беруть участь у проектній роботі «Культура в соціальній сфері» та проходять практику в дозвіллевих або соціальних установах [5].

У Дюссельдорфському університеті на факультеті соціальної роботи та педагогіки (спеціалізація «Медіа-педагогіка») можна здобути спеціальність «соціальний працівник та соціальний педагог». До дисциплін, що вивчають студенти, належать фундаментальні дисципліни: дидактика та методика соціальної педагогіки, правознавство, соціологія; спеціальні – наукові основи соціальної педагогіки, політика, психологія, соціальна медицина, соціологія, соціальна філософія, управління соціальної сфери. Практична підготовка спрямована на участь у практичних заходах упродовж III та IV семестрів.

На факультеті соціальної педагогіки (спеціалізація «Дозвілля та туризм») Фулдівського університету студенти вивчають такі фундаментальні дисципліни, як: статистика, педагогіка, психологія, соціологія, філософія, антропологія, право та управління в соціальній сфері, дидактика та методика соціальної роботи; спеціальні дисципліни: педагогіка дозвілля, дозвіллева терапія, управління у сфері дозвілля та туризму; елективні дисципліни: соціально-педагогічна комунікація, мистецтво, музика, спорт, мова та література. Практичне навчання передбачає дві 6-тижневі загальні практики та річну профорієнтаційну практику в соціально-культурній установі.

Серед позитивних сторін досвіду формування професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців соціальної галузі в Німеччині можемо назвати такі: організація проектного навчання, проблемно-пошукові методи, індивідуалізовані програми навчання, навчальні центри, тема-центроване спілкування, техніка «недирективної бесіди», тренінги й рефлексивне слухання, психотерапевтична зорієнтованість викладачів соціальної роботи.

У підготовці соціальних педагогів в Австрії на практику відведено третину всього навчального часу. Вона проходить у чотири етапи. На першому етапі відбувається викладання теоретичного блоку соціально-педагогічної діяльності, обговорення актуальних тем та труднощів, що найчастіше мають студенти. Другий етап – безперервна практика, котру студент зобов'язаний пройти за одним із напрямів соціально-педагогічної роботи протягом двох годин на тиждень. На третьому етапі студенти мають двотижневу практику між навчальними семестрами. Останній етап передбачає обов'язкову практику під час літніх канікул [4, с.83]. Це дозволяє покращити уявлення студентів про майбутню професію, і, в свою чергу, сприяє формуванню ППК.

Найбільш поширеними в коледжах та вищих школах соціальної педагогіки є практика в блоках від 4 до 12 тижнів та навчально-супровідна практика у формі виконання проектів.

В організації навчання фахівців соціальної сфери у Фдомінують лекції, практичні заняття, «робота під керівництвом», самостійна робота, навчальні дискусії, майстерні письма та усного мовлення, робота над проектами. Активно використовуються аудіо-візуальні методи та форми навчання: відеозвіти та відеолекторії, фоторепортажі, навчальні фільми, робота в мережі Інтернет та Інтранет, розробка презентацій у Power Point тощо. До специфічних форм і методів, що використовують у процесі підготовки майбутніх

фахівців соціальної сфери Франції, належать робота в групах аналізу практики, соціальна експертиза, складання досьє [378, с.157].

Отже, професійно-педагогічна культура студентів у Франції може сформуватись за умов творчого використання вище названих методів та форм навчання.

Прикладом виконання різних видів навчальної діяльності у Великобританії з їх подальшою оцінкою може бути: розгляд конкретного випадку (case study) чи відгук на розгляд іншим студентом; збір газетних вирізок та критичних відгуків, статей з конкретної проблеми та їх аналіз з точки зору теорії, методів та практики соціальної роботи; відвідування, зустрічі та інтерв'ювання з клієнтами служб та їх наступна презентація колегам у формі рольової гри з критичними коментарями, або ж у формі письмового звіту чи критичного відгуку; підготовка письмової роботи на певну тему [7].

Робота над проектом завершується презентацією (публічним захистом) на 30-40 хвилин. Викладач оцінює сам проект, а не його захист. Студенти отримують відгук на презентацію та досліджену проблему [1; 7]. Така організація роботи над проектами дозволяє розвинути дослідницьку компетентність майбутнього фахівця соціальної сфери, що входить до структури ППК.

У Данії вивчення стрижневих, фундаментальних дисциплін доповнюється та поглиблюється поступовим опануванням таких навчальних курсів:

- вступ до історії соціальної роботи, етики та цінностей;
- соціальна робота і соціальні проблеми у державі всезагального соціального добробуту;
- політичні, економічні та організаційні рамки соціального сектора;
- соціальна робота з сім'ями та дітьми;
- ринок праці і забезпечення добробуту;
- соціальний працівник і приватні громадські та волонтерські агентства й служби соціальної роботи;
- наукова теорія, дослідження та розвиток дослідницьких методів соціальної роботи [3, с.62].

У навчанні вагомого значення надається як теоретичній, так і практичній складовій професійної підготовки. Їхні завдання реалізуються через оволодіння студентами відповідними компетенціями на лекціях, семінарських заняттях, у процесі розробки та участі в проектах, груповій роботі, через розв'язання

проблемних завдань і ситуацій, під час проходження практики [Там само, с.62].

У Бельгії керівники практики відбирають тих студентів, які мають найбільше шансів реалізувати свій проект на базі їхнього соціального закладу. Якщо соціальний заклад погоджується взяти студента для проходження практики, то між ними укладається угода, яку підписують студент, викладач та керівник практики.

Працівник від соціального закладу може бути не тільки керівником практики у студентів. Його залучають і до інших видів роботи, зокрема, запрошують у комісію з оцінювання практики студентів. Керівник практики може бути керівником дипломної роботи, він може запросити усіх студентів відвідати свій соціальний заклад, якщо той є цікавим у якомусь плані. Такі контакти сприяють зміцненню зв'язку між викладачами та соціальними працівниками на місцях, між теорією і практикою [2, с.157].

Саме практичне навчання допомагає студентам краще усвідомити цінність та значущість обраної професії, сприяє формуванню професійних умінь та особистісних якостей, переконує в необхідності розвитку власної професійно-педагогічної культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бартош–Пічкара О. Особливості дистанційної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми у Великій Британії / О. Бартош–Пічкара, С. Шпеник [Текст] // Науковий вісник Ужгородського національного університету ; Серія “Педагогіка. Соціальна робота“. – №16. – Видавництво УжНУ “Говерла“, 2009. – С. 12–18.

2. Дороніна О. В. Роль і функції керівника практики у підготовці соціальних працівників у Бельгії [Текст] / О. В. Дороніна // Науковий вісник Ужгородського державного університету. 1999. – Вип. 2. – С. 98–100.

3. Логвиненко, Т. О. Особливості професійної підготовки соціальних працівників у системі вищої освіти Данії [Текст] / Т. О. Логвиненко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2010. – № 1. – С. 59–65.

4. Павлішак О. Р. Професійна підготовка соціальних педагогів в Австрії [Текст] : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Павлішак Оксана Романівна ; Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – Дрогобич, 2008. – 22 с.

5. Петрова І. В. Організація культурно–дозвіллевої діяльності клубів у країнах Західної Європи та США [Текст] : дис... канд. пед. наук : 13.00.06 / Ірина Владиславівна Петрова ; Київський національний ун–т культури і мистецтв. – К. , 2000. – 197 с.

6. Поліщук В. Програми професійної підготовки магістрів соціальної педагогіки у вищих навчальних закладах Німеччини [Текст] / В. Поліщук, О. Пришляк // Науковий вісник Ужгородського національного університету ; Серія “Педагогіка. Соціальна робота”. – № 16. – Вид–во УжНУ “Говерла”, 2009. – С. 78–81.

7. Social Work with Children and Families. Associated materials. Open Learning Foundation Enterprises LTD, 1994. – 40 p. – p. 22–25.

Грач Ю. В.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницького національного університету
м. Хмельницький, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вирішення проблем формування й впровадження нової парадигми соціально-педагогічної діяльності – соціалізації студентської молоді – безпосередньо залежить від розв’язання педагогічною наукою кардинальних проблем гуманізації і педагогізації нашого суспільства.

Різноманітні аспекти вивчення соціалізації – філософський, соціологічний, психологічний, педагогічний – базуються на аналізі взаємодії особистості і суспільства, що здійснюється за допомогою різних форм соціальної діяльності. При цьому під діяльністю розуміють як внутрішню (психічну) і зовнішню (фізичну) активність людини, яка регулюється усвідомленою метою. Діяльність є способом існування індивіда, його розвитку. Тому процес соціалізації здійснюється у діяльності і через діяльність. Людина є як активним суб’єктом суспільної діяльності, так і своєрідним об’єктом соціального впливу, результатом об’єктивних умов і законів, що визначають зміст і форми діяльності особистості.

Будь-який вид діяльності являє собою діалектичну єдність двох процесів: засвоєння соціального досвіду і його об'єктивацію. Розвиток особистості залежить від ступеня засвоєння нею соціального досвіду: чим глибше та більш різнобічно опанує особистість соціальним досвідом, тим більш плідною буде її діяльність.

Проблема оптимізації процесу соціалізації студентської молоді зумовлює визначення моделей, напрямів, форм та методів її реалізації.

Практика наукових досліджень сприяє виникненню варіативних моделей соціально-педагогічної діяльності. Їхній зміст, організаційні форми, специфіка залежать від регіональних умов, традицій, матеріальних і фінансових можливостей, професіоналізму соціальних педагогів, наявності позашкільних виховних закладів та інших суб'єктів соціалізуючих впливів.

У цьому контексті С. Архипова і Г. Майборода виокремили такі основні *напрями* соціально-педагогічної діяльності: діяльність соціально-виховних інститутів в системі соціалізації особистості; соціально-педагогічна підтримка сучасній сім'ї та її соціальний захист; соціально-виховна робота в закладах освіти; робота соціального педагога з обдарованими дітьми та молоддю, із соціально незахищеним контингентом, з молоддю; профілактика девіантної поведінки (превентивна); соціально-педагогічна робота за місцем проживання; соціально-педагогічне спрямування діяльності релігійних організацій та їх вплив на соціалізацію особистості; соціальна адаптація та реабілітація.

Мета, суть соціально-педагогічної діяльності зумовлюють необхідність використання комплексу відповідних *методів*. Методи соціально-педагогічної діяльності трактують як «сукупність прийомів і способів, які використовуються для стимулювання розвитку потенційних можливостей особистості, конструктивної діяльності щодо зміни несприятливої життєвої ситуації чи розв'язання проблем клієнтів»; як «способи організації діяльності, що призводять до досягнення оптимального результату й забезпечує позитивні зрушення у розвитку об'єкта (суб'єкта) соціально-педагогічної діяльності» [2, с. 43].

За класифікацією О. Безпалько визначено такі основні групи методів соціально-педагогічної діяльності:

– педагогічні (методи формування свідомості, методи організації діяльності, методи стимулювання діяльності, методи самовиховання);

- психологічні (методи психодіагностики, психотерапевтичні методи, психокорекційні методи, психологічне консультування);
- соціологічні (спостереження, методи опитування, методи аналізу документів, біографічний метод, експертна оцінка);
- соціальної роботи (аналіз соціуму, соціальна вулична робота, робота в громаді, метод «рівний-рівному» [1, с. 42].

Для нашого дослідження цінним є типологічний аналіз класифікації методів соціально-педагогічної діяльності за визначенням С. Харченка, який виокремив такі основні групи методів: виховання; формування діяльності; організації діяльності; стимулювання діяльності; соціально-педагогічної допомоги; впливу [3, с. 88-100].

У сучасних умовах здобуття вищої освіти питання про доцільність застосування тих чи інших методів задля оптимізації процесу соціалізації визначається не стільки їх науково-теоретичною обґрунтованістю, скільки ефективністю їхнього впливу на практиці. Безперечно, що вибір соціально-педагогічних методів зумовлює результативність роботи.

Соціально-педагогічна діяльність має процесуальний характер, її результати виявляються далеко не відразу, а, зазвичай, поступово трансформуються у систему ціннісних орієнтацій і установок клієнтів. Її центральною ланкою є процес створення і реалізації позитивно спрямованих виховних впливів. Тобто соціально-педагогічна діяльність являє собою сукупність комплексу операційних дій, які здійснюють її учасники.

Вирішальним моментом, на нашу думку, є необхідність того, щоб обрані соціально-педагогічні *технології* оптимально сприяли реалізації вирішення конкретної соціально-педагогічної проблеми (чи ситуації), можливостям соціально-педагогічної служби (чи конкретного соціального педагога), потребам і можливостям клієнта (чи клієнтів). Застосування технологій соціально-педагогічної діяльності у відкритій виховній системі, якою є заклад вищої освіти, - є достатньо складною проблемою. Її розв'язання вимагає комплексного використання різноманітних методів, засобів і прийомів. При цьому суттєве значення має динамічний підхід до їх використання, багатоваріантність дій, готовність до внесення змін у процес їх реалізації.

У контексті нашого дослідження варто акцентувати увагу на ролі *кураторства* як соціально-виховному механізмові процесу соціалізації студентської молоді в сучасних умовах здобуття вищої

освіти. Дійсно, позааудиторна дозвіллева діяльність студентів є своєрідною сферою реалізації особистісних та професійно спрямованих інтересів та можливостей. Вважаємо, що виховний зміст та соціально цінна наповненість позанавчальної культурно-дозвіллевої сфери у поєднанні з соціально-педагогічними методами, формами та засобами соціалізації гарантують гармонійний, різносторонній розвиток та самозміну особистої та професійної спрямованості сучасного студента.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
2. Овчарова Р. В. Социально-педагогическая запущенность у детей. Москва, 2000.
3. Чернета С. Ю. Організаційно-педагогічні умови соціалізації підлітків у неформальних молодіжних об'єднаннях: дисс. ... кандидата пед. наук: 13.00.05 / Київ, 2005. – 217 с.

Данилюк О.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Колосюк І. А.

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри теоретико-правових і
соціально-гуманітарних дисциплін
Подільського державного аграрнотехнічного університету
м. Кам'янець-Подільський, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Формування ефективною системи соціального захисту населення завжди перебувало в колі наукових інтересів багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Це пояснюється, головним чином, його важливістю як для економіки так і для суспільства в цілому. Зокрема, дану тему висвітлювали у своїх працях такі вчені-економісти: Л. Баранник, Л. Васечко, Л. М. Івашова [2], А.Л. Клименко [3], М.І. Мальований [4], А. Ю. Огінська [5] та інші.

Необхідність реалізації конструктивних підходів до реформування фінансового забезпечення вітчизняної системи соціального захисту з метою максимально можливого наближення до відповідних загальноєвропейських норм і стандартів обумовлює визнання Україною стратегічним пріоритетом орієнтацію на європейську модель соціального захисту. Таким чином, актуальним є визначення основних напрямів фінансового забезпечення соціального захисту в Україні у контексті євроінтеграційних процесів. [1]

Ґрунтовний аналіз існуючих у вітчизняних та зарубіжних наукових дослідженнях підходах до проблеми встановлення дефініції «соціальний захист» здійснено в монографії М. Мальованого, який дозволив автору згрупувати ці підходи таким чином:

- соціальний захист як функція держави (суспільства);
- соціальний захист як комплекс (сукупність) дій, заходів, методів, гарантій, прав, інститутів;
- соціальний захист як система інститутів, заходів, гарантій, засобів;
- соціальний захист як діяльність (підтримка) держави;
- соціальний захист як інститут [4, с. 47-53].

Аналіз теоретичного змісту соціального захисту як окремого суспільного інституту, слід здійснювати через аналіз таких елементів його структури: 1) цілі і мета діяльності; 2) функції та принципи; 3) суб'єкти та об'єкти, які взаємодіють в рамках інституціонального середовища; 4) сфери регулювання; 5) форми реалізації соціального захисту.

Розглядаючи соціальний захист як складну багаторівневу систему, структура якої представлена соціальним страхуванням, соціальним забезпеченням та соціальними стандартами й гарантіями держави населенню, що комплексно взаємодіють, взаємодоповнюють один одного та сприяють ефективному функціонуванню механізму системи соціального захисту населення країни, вважаємо, що кожна з цих трьох структурних складових системи соціального захисту населення має власний особливий фінансовий механізм реалізації. Відповідно і функціонування фінансового механізму системи соціального захисту населення в цілому може бути ефективним за умов узгодженої взаємодії фінансових механізмів її структурних складових.

Розглянемо фінансовий механізм системи соціального захисту населення у вузькому та широкому розуміннях. У широкому – це сукупність окремих фінансових механізмів соціального страхування, соціального забезпечення та соціальних стандартів й гарантій, що комплексно взаємодіють та сприяють ефективному його функціонуванню з метою забезпечення сталого розвитку держави. Фінансовий механізм системи соціального захисту населення у вузькому розумінні – це певний комплекс спеціально розроблених, законодавчо закріплених та визначених соціально-економічною політикою форм і методів, інструментів і важелів акумулювання, перерозподілу і використання фінансових ресурсів з метою забезпечення добробуту кожного члена суспільства та підвищення рівня соціального захисту найбільш незахищених верств населення – осіб з обмеженими фізичними і розумовими можливостями, безробітних, багатодітних родин, дітей-сиріт та ін.

Процес фінансового забезпечення можливо умовно поділити на два етапи: 1) мобілізація фінансових ресурсів; 2) використання фінансових ресурсів. Кожен з етапів характеризується набором певних компонент. [5, с.132].

ВВП є основним джерелом фінансових ресурсів у соціальному захисті, в процесі розподілу та перерозподілу якого формуються первинні та вторинні доходи інституційних секторів економіки, частина яких через сплату податків та соціальних внесків (обов'язкових чи добровільних) спрямовується на формування централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів. Ці джерела можна об'єднати у три великі групи: 1) державні централізовані фонди (до них відноситься державний та місцеві бюджети, а також усі соціальні фонди, які входять до їх складу); 2) державні децентралізовані фонди (до даної групи входять фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування); 3) недержавні соціальні фонди (які формуються за рахунок добровільних внесків підприємств, населення та держави).

Збалансування потреби у фінансових ресурсах з наявними доходами є однією з головних умов успішного функціонування системи соціального захисту. На потребу у фінансових ресурсах для соціального захисту населення впливають такі основні фактори: економічні (визначають рівень соціального захисту населення, що проявляється через законодавче визначення тих осіб, які мають право на отримання соціальних виплат), політичні (впливають на формування різних джерел фінансових ресурсів), демографічні (впливають на чисельність активного і неактивного населення).

Фінансовий механізм реалізації соціального захисту населення передбачає формування джерел фінансових ресурсів, що направляються на виконання відповідних програм і заходів, а також обґрунтований вибір методів, форм та важелів їх використання. У ринковій економіці соціальний захист населення реалізується за допомогою фінансових ресурсів усіх економічних агентів: домашніх господарств, суб'єктів господарювання і держави. [4]

Головну роль, не зважаючи на доволі диверсифіковану структуру джерел фінансування соціального захисту населення, все ж відіграють кошти, акумульовані у централізованих і децентралізованих фондах фінансових ресурсів держави. Основними формами соціального захисту, через які відбувається безпосередньо фінансування соціальних трансфертів, є соціальне забезпечення, соціальне страхування та соціальна допомога.

Таким чином, фінансове забезпечення соціального захисту можна визначити як систему грошових відносин розподільчого характеру, в процесі яких за рахунок податків та спеціальних внесків формуються централізовані та децентралізовані фонди фінансових ресурсів, що в подальшому використовуються на фінансування соціальних виплат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилюк О. І. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації. Ефективна економіка. 2019. № 5. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7056> (дата звернення: 23.04.2020). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.5.50
2. Івашова Л. М. Фінансові механізми реалізації соціальної політики держави: пільги та субсидії для населення / Л. М. Івашова, М. Ф Івашов . 2012 №4. С. 56-61.
3. Клименко А.Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти / А.Л. Клименко // Теорія і практика правознавства. 2017. Вип. 2 (12). С. 1-10.
4. Мальований М.І. Фінансові аспекти функціонування системи соціального захисту населення в Україні: Монографія / М.І. Мальований. Умань: СПД Сочінський, 2016. 496 с.
5. Огінська А.Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз // Економіка та держава: науково-практичний журнал / Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості України; ТОВ «Ред. журн. «Економіка та держава»; редкол.: Федоренко В.Г., Кучеренко Г.Б., Амоша О.І. [та ін.]. Київ, 2018. № 4, квітень. С. 131-136.

Дідик Н.М.
кандидат психологічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

АРТТЕРАПЕВТИЧНІ ТЕХНІКИ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ У ДІТЕЙ НАСЛІДКІВ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

У час стрімких соціально-економічних змін стрімко збільшується кількість осіб, які опиняються у ситуації життєвої кризи. За визначенням І. С. Булах, *життєва криза* – це період життя людини, в ході якого різко змінюються способи детермінації її особистісного розвитку, життєві задуми, руйнується напрямок життєвого шляху [1, с. 9]. Загальними показниками кризового стану людини є зниження адаптованості, падіння рівня самоприйняття, примітивізація саморегуляції поведінки. Кожна особистість переживає кризу по-своєму. Це залежить від внутрішніх чинників (віку та індивідуально-психологічних особливостей людини, її життєвого досвіду) і зовнішніх факторів (підтримка близьких, наявність кваліфікованої соціально-психологічної допомоги).

За дослідженнями, до 18 років у 30% дітей трапляються травматичні події [6, с. 30]. Саме діти найбільш гостро відчують кризову ситуацію – обставини, в яких попередній досвід людини не є адекватним для розв'язання ситуації. Діти переживають кризову ситуацію ускладнено, що пов'язано з досить високою емоційною вразливістю дитячої психіки, відсутністю механізмів адаптації до кризових ситуацій через свій ще дитячий вік, і, відповідно, недостатністю досвіду їх вирішення у минулому.

Найчастіше діти страждають від булінгу у закладах освіти, «інституалізованого» скривдження, якого зазнають діти в інтернатних закладах, від жорстокого ставлення близьких, останнім часом діти страждають від військових дій. Часто ці випадки приховані, оскільки діти бояться своїх кривдників, залежні від них, сім'ї не хочуть розголосу та ін.

Упродовж останніх десятиліть досвід хронічної травматизації у ранньому дитинстві перебуває у фокусі інтенсивних наукових досліджень, і сьогодні відомо про значний негативний вплив травматизації на психологічний розвиток дитини та на формування її центральної нервової системи. Пропонується додати у

міжнародну класифікацію хвороб і новий розлад – розлад травми розвитку.

О. І. Романчук узагальнює наслідки впливу хронічної травматизації на психологічний розвиток дитини: порушення самооцінки; порушення емоційної саморегуляції; тривога, страх, сором, злість; порушення моделі прив'язаності (недовіра, уникнення стосунків, очікування на скривдження); сприйняття скривдження як норми (прийняття кривдника або жертви в стосунках у майбутньому); розлади пам'яті (амнезія, нав'язливі неконтрольовані спогади про травматичні події); порушення психосексуального розвитку; порушення регуляції тілесних процесів та біологічних функцій; дисоціація психобіологічних систем мозку та самої особистості дитини [6, с. 35].

У кожному віці дитини є свої особливості переживання нею травми. Соціально-психологічна допомога надається також і залежно від симптому, який проявився у цьому віці, від особливостей кризової ситуації. Специфіка емоційно-фізичних проявів кризової ситуації в дітей робить непридатною для роботи з ними більшість психотерапевтичних методик, що застосовуються для реабілітації дорослих пацієнтів. Для подолання наслідків впливу психологічної травми у дітей та підлітків доцільно використовувати елементи арттерапії.

Арттерапія – це особливий напрям психотерапії та психокорекції, в основу якого покладено образотворчу діяльність. Саме мистецтво дає змогу в особливій символічній формі реконструювати травматичну подію і знайти з неї вихід [7, с. 55]. Арттерапія – це лікування творчістю. Арттерапія ненав'язливо зцілює психіку, дозволяє побачити світ прекрасним і гостинним, допомагає невербально висловити свої емоції. Арттерапія має високу ресурсність, дає позитивний емоційний заряд, відновлює особисті межі. Ці її властивості роблять арт-терапію ідеальним засобом для подолання кризових ситуацій у дітей.

На думку багатьох науковців, у осіб, які зазнали психологічної травми, порушується здатність до вербального вираження почуттів, тоді як образотворчі засоби надають унікальну можливість для відображення, усвідомлення та опрацювання травматичних спогадів. Арттерапія представлена різними видами і техніками. Малювання, ліплення, вправи з різними природними матеріалами, робота з казкою, фотографіями дають можливість дітям позбутися негативних переживань та віднайти ресурси для подолання наслідків травми.

Малювання – одна з головних технік арттерапії. Хорошим методом вивільнення негативних емоцій та почуттів є малювання

руками, без допомоги пензлика. Наприклад, досить потужною психотерапевтичною інтервенцією є прийом депривації за кольором: людині пропонують лише три кольори (чорний, червоний та коричневий), які часто вказують на стан вираженого стресу, переживання травмуючих подій [3, с. 66]. Дитині дають фарби, папір, воду і пропонують намалювати «каляки-маляки». Деяким дітям важко малювати аквареллю, яка розтікається, її складно «контролювати». Тоді їм пропонують малювати крейдою, олівцями. Вони більш «підконтрольні» волі дитини, а для дитини, яка пережила психічну травму, важливо відчувати контроль над ситуацією.

Казкотерапія – це процес пошуку сенсу життя, перенесення казкового змісту у реальність, процес об'єктивізації та переосмислення проблемних ситуацій, активізації особистісного потенціалу, пошук ресурсів, моделювання кращого майбутнього. За словами С. Влад, головне завдання терапевтичної казки – показати ситуацію з іншого боку, запропонувати альтернативні моделі поведінки [2, с. 29]. Прийоми роботи з казкою є різні: аналіз та розповідь казки з подальшим її обговоренням; малювання казкових героїв; постановка казки за допомогою ляльок або пісочниці; перетворення поганих казкових персонажів на добрих; складання власних казок із щасливим закінченням; програвання епізодів казки для відреагування певних емоцій та ін.

Ефективною для пропрацювання емоцій є піскова терапія: дітям пропонують техніки створення світів за допомогою сухого та мокрого піску та колекції іграшок. Пісочниця вивільняє творчий потенціал, внутрішні емоції та переживання, актуалізує спогади, що дозволяє зняти контроль свідомості та перейти від ролі «постраждалого» до ролі «творця свого життя» [2, с. 33].

Фототерапія полягає у створенні паперових фотоколажів та авторських фільмів з колекцій фото, які діти зробили власноруч. Важливим є використання сімейних фотографій, оскільки пережиті події підсвідомо продовжують впливати на дитину, якій важливо пригадати минуле, побачити образи, зрозуміти власні помилки.

Цікавою для застосування є маскотерапія, що передбачає ліплення маски на обличчя: на шкіру наносять спеціальний крем, на нього викладають перший шар паперу, а зверху приклеюють другий. Потім маску знімають та висушують, розмальовують. Можна з пластиліну створити дві маски: маску «Я в минулому» та маску «Я в майбутньому». На думку О. Вознесенської, вихід з минулого в майбутнє є необхідною умовою подолання психічної травми [3, с. 65].

Ефективним у психологічній роботі з дітьми, які пережили травму, є ліплення, для якого використовують пластилін, глину, тісто. Дітям пропонують виліпити свій страх, подивитись і поламати, а потім створити протилежний стан – радості і щастя [2, с. 24].

Для відреагування почуттів застосовують глину, яка є корисною під час роботи з витісненими почуттями гніву, вини, сорому, відрази, страху, що пов'язані з психічними травмами. Гретхен Хульбут пропонує використовувати ліплення з глини на початковій стадії подолання психічної травми, що дає можливість ідентифікувати травматичний досвід. У роботі з травмами найкраще себе проявила природня, неочищена глина [3, с. 60]. Дитині пропонують створити кулю і просто тримати її в руках, заплющити очі і фіксуватися на асоціаціях та переживаннях. З глиною можна робити будь-які маніпуляції: м'яти, стукати, щіпати, колупати, бити, давити.

Ефективною для роботи з дітьми, які пережили травму, може бути ігрова терапія. Мета ігрової терапії – дати можливість дитині бути самою собою, відреагувати на ситуації, які для неї неприємні, заплутані, складні. Процес гри розглядається як зусилля дитини знайти контроль над кризовою ситуацією. Г. О. Івченко наголошує, що якщо дитина бачить розуміння і прийняття свого стану, то вона долає свої внутрішні конфлікти, психологічний дискомфорт, невротичні стани і стає здатною до особистісного росту і розвитку [5, с. 125].

Корисними будуть і тілесні техніки: техніка релаксації з музичною терапією, яка пов'язана з аутокорекцією психосоматичного напруження через зниження м'язового тону; дихальні техніки, що спрямовані на зняття напруження з діафрагми, міжреберних м'язів; театральні техніки, що допомагають відреагувати і подолати внутрішні переживання та комплекси у театральній дії; танцювально-рухові техніки, спрямовані на формування навичок спонтанності і вільного самовираження за допомогою танцювальних рухів.

Отже, ефективними арттерапевтичними техніками для подолання кризових ситуацій, які пережили діти, є: малювання, ліплення (з глини, тіста, пластиліну), казкотерапія, піскова терапія, маскотерапія, ігрова терапія, фототерапія, музична терапія із застосуванням тілесних технік. Вибір техніки залежить від віку дитини, її індивідуально-психологічних характеристик, особливостей кризової ситуації, в яку потрапила дитина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булах І. С. Психологія життєвих криз особистості. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 110 с.
2. Влад С. Дитяча психотравма. Київ : Шкільний світ, 2018.

112 с.

3. Вознесенська О. Л., Сидоркіна М. Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми : практичний посібник. Київ : Золоті ворота, 2015. 198 с.

4. Діти та війна : навчання технік зцілення : навчальне видання / за ред. Патрік Сміт, Етл Дирегров, Уільям Юле та ін. Львів : Вид-во Інституту психічного здоров'я Українського католицького університету, 2014. 98 с.

5. Івченко Г. О. Значення ігрової терапії у роботі з дітьми, які пережили травмуючу подію. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С. 124–128.

6. Романчук О. І. Психотравма та спричинені нею розлади : прояви, наслідки та сучасні підходи до терапії. *NeuroNews*, 2012. С. 30–37.

7. Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми / за ред. Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.

Дмитришин О.І.

магістрантка

Кам'янець-Подільського національного університету

імені Івана Огієнка

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Гевчук Н.С.

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

Кам'янець-Подільського національного університету

імені Івана Огієнка

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ООП

У статті розглянуто особливості надання соціальної допомоги сім'ям, які виховують дитину з особливими освітніми потребами. Проаналізовано сутність та пріоритетні напрями державної політики у сфері соціального захисту дітей з інвалідністю.

Постановка проблеми: інвалідність серед інших соціальних, економічних та політичних проблем сучасного світу вважається актуальною для будь-яких країн. За даними Державного комітету статистики України та Міністерства охорони здоров'я України, на

початку 2020 року у державі приблизно 100 тис дітей з обмеженими освітніми потребами.

Проте в країні історично склалася така ситуація, за якої діти з особливими потребами тривалий час залишалися поза увагою суспільства, і навіть певною мірою були ізольованими від нього, навчаючись та виховуючись в школах-інтернатах. Часто ці діти були непідготовленими до життя у відкритому середовищі, що аж ніяк не відповідало їхнім особливим потребам.

Слід зазначити, що проблема життєдіяльності дитини з обмеженими можливостями здоров'я є не тільки медичною. Підвищенням якості життя хворої дитини і її сім'ї повинні займатися держава в цілому, психологи, соціальні працівники, правознавці, вчителі, які надавати соціальну підтримку та допомогу таким сім'ям.

Аналіз останніх досліджень та публікацій: на сьогодні існує певний теоретико-науковий доробок з різних аспектів соціального захисту осіб з інвалідністю. Серед вітчизняних науковців та практиків слід виділити М.Авраменка, С.Богданова, Н.Борецьку, Е.Лібанову, О.Макарову, С.Мельника, К.Міщенко, В.Скуратівського, В.Сушкевича та ін.

Серед учених та практиків, які досліджують питання інвалідності, реабілітації та соціального захисту осіб з інвалідністю, варто виділити С.Богданова, О.Іванову, Р.Кравченко, К.Міщенко, О.Петроє, Т.Семигіну, І.Сироту, А.Шевцова та ін.

Окремі питання соціального захисту дітей з особливими освітніми потребами розглядаються в роботах М.Папієва, М.Зварника (права дітей з інвалідністю), В.Мартинюка (медико-соціальна реабілітація дітей з інвалідністю), С.Пузіна, В.Стародубова, В.Ляшенка (особливості життєвої компетентності дітей з особливими освітніми потребами), в яких розкриваються закономірності соціального становлення особистості, особливості фізичного, психічного та духовного розвитку дітей з інвалідністю.

Метою статті є проаналізувати особливості надання соціальної допомоги сім'ям, де виховують дитину з особливими освітніми потребами

Виклад основного матеріалу дослідження: конституційні засади права на соціальний захист набули розвиваються в системі законодавства про соціальний захист України. Закон України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні" визначає основи державної політики щодо забезпечення соціальної захищеності осіб з ООП в Україні і гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов,

які дають можливість їм вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними здібностями та інтересами

Стаття 1 зазначеного Закону констатує, що особи з інвалідністю в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України та іншими законодавчими актами. Відповідно до цього Закону соціальний захист з боку держави полягає у наданні грошової допомоги, засобів пересування, протезування, орієнтації і сприйняття інформації, пристосованого житла, у встановленні опіки або стороннього догляду, а також у пристосуванні забудови населених пунктів, громадського транспорту, засобів комунікацій із'язку до фізичних особливостей інвалідів.

На сьогодні в Україні реалізується низка програм соціальної допомоги, які віднесено до пріоритетних державних програм, а видатки на їх виконання належать до захищених статей Держбюджету України. Серед них такі, як матеріальне забезпечення дітей з інвалідністю, санаторно-курортне оздоровлення, забезпечення протезно-ортопедичними виробами та спеціальним автотранспортом, соціальна, трудова та професійна реабілітація осіб з інвалідністю.

Але, на жаль, подекуди заходи держави дітей з інвалідністю мають декларативний характер. На сьогодні соціальний захист дітей з особливими освітніми потребами з боку держави зводиться в основному до забезпечення мінімальних соціальних потреб (матеріальне забезпечення у вигляді пенсії або допомоги, надання дошкільного виховання та освіти, санаторно-курортне лікування, забезпечення технічними засобами реабілітації та ін.), проте й вони не надаються в повному обсязі.

Це зумовлено тим, що, незважаючи на законодавче закріплення інституту соціального захисту інвалідів, фінансування низки соціальних програм установлено виходячи не з потреб сімей, де виховуються діти з особливими освітніми потребами, а з фінансових та економічних можливостей держави. В результаті цього програми не повною мірою забезпечують реальне поліпшення соціального захисту таких сімей. Так, незважаючи на збільшення видатків на санаторно-курортне лікування дітей з інвалідністю, фактичне забезпечення їх санаторно-курортними путівками досить незначне, що гальмує процес їх реабілітації та інтеграції в суспільство.

Висновок. Донедавна соціальна політика щодо дітей з інвалідністю переважно мала компенсаційний характер, її заходи концентрувалися на грошових виплатах та певних послугах, які були пов'язані зі специфікою та потребами людини з інвалідністю.

В умовах розбудови демократичного суспільства в Україні знаходить широку громадську підтримку думка про те, що діти з особливими освітніми потребами не повинні бути ізольовані від суспільства, а навпаки, вони мають жити, навчатись і виховуватись у навчальних закладах відкритого типу, активно спілкуватися зі своїми однолітками, членами сім'ї тощо.

Тому, на сьогодні виникає потреба у становленні нової філософії державної політики для сімей, що мають дитину з ООП, проведенні відповідних реформ в існуючій системі соціального захисту, які б передбачали перехід від системи соціального забезпечення до нових форм взаємодії суспільства та дітей з інвалідністю - соціальної реабілітації та інтеграції їх у соціальне середовище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Офіц. вісн. України. 2010. № 72/1.
2. Закон України про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні // Відом. Верховної Ради України. 1991. № 21. Ст. 252.
3. Закон України про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю // Офіц. вісн. України. 2000. № 50. Ст. 2146

Єрмак Т. М.

директор комунального закладу «Навчально-виховний комплекс Спеціалізована школа І-ІІ ступенів – ліцей №157 Оболонського району м. Києва,
аспірант Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНЕ ЛІДЕРСТВО – НОВА ЛЮДИНА

Школа – мікромодель держави. Єдине, що може відрізнити школу від того, що відбувається поза її межами – це швидке впровадження та реалізація дитячих мрій, задумів, здібностей, талантів, уподобань тощо на рівні школи, які може передбачити та відчувати в своїх вихованцях відповідальний вчитель.

Людина - соціальна істота, яка потребує спілкування в різних сферах та проявах. Погодьтеся нам потрібно спілкування з рідними, друзями, знайомими, колегами по роботі. Наш світ постійно прогресує, створюючи новітні технології, нові соціальні відносини, і тому потребує швидкого прийняття рішень, лідера – який зможе

швидко прийняти рішення, зорганізувати навколо себе певну категорію осіб, визначити мету та орієнтири завдань.

Будь-яка форма співіснування потребує організації, адже інакше просто буде хаос. А для керування та реалізації волі громадян потрібні лідери. Саме так в розвинутих державах є гілки влади, посади президента, прем'єр-міністра, голови парламенту, лідери провідних компаній тощо.

Лідерство розвиває у людині не навички лише йти попереду та керувати, а піклуватись про людей та зберігати єдність між ними.

Підтвердженням цього є доволі влучна алегорія лідерства: пастух і його стадо. Пастух забезпечує слідування стада в потрібному напрямі, підтримує його цілісність і піклується про кожну тварину.

Яскравим прикладом гідного лідера наділеного якостями, що виходять далеко за межі свого часу, є Александр Македонський. Останній у цьому плані був уособленням ідеалу. Він втілював у собі все, що повинен мати хороший командир, включаючи сміливість та склад розуму визначного воєначальника.

А от на одному із семінарів, що відбувся у Мадриді Олег Кандій, один із представників греко-католицької церкви зауважив досить вагомий спостереження про роль молоді у розвитку суспільства, а саме «плекати три речі: щоби вони були пунктуальними, вчили мови і за будь-яких обставин не переставали бути радісними». Лідерство повинно формуватися на знаннях і традиціях, а також на тому, як ми до цього підійдемо.

Що ж необхідно для того аби в епоху світової кризи зростали відповідальні лідери? Відповідь очевидна – систему освіти! Для цього необхідно змінити не лише форму організації навчання, методики, але й розуміння освітянами, що ми працюємо із новим дитячим середовищем – обізнаним, розвинутим, дієвим, креативним, творчим, комунікабельним, зрештою дуже активним та доброзичливим. Що ж необхідно аби ці діти вчилися? Все дуже просто! Треба змінити мотивацію!

Навчання на школі не має обмежуватися писанням довгих конспектів, вирішенням тестів та стосами домашніх завдань, а й має включати у собі всебічний розвиток особистості дитини, урахування її потенціалу та здобуття нових здібностей. Реалізація має відбуватися через різні завдання і заняття на практиці, шляхом отриманих знань із досвіду. А ще краще на свіжому повітрі та у активному русі.

Для учнів школи окрім стандартних предметів шкільних програм, дуже важливо викладали й такі курси, як мистецтво, психологія, командна робота, комунікація, публічний виступ і аж до управління проектом.

Наразі навчання лідерів у школі спрямовано насамперед на розвиток системи державно-громадського управління. Основними завданнями є реалізація інтересів та запитів сучасної молоді, формування активної життєвої позиції.

Участь у роботі учнівського самоврядування – це той щасливий вік, коли плани амбітні, а мрії сміливі. Успіху в дорослому житті досягає той, хто зберігає вміння мріяти й не зраджує своїм планам.

Одним із яскравих прикладів ефективної роботи лідерства є приклад міста Києва, а саме співпраці Департаменту освіти і науки, молоді та спорту виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) із громадськістю є діяльність Об'єднання батьків школярів міста Києва та Київської міської ради старшокласників, що були створені 1998 року. Уперше в історії європейської освіти на юридичному рівні було підтверджено й закріплено співпрацю освітян із батьківською та дитячою громадою як рівноправними партнерами в розв'язанні проблем освітянської галузі. Нову модель державно-громадського управління освітою назвали «Київським трикутником». З того часу значне місце в діяльності закладів освіти міста посідає робота з представниками шкільного самоврядування.

Проте, сьогодні ми розглядаємо лідерство дещо ширше в освітньому процесі, адже запит на лідерство постійно зростає.

Чому важливо навчатися лідерству у школі?

Лідерство – дуже важливе питання сьогодення, адже лідери є рушійною силою в бізнесі, політиці й в суспільному житті. Педагоги та психологи зазначають, що лідерство тією чи іншою мірою притаманне кожному.

Просто треба його відшукати і розвинути. І щоб стати лідером, потрібне відповідне виховання зі шкільних лав. Слід зауважити, що система освіти, її підходи до організації проведення уроків, виховних заходів, тощо має кардинально змінитися і в цьому важливу роль відведено вчителю.

Слід переосмислити та візуалізувати практичну складову необхідності набутих знань дитиною в процесі традиційного викладення матеріалу з подальшою можливістю представлення у команді, проекті тощо.

Запит школярів досить високий до таких форм роботи, адже формування команди вимагає від учасників зосередженості, реалізації, ідейності, практичного досвіду у якому зростає успішна людина –Лідер нового часу.

Сучасні діти досить соціальні, волелюбні та доброзичливі, потребують постійної організації та пояснення для чого вони вчаться.

Саме соціальні теми, які закладені у шкільних програмах, і відповідальний вчитель здатний їх побачити та розвинути, а отже дати імпульс дитині на глибше розкриття теми через практичне застосування, мотивуватиме дитину до розвитку.

За багаторічними спостереженнями змін запитів молоді на освіту, знаходимо соціологічні дослідження , що саме соціальна складова стала основним видом розвитку дитини у набутті життєвих навичок, формуванні позитивної концепції та розвитку Людини.

Через здатність візуалізації вчителем основної ідеї предмету або теми, що співпадає із сучасним інформаційним світом у якому живе дитина, можемо сміливо стверджувати, що зацікавленість предмета буде високою, а отже формуватиметься певна уява учня, що він знає, вміє, спроможний.

Таким чином, зацікавлена дитина шукатиме спільноту у якій зможе реалізувати уже свою ідею, перевівши у площину презентації, проекту. Задача вчителя, школи організувати урок, соціальну площадку, де учень матиме можливість у команді презентувати свої надбання, а отже створювати певні осередку розвитку.

Соціальне лідерство, є однією із важливих форм взаємодією між людьми та комунікацією у команді. Чому важливо мати у команді соціального лідера чи самому бути ним?

Лідерство розвиває людину як особистість, даючи їй змогу відкрити свої таланти. У лідерстві розвивається критичне мислення, наполегливість, знання у сфері своєї діяльності, та вміння об'єднати людей у команді і стати їх наставником, а це запорука успіху людини.

Звісно не всім дано бути лідером, проте розвиваючи у собі якості лідера, особа використовує їх у повсякденному житті. Якості лідерства допомагають людині у комунікації , побудові стосунків, та реалізації своїх планів.

Держава будується зі шкільно парти, а отже майбутні лідери мають бути віддані своїй справі, своїм цілям, народові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковальчук В. І. Лідерство як сучасна стратегія розвитку колективу навчального закладу. *Международный Научный Институт «Educatio»*. 2015. №4. С. 133–136.
2. Ковальчук В. І. Тенденції інноваційного розвитку сучасної школи в Україні. Імідж сучасного педагога. 2015. № 7. С. 3-6.
3. Ковальчук В. І. Тенденції розвитку освітньої системи в Україні. *Economics, science, education: integration and synergy. Materials of international scientific and practical conference, 18-21 January 2016*. Київ. 2016. – С. 79-80.
4. Створення сприятливого навчального середовища. Тренінги. / за заг. ред. В. Ковальчука, упорядкування Л. Галіцина. К. : Шк. Світ, 2011. 128 с.
5. Ткаченко Л.М., Ковальчук В.І. Стандарти громадсько-активної школи: лідерство: навчально-методичний посібник / під заг. ред. Даниленко Л.І. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 56 с.

Ковальчук В. І.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри професійної освіти та технологій
с.г. виробництва

Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка, м. Глухів, Україна

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПРОФЕСІЙНЕ ЗРОСТАННЯ ТА РОЗВИТОК КАР'ЄРИ

Парадигма сучасної освіти спрямована на розкриття можливостей особистості та опанування навичок взаємодії у соціумі. Наукові дослідження переконують в необхідності розвитку емоційного інтелекту у здобувачів освіти.

Емоційний інтелект є тим конструктом, який пояснює, як можна фасилітувати розвиток творчого потенціалу особистості в процесі освіти. Якщо раніше вважалося, що емоції лише супроводжують когнітивні процеси людини, то сучасною психологією доведений факт, що емоційні реакції часто передують раціональним. Багато дослідників визнають емоційність ключовим

фактором досягнення успіху особистістю, більш істотним, ніж інтелектуальні здібності [3].

Емоційний інтелект (*Emotional intelligence, EI*) – сума навичок і здібностей людини розпізнавати емоції, розуміти наміри інших людей, їхню мотивацію, а також здатність керувати своїми емоціями та емоціями інших людей для розв’язання практичних задач [2]. EI відносять до гнучких навичок.

Найпоширенішою моделлю емоційного інтелекту є 5-компонентна модель Д. Гоулмана [1]:

Самопізнання – вміння ідентифікувати свої емоції, свою мотивацію при прийнятті рішень, знати свої слабкі й сильні сторони, визначати свої цілі й життєві цінності.

Саморегуляція – вміння контролювати свої емоції навіть у складні моменти, стримувати імпульси, спокійно обговорювати розбіжності, і уникати дій, про які доведеться пошкодувати.

Мотивація – прагнення досягнення мети заради факту її досягнення та переживання задоволення.

Емпатія – вміння враховувати почуття інших людей при прийнятті рішень, а також вміння співпереживати іншим людям.

Соціальні навички – вміння вибудовувати відносини з людьми, а також маніпулювати ними, співвідносити їхні потреби з власними, бути переконливим.

Безперечною заслугою Д. Гоулмана є стимулювання людей до розвитку особистісних якостей, що сприяють досягненню успіхів в тих чи інших сферах діяльності. Серед структурних компонентів емоційного інтелекту можна виявити також й вольові якості, характеристики самосвідомості, соціальні вміння та навички.

Сьогодні ми переконані, що розвиток емоційного інтелекту на всіх рівнях освіти допомагає: розуміти й управляти емоціями; ставити й досягати позитивних цілей; відчувати й проявляти співчуття до інших; встановлювати й підтримувати позитивні відносини; приймати відповідальні рішення.

Емоції – це внутрішній ресурс людини, який можна і потрібно використовувати для підвищення власної ефективності. Рівень розвитку емоційного інтелекту безпосередньо впливає на прийняття рішень, ефективність і результативність роботи. Відповідно, і на результати побудови кар'єри, відносини з навколишнім світом і загальну задоволеність життям.

Людина з розвиненим емоційним інтелектом знає цінність кожної емоції та розуміє як її краще використовувати; розуміє, які

емоції для її діяльності ефективні, а які ні; здатна усвідомлено використовувати емоції для розв'язання поставлених перед нею завдань; знає що допомагає бути більш ефективним і швидше просуватися по кар'єрі.

Працівники з високим рівнем емоційного інтелекту не бояться змін, бо зміни це частина їхнього життя, вміють бути гнучкими; знають свої сильні сторони та зони розвитку; проявляють емпатію, розуміють почуття інших та вміють реагувати на них; вміють знаходити баланс у професійному та особистому житті; відкриті до нового, люблять досліджувати та цікавляться новаціями.

Розвинений емоційний інтелект допомагає також уникнути емоційного вигорання.

В тих організаціях, де приділяється увага розвитку емоційного інтелекту, працівники працюють ефективніше у команді, краще комунікують між собою, з клієнтами та партнерами, проявляють лідерські якості. Роботодавці надають перевагу тим працівникам, які вміло поєднують розум та емоції. Сьогодні багато великих компаній інвестують в розвиток емпатії у своїх співробітників.

Окрім того, людині, яка усвідомлює власні емоції та може їх контролювати, набагато простіше вибудовувати взаємини з людьми – як в особистих цілях, так і в робочих. І навпаки, нездатність до розпізнавання власних і чужих емоцій призводить до того, що людина не вміє вибудовувати взаємини з людьми, що шкодить як в особистому житті, так і кар'єрі [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Goleman D. Working with emotional intelligence. New York: Bantam Books, 1995.
2. Smith, M.K. Howard Gardner and multiple intelligences, The Encyclopedia of Informal Education, URL: <http://www.infed.org/thinkers/gardner.htm>
3. Савенков А.И., Нарикбаева Л.М. Интеллект, ведущий к профессиональному успеху, как фактор развития профессиональной одаренности будущего специалиста. *Одаренный ребенок*. 2007. № 6.- С. 22-36.
4. Ковальчук В. І. Вплив емоційного інтелекту на розвиток а успішність людини. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти: збірник наукових праць*. Київ, 2020. С. 90–93.

Ковальчук В. І.

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
професійної освіти та технологій
сільськогосподарського виробництва
Глухівський національний педагогічний університет імені
Олександра Довженка
м. Глухів, Сумська область, Україна

Маринченко І. В.

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій
Глухівський національний педагогічний університет імені
Олександра Довженка
м. Глухів, Сумська область, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

У наш час глобальної інформатизації суспільства, жорсткої конкуренції і швидких змін найбільш розвинуті країни спрямовують свою державну політику у напрямі модернізації освітньої діяльності, а саме на підготовку нової генерації фахівців, спроможних конкурувати на сучасному ринку праці, здатних діяти в нестандартних ситуаціях й адаптуватися в умовах сьогодення. Тому перед нашою державою теж постає проблема відшукування ефективних шляхів й інноваційних підходів, які сприятимуть якісній підготовці майбутніх педагогів професійного навчання. Одним із можливих шляхів вирішення цього завдання є цифровізація освітнього процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, оскільки саме ЗП(ПТ)О є осередками проектування новітніх технологій й слугують стартовими майданчиками для реалізації інновацій, що у цілому забезпечує розвиток будь-яких сфер людської діяльності та сприяє соціально-економічному зростанню [1].

Нові технології обумовлюють цивілізаційний розвиток людства впливають на якість життя людей в усьому світі, незалежно чи це велике місто, чи віддалене сільське поселення. Використання новітніх засобів життєдіяльності кардинально змінює характер буття людини. Водночас розвиток інформаційних технологій осучаснює підходи до освіти. Наразі люди оволодівають

численними навичками засобами он-лайн навчання. Масові відкриті онлайн-курси (МООС) торкаються всіх галузей освіти. МООС постійно підвищують якість своїх послуг і розглядаються як додаткове джерело здобуття освіти [2].

Реалізація стратегічних завдань впровадження цифрових технологій у професійній підготовці майбутніх педагогів професійного навчання вимагає нових підходів щодо переходу кількісних показників її рівня в якісні [4].

Навчальні онлайн ресурси вже більше 10 років існують у світовій практиці. Поштовхом до всесвітнього поширення цього формату послужила ініціатива Массачусетського технологічного інституту (MIT) в 2001 році, коли був запущений проект Open Course Ware, в рамках якого було відкрито вільний доступ до матеріалів навчальних курсів цієї навчальної інституції (планам курсів, конспектами, а іноді і відеозаписів лекцій, домашніх завдань, екзаменаційних питань тощо). Інші університети наслідували цей приклад, демонструючи таким чином свої навчальні та наукові програми широкої аудиторії, а також поширюючи свою освітню систему і залучивши студентів-іноземців з усього світу. Онлайн-освіта є порівняно молодого галуззю, стрімке зростання якої почалося в 2011-2012 роках. Вже зараз існують десятки різних способів класифікувати онлайн-освіту. Незважаючи на затяжний старт, онлайн-освіта швидко стала популярною, а ринок онлайн-навчання привернув безліч інвесторів. Слухачами Топ-10 світових ресурсів в галузі онлайн-освіти є близько 20 млн чоловік, а сукупні інвестиції в ці ресурси перевищили 300 млн доларів. Станом на 2018 року в світі сьогодні налічується понад 43 мільйонів онлайн-студентів. Наприклад, в Китаї і Південній Африці кожен десятий навчається дистанційно. У США 30% студентів пройшли навчання, як мінімум, по одному онлайн-курсу. Наразі точиться дискусія щодо того, яким шляхом далій прямуватиме дистанційне навчання. Найменш амбітні прогнози вказують на те, що такий формат освіти залишиться сферою для самонавчання. Однак, існують прогнози, відповідно до яких саме масові онлайн курси є прототипом майбутньої системи освіти [3].

З огляду на це можна сформулювати ті завдання цифровізації, які, мають вирішуватися в закладах професійної (професійно-технічної)освіти:

- забезпечення навчання та підвищення кваліфікації викладацького складу щодо використання цифрових технологій в освітній діяльності;
- реалізація цифрових технологій в освітньому процесі;
- надання можливості колективного користування цифрових ресурсів і вільного доступу до них у хмарних сервісах;
- забезпечення підвищення рівня мотивації до професійного використання цифрових технологій викладачами та учнями;
- створення інноваційних умов розвитку через упровадження цифрових технологій;
- надання інформаційних консультаційних послуг щодо використання цифрових і хмарних технологій із необмеженими ресурсами;
- накопичення, систематизація та розповсюдження інформації щодо використання цифрових і хмарних технологій закладом освіти [1].

Цифрові технології роблять освітній процес мобільним, диференційованим та індивідуальним. При цьому вони не замінюють викладача, а гармонійно доповнюють його. Заняттям з використання цифрових технологій властиві адаптивність, керованість, інтерактивність, поєднання індивідуальної та групової роботи, а також часова необмеженість навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карплюк С.О. Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі. Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку. Матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р. / За ред. В.Г. Кременя, О.І. Ляшенка; укл. А.В. Яцишин, О.М. Соколюк. К, 2019. С. 188–197.
2. Малихін О. В., Ковальчук В. І., Арістова Н. О., Попов Р. А., Гриценко І. С. Стратегії інтенсифікації вищої гуманітарної освіти в Україні та країнах ЄС: монографія. Київ: НУБіП України, 2017. 388 с.
3. Січкаренко О. Розвиток цифрових освітніх платформ та поширення та поширення цифрових компетенцій в освіті. Електронне видання «Ефективна економіка». Режим доступу: www.economy.nayka.com.ua.
4. Шелудько І.В. Фахова підготовка педагогів професійного навчання художнього профілю в умовах інноваційних технологій як педагогічна проблема. Молодь і ринок, 2017. №6 (149). с 124-130.

Левко М.І.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов та військового перекладу
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ

Нині для більш дієвої протидії поширенню COVID – 19 в Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного впроваджуються нові методи викладання дисциплін, зокрема, – дистанційне навчання.

Дистанційне навчання – це віртуальний науково-навчальний простір, організований у спеціально створеному освітньому середовищі за допомогою використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій.

Система дистанційного навчання розширює й оновлює роль викладача, робить його наставником-консультантом, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно удосконалювати ті курси, які він викладає, а також сприяє опосередкованому активному спілкуванню викладачів з курсантами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи курсантів із структурованим навчальним матеріалом, представленим в електронному вигляді.

Для того, щоб забезпечити активне навчання в дистанційному форматі, важливо пам'ятати, що ми вчимося не просто з досвіду, а з рефлексії цього досвіду. В цьому викладачу можуть допомогти різні Інтернет-ресурси.

Для покращення ефективності викладання під час вивчення англійської мови ми використовуємо, зокрема, такі Інтернет-ресурси:

1.Он-лайн словники:

а) Перекладні з англійської на українську і навпаки (ABBY Lingvo Live).

б) Одномовні (тлумачні словники) – Merriam-Webster; Longman Dictionary of Contemporary English; Translate Google; Macmillan Dictionary; Collins Dictionary, має також переклад слів

українською; Dictionary.com; Oxford Dictionary of English; Urnan Dictionary для пояснення вуличного сленгу.

в) Словник міжслівних зв'язків (Online Collocation Dictionary).

г) Словники з військовою термінологією: NATOTerm – The official NATO Terminology Database; NATO Glossary of Abbreviations used in NATO Documents and Publications; UNTERM United Nations Terminology Database.

2. Навчальні Вебсайти, які надають безплатні ресурси викладачам і студентам для вивчення англійської мови:

а) BBC Learning English, який дає можливість вивчати британську англійську мову з рівня lower intermediate (нижче середнього). Він має безліч напрямів, відео- та аудіо- матеріалів з текстівкою і транскрипцією. Один з розділів присвячений конкретно для роботи над вимовою. Курс 6 Minute English – шестихвилинні ролики на різні теми один з найпопулярніших серед курсантів.

б) Onestopenglish

На сайті розміщено понад 8000 ресурсів, включаючи робочі таблиці, плани уроків, аудіо, картки та відео, всі вони розбиті на легко визначити категорії. Матеріали доступні для рівнів здібностей курсантів. Існує інструмент пошуку веб-сайтів, що дозволяє ще простіше знаходити відповідні матеріали для використання в класі. Onestopenglish видає Macmillan Education.

в) Duolingo – сайт пропонує численні письмові уроки та диктанти. Розділ для практики вивченої лексики, за один курс можна вивчити до 2000 слів. По мірі проходження занять користувачі паралельно допомагають переводити веб-сайти та інші документи. Крім сайту існують програми для iOS і Android.

г) Situational English. Дає змогу вивчити англійську мову не словами, а виразами та в ситуаціях.

Серед подкаст, які використовуються нами на заняттях з англійської мови, назвемо такі: Innovative language podcast; The English We Speak від BBC та Podcasts in English.

Для розвитку писемного мовлення ми використовуємо різні блоги на YouTube, наприклад: TED talks та The Voice.

Відео, яке знаходиться на YouTube каналі, допомагає курсантам при вивченні англійської граматики або лексики.

Але самими цікавими для курсантів виявилися платформи для дистанційного навчання, такі, як: Skype; Zoom; Moodle.

а) Moodle

Moodle має широкий набір функціональності, притаманний платформам електронних систем навчання, системам управління курсами (CMS), системам управління навчанням (LMS) або віртуальним навчальним середовищем (VLE). Moodle надає можливість викладачам створювати ефективні сайти для онлайн-навчання.

У середовищі Moodle студенти (курсанти) отримують:

1) доступ до навчальних матеріалів (тексти лекцій, завдання до практичних/лабораторних та самостійних робіт; додаткові матеріали (книги, довідники, посібники, методичні розробки) та засобів для спілкування і тестування «24 на 7»;

2) засоби для групової роботи (Вікі, форум, чат, семінар, вебінар);

3) можливість перегляду результатів проходження дистанційного курсу студентом;

4) можливість перегляд результатів проходження тесту;

5) можливість спілкування з викладачем через особисті повідомлення, форум, чат;

6) можливість завантаження файлів з виконаними завданнями;

7) можливість використання нагадувань про події у курсі [1].

б) Big Blue Button

BigBlueButton — програмне забезпечення з відкритими вихідними кодами для веб-конференцій, розроблене в першу чергу для дистанційної освіти.

BigBlueButton – це система веб-конференцій з відкритим кодом для навчання в Інтернеті. Проект підтримує онлайн-класи в прямому ефірі, віртуальний робочий час та групову співпрацю з курсантами.

BigBlueButton підтримує обмін слайдами в реальному часі (включаючи дошку), аудіо, відео, чат, емоджи, кімнати розбиття та екран. Він також записує весь вміст для подальшого відтворення [2].

Сьогодні відеоконференції є одним із ефективних і, головне, безпечних засобів дистанційного навчання та спілкування. Цей підхід – певний елемент електронної педагогіки, який передбачає інтерактивне спілкування викладача з курсантами.

Для проведення занять з іноземної мови нами використовуються конференції засобами Skype або Zoom

Серед переваг: можна демонструвати екран комп'ютера як викладача, так і курсанта, існує режим дискусій та відкритого спілкування.

Skype є повністю безкоштовним.

Акаунти є майже у всіх, якщо немає – без проблем можна створити, використовуючи Google авторизацію.

Zoom дозволяє відео/аудіо запис всієї конференції, який пізніше можна переглядати учасникам, що не змогли вчасно приєднатися.

Серед недоліків можна визначити наступне: безкоштовна версія Zoom дозволяє конференцію тривалістю не більше 40 хвилин.

Для активізації лексики, граматики, розвитку навиків говоріння використовуємо такі додатки і навчальні ігри, як: Quizlet, Kahoot та Book widgets for Google Classroom.

За допомогою BookWidgets можна робити понад 40 різних видів вправ прямо у звичному середовищі Google Classroom. Будь-то невеликі вправи для доповнення підручника, занять чи розроблених веб-квестів, з BookWidgets ми маємо інструменти, необхідні для забезпечення індивідуального досвіду навчання. Також можемо поєднати джерела, текст, відео, вікторини та інтерактивні віджети, щоб курсанти могли навчатися та практикувати у власному темпі. І головне, можна прослідкувати роботу та еволюцію своїх підопічних у часі. Усі роботи автоматично оцінюються. Закінчивши, ми повертаємо оцінену роботу, включаючи наш відгук одним клацанням. Оцінки автоматично пробиваються в рейтинг [3].

Jeopardy Labs

Jeopardy Labs – це веб-сайт, на якому користувачі можуть створювати та налаштовувати власні шаблони ігор для небезпеки. Викладачі можуть використовувати цей інструмент для створення ігор в стилі небезпеки для перегляду матеріалів з курсантами під час занять, що може бути корисним перед тестом. Вони можуть змусити їх грати в команди та записувати бали за допомогою функції оцінювання, розташованої внизу шаблону. Конструктор шаблонів простий у використанні. Після створення шаблону користувачі отримують URL-адресу, яку вони можуть використовувати для доступу та редагування [4].

Google Drive Kahoots Kahoot – це система відповідей на заняттях на основі ігор. На заняттях ми створюємо вікторини дискусій та опитувань

Цікавою є також платформа для презентацій Canva.

Проте, саме важливе для дистанційного навчання – забезпечити комунікацію. Має бути місце, в якому курсант одержує

первинну організаційну інформацію. Вона потрібна не для того, щоб викладати навчальний матеріал, а щоб повідомити, які є опції, завдання і, взагалі, орієнтувати курсанта в процесі навчання.

Також важливо в будь-якому сервісі забезпечити зворотний зв'язок, тобто, має бути можливість курсанту поставити запитання і одержати відповідь. Тому важливо мати інший спосіб – електронна скриньки чи, наприклад, гугл-форма, в якій курсант може вказати, як його звати, поставити запитання і як із ним можна зв'язатися.

Отже, під час карантину важливо знаходити оптимальні методи, прийоми та форми навчання курсантів, серед яких провідне місце належить дистанційній формі.

ЛІТЕРАТУРА

1. https://uk.wikipedia.org/wiki/Головна_сторінка
2. https://uk.wikipedia.org/wiki/Відкрите_програмне_забезпечення
3. <https://chrome.google.com/webstore/detail/bookwidgets-google-classr/ldddhclipgmgkcjfkeimcjcpcmkadhhl>
4. <https://jeopardylabs.com/>

Лисак Л.А.

магістрантка

Кам'янець-Подільського національного університету

імені Івана Огієнка

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Трансформаційні процеси, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, обумовлюють наявність значних змін у соціальній, політичній та економічній сферах життєдіяльності тощо. Останнім часом суттєвих перетворень зазнала й галузь освіти, що засновує процес набуття знань та навичок на принципах інклюзії. Така форма, відносно нова для сучасної України, спирається на положення деяких нормативно-правових актів, зокрема на Конституцію України, Національну доктрину розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Концепцію розвитку інклюзивного навчання (2010), Указ Президента України «Про питання щодо забезпечення реалізації прав дітей в Україні» (2011)

та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (2018). Реалізація міжнародних та вітчизняних норм та стандартів актуалізує потребу наукового дослідження інклюзії, зокрема соціальної та освітньої, особливостей впровадження її засад на теренах сучасного українського суспільства.

На сьогодні перед освітою постає завдання виховати не тільки творчу, всебічно розвинену особистість, але й особистість, яка гнучко орієнтується в постійно мінливій дійсності, готову освоювати принципово нові галузі знань та види діяльності. У зв'язку з цим особливе місце займає проблема вивчення і розвитку пізнавальної активності. Психологам, які працюють в освіті, необхідно вільно володіти інструментарієм, що дозволяє оцінити пізнавальну активність дітей і сприяти її розвитку.

Пізнавальна активність розвивається з потреби в нових враженнях, яка притаманна кожній людині від народження. У молодшому шкільному віці на основі цієї потреби, в процесі розвитку орієнтовно-дослідницької діяльності, у дитини формується прагнення дізнатися і відкрити для себе якомога більше нового. Пізнавальна активність, сформована в період молодшого шкільного віку, є важливою рушійною силою пізнавального розвитку дитини.

Проблема розвитку пізнавальної активності є актуальною, а тому не дивно,

що була в полі зору багатьох науковців, які вивчали різні її аспекти. Досліджували це питання спеціалісти в галузі психології та педагогіки: В. Сухомлинський, Л. Аристова, Т. Шамова, Г. Щукіна, В. Лозова, Ш. Амонашвілі та інші.

У сучасних дослідженнях О. Савченко, В. Киричука, С. Огірка, Н. Пастернак, А. Каніщенко та інших науковців теж висвітлюється проблема розвитку пізнавальної активності учнів.

Перш за все, слід коротко охарактеризувати сам термін «активність» для подальшого визначення сутності поняття пізнавальна активність, що дає можливість вивчити особливості її розвитку у дітей молодшого шкільного віку. Вищевказані терміни широко описані в науковій літературі. Незважаючи на поширеність в психолого-педагогічній теорії та практиці терміну «активність», це поняття виявляється дуже складним і неоднозначним в інтерпретації багатьох дослідників. Одні ототожнюють активність з

діяльністю, інші вважають активність результатом діяльності, треті стверджують, що активність – ширше поняття, ніж діяльність.

Аналіз наукових джерел дав змогу з'ясувати, що принцип активності є один із основних принципів навчання, а пізнавальна активність – це прагнення до набуття знань. На думку Г. Щукіної, пізнавальна активність школяра – це властивість особистості, яка інтенсивно формується в шкільні роки й впливає на весь процес навчальної діяльності. Це і передумова, і результат розвитку школяра; це й мета, засіб і результат активізації навчально-виховного процесу [5].

Для того, щоб навчання дійсно стало засобом свідомого розвитку, необхідно виконувати одну універсальну умову – суб'єкт, що розвивається, має включатися в активну діяльність і спілкування. Це обґрунтовується тим, що учень у навчальному процесі не лише суб'єкт, а й об'єкт власного навчання. Дослідження доводять, що низький рівень активності – результат того, що учень – лише пасивний об'єкт. Т. І. Шамова розглядає активність як мету, засіб і результат діяльності [6]. Учні проявляють активність, самостійність у навчанні, оволодівають значними регулюючими можливостями активності й самостійності. Увесь комплекс цієї освіти умовно можна вважати механізмом становлення активної позиції школяра в навчальній діяльності [2].

М. Скаткін розробив систему методів за рівнем пізнавальної активності учнів:

- 1) пояснювально-ілюстративний;
- 2) репродуктивний;
- 3) проблемний виклад;
- 4) частково-пошуковий;
- 5) дослідницький.

До методів стимулювання та мотивації навчання можна віднести метод пізнавальної гри, навчальних дискусій, метод заохочення, створення ситуацій успіху в навчанні, метод пред'явлення навчальних вимог.

Науковці стверджують, що методи, які спонукають учнів до активної роботи, до пошуку, викликають у них позитивні емоції. Це надзвичайно сильна й витончена зброя, за допомогою якої впливають на людину. Емоційно забарвлений матеріал запам'ятовується міцніше й швидше. Учитель має потурбуватися про те, щоб навчальний процес стимулювався емоційно. Перед повідомленням нової інформації на уроці потрібно викликати в

учнів відповідні емоції. Тільки ті факти запам'ятовуються швидко й міцно, що пов'язані з емоціями. А знання, що пройшли через почуття, прищеплюються легко, надовго. Знання, здобуті іншим способом, без активної роботи чуттєвої сфери, – мертві [1, с. 141].

Також варто пам'ятати, що робота думки починається з проблеми, нестандартного запитання. Там, де на уроках стимулюється активне мислення, виникає і позитивне ставлення до навчання, формується пізнавальний інтерес [4, с. 115]. Мислячи, людина пізнає те, чого вона не може безпосередньо сприйняти й уявити. Активізація мислення є необхідною умовою свідомого навчання. Мислення активізується тоді, коли перед учнями виникають питання, на які вони не можуть зразу відповісти. Активізація та розвиток мислення учнів створюють основу для розвитку їх активного мовлення, збагачення словника, формування думок і обміну ними з іншими людьми [3, с. 62]. У дітей молодшого шкільного віку переважає наочно-образне мислення, але в 3-4 класах здійснюється перехід до понятійного, науково-теоретичного. Протягом цього віку формуються такі мислительні операції, як аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення.

Таким чином, правильно організоване навчання в умовах інклюзії – високоефективний засіб у формуванні та активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Под ред. В. В. Давыдова. М. : Педагогика, 1991. 980 с.
2. Данилова Л. Розвивати пізнавальну активність учнів // Рідна школа. 2002. № 6. С. 18-20
3. Махмутов М. И. Современный урок: Вопросы теории. М. : Педагогика, 1981. 191 с.
4. Менчинская Н. А. Проблемы учения и умственного развития школьника: Избр. психологические труды. М. : Педагогика, 1989. 224 с.
5. Методологические и теоретические проблемы активизации учебно- познавательной деятельности в свете реформы школы: Межвуз. сб. науч. тр. Ленингр. гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена / редкол.: Г. И. Щукина (отв. ред.) и др. Л. : ЛГПИ, 1986. 172 с.
6. Шамова Т.П. Проблема активизации учения школьников (Дидактическая концепция и пути реализации принципа активности в обучении) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Москва, 1977. 33 с.

Марціновська І.П.
асистент кафедри
корекційної педагогіки та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільського Національного Університету
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

НАПРЯМКИ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У СИТУАЦІЇ ТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСУ

Діти надзвичайно чутливі до подій, які змінюють константність, надійність, безпечність оточуючого середовища та порушують сталість їх емоційних зв'язків з близькими і значимими людьми. Військові конфлікти, змушене внутрішнє переселення, тривалі стреси пов'язані з не облаштованістю сімей на нових місцях, значно порушують звичний для дитячого сприймання плин життя. Особливо ці зміни стосуються дітей та підлітків з особливими освітніми потребами, оскільки їм емоційно важче справлятися з такими подіями, що суттєво порушують їх звичний спосіб життя. Діти відчувають та переживають реальну тривогу, страх та розпач, які підсилюються дорослим оточенням, яке також не може конструктивно реагувати на життєві зміни які є стресовими, або травматичними. Навіть, якщо дитина не є безпосереднім учасником травматичної події, вона переживає значний стрес, адже її найближче оточення занепокоєне, оскільки відбуваються якісь події, які їй важко сприймати, усвідомлювати та виробляти конструктивні копінгові стратегії у поведінці [1].

Тому, **метою** статті є висвітлення проблеми надання психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами на віддаленому у часі етапі від самої стресової ситуації.

В даний період часу, у зв'язку з соціально-політичною ситуацією в нашій країні, питання дитячої травматизації стали актуальними та почали досліджуватись фахівцями. Адже діти та підлітки, а особливо діти з обмеженими можливостями - це одна із найбільш вразливих категорій населення, у яких стресові та травматичні життєві ситуації, можуть істотно порушити весь психічний розвиток особистості та мати серйозні негативні наслідки для функціонування у дорослому віці. Дану теми досліджували Венгер А.Л., Морозова Є.І., Бордік В.І., Матафонова Т.Ю., Михайлова Л.А., Тимченко О.В., Христенко В.С., Миронець С.М., Оніщенко Н.В., Лебедева С.Ю.,

Кісарчук З.Г. Як зазначають різні автори, психотравмуюча ситуація характеризується суб'єктивністю та можливістю віддаленості в часі її наслідків. Суб'єктивний характер психотравмуючої ситуації означає, що та подія, яка для однієї людини матиме психо-емоційні наслідки, для іншої пройде без особливих емоційних витрат. Це вказує на те, що ситуація, яка сталася, не має особливого значення для людини, не несе у собі особистісного змісту для неї [1; 2; 3].

Левін П. характеризує віддаленість наслідків психотравми для психічного життя людини наводить приклад із своєї практики [3]. П'ятирічний хлопчик їде на своєму першому велосипеді, наїжджає на камінь, падає і вдаряється об дерево. На короткий час він втрачає свідомість. Коли, весь у сльозах, він піднімається, батьки обіймають, втішають сина і садять назад на велосипед, хвалячи його за хоробрість. Вони не надають значення його страху. Через роки після події хлопчик, будучи уже дорослим та керуючи машиною, в якій їдуть його рідні, повертає в сторону, щоб уникнути зіткнення із зустрічним автомобілем, і завмирає у процесі повороту. На щастя, зіткнення автомобілів не відбулося. Наступні дні, сідаючи за руль автомобіля, чоловік відчуває надмірну тривогу, що проявляється у характерних фізичних характеристиках; з'являється загальне відчуття небезпеки; з'являються тривожні сновидіння. Таким чином, чоловік переживає відтерміновану реакцію на подію із дитинства [3]. Левін П вказує, що у 75 % його клієнтів симптоми психотравми не виявлялися протягом досить тривалого часу, проте ці реакції нерідко запускаються незначними життєвими подіями [2; 3]. Описані дослідження вказують на необхідність психолого-педагогічної допомоги дітям на віддалених етапах травматизації.

Наслідки травми проявляються в різних сферах життєдіяльності дитини. На емоційному рівні травма проявляється у переважному пригніченому стані, тривожності, депресії. На когнітивному рівні: погіршується концентрація та переключення уваги, відбувається порушення пам'яті, затримка інтелектуального розвитку. На поведінковому рівні наслідки травматизації проявляються у впертості, агресивності, ворожесті та конфліктності до оточуючих людей; з'являються регресивні форми поведінки; з'являється дезадаптація у спілкуванні та в поведінці [2; 4, с. 195]. Якщо дитині не надавати психологічну та педагогічну допомогу, її особистість починає формуватися з урахуванням хворобливих переживань. Зазвичай допомога надається, якщо у дитини проявляється гостра реакція на травму, а якщо реакції на психотравму відтермінуються у часі, то ці реакції рідко поєднують з минулою та давньою травмою. Тому розглянемо

основні напрямки психолого-педагогічної допомоги дітям на віддаленому етапі травматизація. Головною метою здійснення корекційної та розвивальної психолого-педагогічної допомоги дитині, яка пережила психотравму мають бути такі напрямки: допомога у переробці та подоланні безпосереднього травматичного досвіду; відновлення дитини в статусі продуктивного суб'єкта діяльності, особистості здатної до позитивної взаємодії зі світом, людьми і собою; розвиток копінгових стратегій поведінки підлітків, як альтернативи конструктивного виходу із стресових ситуацій у майбутньому [2; 4; 5].

Визначені напрямки можна реалізувати шляхом вирішення ряду конкретних завдань: сприяння стабілізації емоційного стану та раціональному сприйняттю своєї життєвої ситуації; формування конструктивних способів вирішення складних життєвих ситуацій та адаптивних копінг-стратегій; активізація процесів самопізнання, самоприйняття та саморегуляції; надання допомоги у побудові позитивного образу майбутнього; сприяння прийняттю на себе відповідальності за власне майбутнє; розвиток соціальної компетентності та соціальної активності, оволодіння стратегіями успішної поведінки; формування спрямованості на особистісний розвиток і самореалізацію.

Особливістю програм психолого-педагогічного супроводу зазначеної категорії дітей, які довели свою ефективність на практиці, є їх спрямованість на розвиток всіх рівнів особистісного функціонування дитини [7; 8; 9; 10].

До прикладу, корекційний досвід фахівців у Грузії спрямовувався у двох напрямках: перший – це корекція та розвиток заблокованих травматичним досвідом пізнавальних функцій; другий - корекція уявлень дитини про світ і її місце в ньому, сприяння її раціональному сприйняттю своєї життєвої ситуації, надання допомоги у побудові позитивного образу майбутнього [7, с.43-44].

Також представляється цікавим та виявляє свою ефективність досвід роботи з психотравмою ізраїльських фахівців [10]. Їх досвід подолання стресових та травматичних станів ґрунтується на багатомірній моделі внутрішньої сталості BASIC-PH. Вона демонструє різні стилі, шляхи того, як дитина може впоратися із стресом та травмою через збільшення ресурсів, або стилів копінгу. Успішність подолання негативних життєвих подій безпосередньо залежить від різноманітності, характеру та міри використання наявних і доступних ресурсів.

Психолого-педагогічна допомога дітям, які пережили стрес та травму буде ефективною не тільки за умов корекційних впливів

безпосередньо на дітей, а й передбачає також і роботу з педагогами та батьками. Напрямами роботи з педагогами передбачається просвітницька діяльність з метою підвищення соціально-психологічної компетентності щодо травми; формування компетентностей щодо психолого-педагогічної підтримки травмованих школярів. Робота з батьками передбачає просвітницьку діяльність щодо поведінкових проявів обумовлених стресом та травмою; формування конструктивної міжособистісної взаємодії дітьми та формуванню навичок психологічної підтримки дитини [2; 5; 6].

Одним з ефективних засобів проектування і організації психолого-педагогічної допомоги дітям, які зазнали психологічного травмування, наголошує Лунченко Н та Музиченко І., є використання можливостей психолого-педагогічного консилиуму [2, с.39]. У роботі з дітьми з особливими освітніми потребами доцільним буде користуватись ресурсом команди психолого-педагогічного супроводу, що дозволяє об'єднати зусилля педагогів, працівників психологічної служби, інших суб'єктів навчально-виховного процесу та батьків дітей, які зацікавлені у повноцінному розвитку дітей і підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кісарчук З.Г. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки: методичний посібник / З.Г. Кісарчук, Я.М. Омельченко, І.М. Біла, Г.П. Лазос; за ред. З. Г. Кісарчук. – К., 2015., 232 с.

2. Музиченко І.В. Шляхи подолання дитячої психотравми в діяльності працівників психологічної служби: [метод. рек.] / Музиченко І.В., Ткачук І.І. - Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. - 88 с.

3. Lewin P. Understanding Childhood Trauma. First Aid for Accidents and Falls. Healing Past Trauma / P. Lewin. - Mothering, 1994. – P. 49-54.

4. Халепа К.Ф. Особливості психологічної допомоги дітям, які зазнали психологічної травми [Електронний ресурс] // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. - 2013. - Вип. 114. - С. 195-198. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPH_2013_114_41

5. Венгер А.Л. Психологическая помощь детям и подросткам в чрезвычайных ситуациях (на опыте работы с жертвами террористического акта в Беслане) // Консультативная психология и психотерапия. 2006. Том 14. № 1.

6. Малкина-Пых И.Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. Справочник практ. психолога / И. Г. Малкина-Пых. –

М.: Эксмо, 2005. – 960 с.

7. Беберашвили З. Травма и психосоциальная помощь. Практическое руководство, основанное на опыте НПО Грузии / З. Беберашвили, Д. Джавахишвили, – Тбилиси: Норвежский Совет по Беженцам, 2001. – 92 с.

8. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період: метод. рек./Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В. Залеська– Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014., 84 с.

9. Бадьина Н.П. Психологическая помощь ребенку, пережившему психическую травму: [Методические рекомендации для педагогов-психологов ОУ] / Н.П. Бадьина. – Курган, 2005. – 63 с.

10. Lahad M., Ayalon O., Shacham M. The "BASIC Ph" Model of Coping and Resiliency: Theory, Research and Cross-Cultural Application. – 2012. – 304с.

Мельник Ж. В.

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету імені
Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Федорович Х. І.

магістрантка Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ У СТВОРЕННІ ОПТИМАЛЬНИХ УМОВ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Прийняття у 1994 році на Всесвітній конференції зі спеціальної освіти Саламанської декларації започаткувало на міжнародному рівні розвиток інклюзивного підходу до освіти, що визнає право усіх учнів навчатися в звичайних класах, незалежно від їх здібностей і потреб. Інклюзивність стосується на усіх категорій учнів, що належать до категорії вразливих, проте найбільше її потребують діти з особливими освітніми потребами (далі – ООП). Відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти, розробленою ЮНЕСКО, термін «діти з ООП» вживається щодо осіб, навчання яких потребує додаткових ресурсів [1]. В

Україні цей термін використовується щодо дітей, у яких наявні особливості або порушення психофізичного розвитку [2, с. 47].

Проблема життєдіяльності дітей з особливими освітніми потребами є предметом дослідження фахівців багатьох галузей науки: соціології, психології, корекційної педагогіки, медицини, соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Основи та засади впровадження інклюзивної освіти в Україні у своїх працях розкривають такі науковці, як: М. Воронін, С. Єфімова, А. Колупаєва, А. Крикунта ін. Специфіка навчання та забезпечення спеціальних потреб осіб з інвалідністю, співпраця батьків, школи та громади в умовах інклюзивної освіти висвітлено у працях: Т. Бертник, О. Войтюка, С. Литовченко, І. Луценко, Л. Ортикової, Т. Скрипник, В. Стрижеус.

Слід зазначити, що у системі загальної освіти України сьогодні ще не достатньо створено належних умов, за яких діти з особливими потребами могли б навчатись у загальних закладах освіти. Основними проблемами, які заважають інтеграції дітей із вадами в загальних навчальних закладах, є недостатнє матеріально-технічне забезпечення, обмежене фінансування, недостатня кількість фахівців для роботи із особами з інвалідністю, а також проблеми пов'язані зі створенням безбар'єрного середовища для дітей з особливими освітніми потребами, адаптацією вчителів до роботи у специфічних умовах; науково-методичним забезпеченням навчального процесу; адаптацією навчального процесу до дітей з особливими освітніми потребами; організація супроводу навчального процесу та соціальної підтримки. Але зважаючи на усі ці труднощі, окреслюється тенденція до використання в освітньому середовищі нових перспективних технологій (модульна, дистанційна освіта), і внаслідок цього виникає потреба у створенні ефективної моделі супроводу навчального процесу, що спрямована на соціальний розвиток дітей з особливими освітніми потребами та інтеграцію (включення) їх у соціум.

Відомо, що проблема соціально-педагогічного супроводу інтегрованого навчання ще не була предметом спеціального наукового дослідження, а отже, вона вимагає комплексного теоретичного і практичного розроблення.

Ідея супроводу (від англ. *guideness*) виникла як практичне втілення ідеї гуманістичного й особистісно-орієнтованого підходу до людини. Головним завданням супроводу є створення умов для повноцінного розвитку і становлення особистості, захист прав на

отримання освіти, розвиток відповідно до потенційних можливостей людини в реальних умовах існування [3].

Під супроводом розуміють не будь-яку форму допомоги, а підтримку, в основі якої – збереження максимуму свободи і відповідальності суб'єкта розвитку за вибір варіанта вирішення актуальної проблеми. Саме тому й відбулася заміна класичних термінів – таких, як «допомога», «забезпечення», що не в повному обсязі відображують сутність явища. Але, якщо виходити з того, що «супровід» – це «забезпечення», тоді під супроводом розуміють метод, що забезпечує створення умов для прийняття оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. Якщо уявити, що «супровід» – це допомога, то тоді під ним розуміють процес – сукупність послідовних дій, що дають змогу визначитися з прийняттям рішення і нести відповідальність за реалізацію рішення.

Варто зазначити, що в основу супроводу покладено процес взаємодії працівника супроводу і дитини з особливими освітніми потребами, результатом якого є рішення і дії, що ведуть до прогресу в розвитку особистості. Важливо й те, що носієм проблеми розвитку людини, з вадами є не тільки вона сама, але й її середовище: батьки, викладачі, соціальні працівники тощо. Це вважається основним положенням теорії супроводу.

Виходячи з цього, доцільно зазначити, що спеціаліст супроводу повинен застосовувати професійні знання і вміння, які висвітлюють особливості його взаємодії з людиною, що має особливі потреби з найближчими її довкільцями, з батьками, вчителями тощо. Ці професійні знання та вміння виступають мотиваційним компонентом готовності до здійснення супроводу людини з вадами в освітньому середовищі.

Отже, запровадження системи супроводу може бути корисною для суспільства і з економічного погляду. Навчання дітей з вадами разом зі здоровими ровесниками у більшості випадків дешевше, ніж створення альтернативних шкіл, ПТУ, ЗВО. Завдяки зменшенню кількості спеціальних освітніх закладів не розпорошуються педагогічні ресурси держави. А особи з інвалідністю отримують можливість адаптуватися до звичайного життя та, як і усі, працювати на загальну користь.

Таким чином, використання технологій соціальної допомоги у створенні оптимальних умов навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами ставить перед майбутнім фахівцем соціально-педагогічної діяльності в інклюзивній школі такі вимоги: засвоїти теоретико-методологічні, нормативно правові

засади інклюзивної освіти; уміти використовувати ефективні технології, методики та прийоми як у роботі з дітьми з особливими потребами, так і з батьками та різнопрофільними фахівцями; вміти планувати діяльність з дітьми, молоддю даної соціальної групи відповідно до їх потреб і можливостей; реалізовувати різні підходи до оцінювання досягнень у соціальному зростанні дітей з особливими освітніми потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. UNESCO Institute for Statistics. International standard classification of education [Electronic resource] // ISCED 2011. – Montreal : UNESCO Institute for Statistics. – Access mode: <http://uis.unesco.org/en/topic/international-standardclassification-education-isced>. – Title from the monitor. – Time of access: 05.05.2020.

2. Величко Д.В. Впровадження інклюзивної освіти в Україні // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2015. №125. С. 46-49.

3. Репринцева Г.И. Психолого-педагогическая реабилитация детей с ограниченными возможностями. М., 2000.

Мельник Ж. В.

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ЛІТНІМ ЛЮДЬМ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Сьогодні проблема покращення соціального обслуговування та забезпечення достатнього рівня життя людей похилого віку займає вагомe місце в системі соціального захисту населення. Початок ХХІ століття характеризується процесом стрімкого зросту демографічного старіння населення, що передбачає наявність високої чисельності людей похилого віку, а отже, кількість людей, що потребують соціальної допомоги дедалі зростає. Саме тому постає гостра необхідність значних змін в організації соціального захисту населення, у розширенні соціальних послуг та удосконаленні механізму соціального обслуговування людей похилого віку.

Вивчення змісту та особливостей соціальної роботи з людьми похилого віку висвітлюються у працях багатьох фахівців та науковців, серед яких є як і зарубіжні, так і вітчизняні автори:

Л. Тюття, Е. Холостова, О. Горбушина, Г. Бочарова, А. Капська, П. Павленок, В. Шахрай та ін.

Сьогодні проблеми соціальної роботи з людьми похилого віку привертають увагу багатьох вітчизняних дослідників. Зокрема, становище людей похилого віку та стратифікаційні процеси у структурі суспільства досліджують Е. Лібанова, Л. Стадник; проблеми соціальної адаптації осіб похилого віку вивчають С. Кравцов, О. Комарова, А. Лобанова; організаційна структура системи соціального обслуговування аналізуються у роботах І. Євдокимової, Ю. Ткаченко, Л. Єгорова та ін.

Старість є останнім етапом онтогенезу людини. Період старості часто називають геронтогенезом (грец. *geron* – стара людина і *genesis* – походження). Більшість дослідників вважає, що починається вона із 60 років і триває до смерті. Міжнародна класифікація виокремлює такі періоди геронтогенезу: похилий вік (для чоловіків 60-74 роки, для жінок 55-74 роки); старечий вік (75-90 років); вік довгожителів (90 років і старші) [3].

Відповідно до Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16.12.1993 №3721-ХІІ людьми похилого віку в Україні визнаються особи, які досягли пенсійного віку, а також особи, яким до досягнення встановленого пенсійного віку залишилося не більш як півтора року [1].

Початок процесу старіння хронологічно збігається із виходом на пенсію і завершенням трудової діяльності. Збільшення частки осіб пенсійного віку призводить до збільшення обсягів споживання суспільних ресурсів на соціальне забезпечення в старості. В умовах обмеженості таких ресурсів поширюється бідність та поглиблюється соціальна нерівність за віком. Бідність населення похилого віку зумовлює посилення тиску осіб пенсійного віку на ринок праці та додаткові матеріальні обов'язки працездатного населення. Збільшення частки осіб похилого віку формує специфічні потреби у товарах і послугах, житлі, медичному та соціальному обслуговуванні [4].

Окрім соціально-економічних проблем для людей похилого віку характерні й соціально-психологічні, зумовлені втратою фізичного потенціалу, життєвими розчаруваннями, незатребуваністю, втратою близьких, самотністю, нерозумінням і байдужістю з боку оточуючих. Припинення трудової діяльності зумовлює підвищення тривожності, погіршення самопочуття і певне зниження свого соціального статусу. Якщо людина, вийшовши на пенсію, не знайде нового застосування для своїх сил, то відбувається поступове звуження кола інтересів, зосередження

на власному внутрішньому світі, зниження здатності до спілкування.

Багатьох соціально-психологічних проблем літніх людей можна уникнути, приділяючи їм належну увагу, виявляючи розуміння їхнього фізичного, психологічного стану. Необхідно полегшувати людям похилого віку адаптацію до життєвих змін, оскільки можливість пристосовуватися до нових умов з віком зменшується. Вирішувати це завдання покликана система соціального обслуговування та надання соціальних послуг.

Соціальне обслуговування – система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності [2]. Соціальне обслуговування людей похилого віку включає сукупність соціальних послуг, які надаються вдома та у спеціалізованих державних закладах та структурах, що діють за підтримки органів місцевого самоврядування. Порядок надання соціальних послуг громадянам похилого віку визначається Кабінетом Міністрів України.

Соціальні послуги розглядаються як комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем [2]. Соціальні послуги є цільовою допомогою, призначенням якої є подолання чи пом'якшення дії несприятливих життєвих обставин та відновлення повноцінного життя людини, зокрема, осіб похилого віку.

Законом України «Про соціальні послуги» передбачене надання наступних видів соціальних послуг:

– соціально-побутові послуги – забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, соціально-побутової адаптації, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо;

– психологічні послуги – надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад;

– соціально-педагогічні послуги – виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, зацікавлених осіб;

– соціально-медичні послуги – консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія;

– соціально-економічні послуги – задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;

– юридичні послуги – надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, захист прав та інтересів особи, інша правова допомога тощо);

– послуги з працевлаштування – пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;

– інформаційні послуги – надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги), розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги);

– інші соціальні послуги.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про соціальні послуги» виділяють сім форм соціального обслуговування: 1) за місцем проживання особи (вдома); 2) у стаціонарних інтернатних установах та закладах; 3) у реабілітаційних установах та закладах; 4) в установах та закладах денного перебування; 5) в установах та закладах тимчасового або постійного перебування; 6) у

територіальних центрах надання соціальних послуг; 7) в інших закладах соціальної підтримки (догляду) [2].

Таким чином, здійснений нами аналіз щодо проблеми психосоціальної допомоги літнім людям у соціальній роботі дозволяє зробити наступні висновки. Прогресивне старіння населення є актуальною соціальною проблемою для переважної більшості країн світу, у тому числі й України, яка має один із найвищих рівнів старіння населення у світі. Зростання частки людей похилого віку ймовірно призведе до збільшення кількості людей даної вікової категорії, які потребуватимуть соціального обслуговування.

Встановлено, що основними проблемами людей похилого віку є: малозабезпеченість, самотність, погіршення здоров'я, відсутність можливостей для самореалізації, різке зниження соціального статусу, соціальна нерівність на основі віку та психологічні проблеми, зумовлені негативними стереотипами сприйняття старості, як у самих людей похилого віку, так і в інших вікових групах.

Основними напрямками вдосконалення соціального обслуговування людей похилого віку є підвищення їх якості надання послуг та їх модернізація, запровадження нових видів соціальних послуг з урахуванням специфіки регіону, соціально-демографічних характеристик споживачів та їх потреб у різних видах послуг. Реформування системи соціального обслуговування повинне відбуватися системно, з врахуванням стратегічних напрямів соціальної політики, які спрямовані на забезпечення соціального розвитку, підвищення рівня та якості життя населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні : Закон України від 16.12.1993 р. № 3721-ХІІ. Дата оновлення: 09.12.2012. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3721-12> (дата звернення: 21.04.2020).

2. Про соціальні послуги : Закон України від 19.06.2003 р. № 966-IV. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення: 21.04.2020).

3. Каць Р.В., Семеняченко І.В., Сквір Л.О. Центр соціальної активності громадян : методичний посібник. Кременчук, 2009.

4. Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2006 р. №879. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-п> (дата звернення: 21.04.2020).

Мельник Л.М.

магістрантка Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Сербалюк Ю.В.

кандидат історичних наук
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

Світ сьогодні переживає драматичну подію – глобальну фінансово-економічну кризу, яка охопила тією чи іншою мірою усі країни, зокрема і Україну. Глибина світової кризи, що вирує сьогодні, значно більша, ніж у 1970–1990 роках та в першому десятиріччі нинішнього століття. Більшість експертів уже порівнюють її з глобальною економічною кризою кінця 20-х – середини 30-х років ХХ ст. Надмірна доларизація економіки України в умовах світової кризи призвела до розшарування суспільства і зниження доходів більшості населення. З огляду на це, актуальності набувають питання пошуку заходів врятування громадян України від небезпеки соціальної бідності.

Проблема бідності та шляхи її подолання в глобалізаційних умовах досліджувались Н. Бердсолом, А. Булатовим, Д. Гелдом, В. Паньковим, Я. Столярчуком. Як соціально-економічний аспект, бідність вивчають провідні вітчизняні та зарубіжні вчені: Ю. Архангельський, О. Бородіна, І. Гнибіденко, Р. Дарендорф, Н. Коваленко, В. Кравченко, В. Кравчук, Е. Лібанова, І. Приходько, Л. Черенько. Однак, проблема бідності надзвичайно динамічна, тому шляхи її подолання потребують постійного вдосконалення, а отже і перманентного наукового вивчення.

Метою нашого дослідження є аналіз стану, причин бідності в Україні, розгляд показників економічного стану населення та обґрунтування шляхів вирішення проблеми бідності.

Загально визнано, що бідність – це неможливість унаслідок нестачі коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу, що неминує породжує таке явище, як соціальне відторгнення. Бідність проявляється у вигляді фінансового, соціально-економічного, морально-психологічного стану людини, коли не можливо забезпечити задоволення всіх першочергових потреб, коли

спостерігається перевищення споживчих витрат над доходами, небажання та неможливість реалізації своїх можливостей. У документах ООН підкреслюються чотири основних прояви бідності: 1) коротка тривалість життя; 2) низька професійно-освітня підготовка; 3) позбавлення економічної бази нормального життя (чистої питної води, медичних послуг, якісного харчування); 4) усунення від суспільного життя [1].

Бідність в Україні характеризується низкою національних ознак. Зокрема, специфічні особливості бідності в Україні мають прояв у наступному:

- низький рівень життя населення в цілому;
- надмірне соціальне та майнове розшарування;
- розповсюдженість бідності серед працюючого населення;
- зменшення середнього класу; – висока питома вага людей,

що вважають себе бідними.

В Україні, як і в більшості країн світу, нема єдиного визначеного критерію оцінювання бідності населення. Загальноживаним показником є «межа бідності», що означає рівень доходу домогосподарства, нижче якого не можливе задоволення основних потреб людини. Саме за допомогою рівня бідності можна визначити і «глибину бідності», яка означає відхилення величини доходів домогосподарства від межі бідності.

В Україні національною межею бідності за відносним критерієм є 75-відсотковий поріг медіанного рівня сукупних витрат у розрахунку на умовного дорослого, за абсолютним – прожитковий мінімум. Зауважимо, що перед початком військового конфлікту, у 2013-му, рівень бідності становив 9%, з 2014-го по 2016 р. збільшився майже вдвічі – до 17%. Але впродовж останнього року ситуація поліпшилась, і рівень бідності зменшився до 12% [5].

За методикою самооцінки рівня доходів у 2018 р. 3,5% домогосподарств мали доходи, які не дозволяли їм забезпечити достатнє харчування. 40,2% домогосподарств відмовляли собі у найнеобхіднішому крім їжі. У 47,6% доходів було достатньо, але заощаджень не робили. І лише 8,7% мали і достатній дохід, і могли робити заощадження [4].

За даними Державної служби статистики України, у 2016 р. лише 17,7% населення країни мали середньодушовий дохід понад 3720 грн. на місяць, за умови що середньомісячна номінальна заробітна плата становила 5183 грн. В останні роки на ринку праці України рівень безробіття залишається майже незмінним і не надто високим (2017 р. – 9,5%, 2016 р. – 9,3%, 2015 р. – 9,1%, 2014 р. – 9,3%). Водночас спостерігається низький рівень економічної

активності населення, який ще скоротився – з 62,4% в 2014 р. до 62,4% в 2017 р. [3, с. 69]. Турбує, що майже 40% населення працездатного віку не є економічно активним і виявляє готовність залишатися бідним. Це у той час, як дослідження свідчать, що шлях подолання бідності лежить через зростання економічної активності населення. Так, вивчаючи нужденні сім'ї, дослідники прийшли висновку, що залежно від наявності та кількості на утриманні у них дітей, їх можна поділити на 2 групи залежно від шляхів подолання їх бідності. Перша група сімей – де є потенційно економічно активні працездатні члени сімей з дітьми, для яких необхідна адаптація соціальної послуги з догляду за дитиною – «муніципальна няня, що сприяє поверненню на ринок праці потенційно економічно активних батьків. Друга група – це працездатні члени сімей з дітьми, що можуть бути економічно активними за умови застосування економічних інструментів сприяння зайнятості (професійна орієнтація, професійне навчання тощо). Виділяється ще і третя група, де працездатні члени сімей з дітьми які уникають економічної активності, повністю покладаючись на державну допомогу у питаннях матеріального забезпечення родини. У разі необґрунтованої відмови сімей від отримання практичних послуг з адаптації їх до активного економічного життя та отримання такими сім'ями фінансової допомоги пропонується застосовування нормативного обмеження як у грошовому вимірі, так і в періоді його надання [2].

У 2016 році Уряд приймає Стратегію подолання бідності з терміном реалізації до 2020 року, і ставить завдання розробити додаткові механізми та заходи для зменшення масштаби бідності та запобігання його поширенню; удосконалити методологію оцінювання та моніторингу бідності та соціального відчуження. Головний акцент у цьому програмному документі робиться на підвищення дієвості політики зайнятості у подоланні бідності серед українців.

Варто наголосити, що багато країн ефективно бореться з бідністю. Для боротьби з бідністю серед молоді у провідних державах світу існують гранти на навчання, допомоги на дітей молодим родинам, проекти з доступним житлом, а для громадян старших віком – доплати до пенсії. Будь-який уряд, виходячи з програми діяльності, повинен вибирати між масштабами програми та концепціями по перерозподілу доходів для боротьби з бідністю і програмами по стимулюванню трудової діяльності та економії витрат бюджетних засобів.

Захист від бідності в Україні здійснюється як загальними так і спеціальними заходами. Усі заходи щодо надання соціальних

допомог малозабезпеченим сім'ям, сім'ям з дітьми, функціонування соціальних служб тощо входять до кола обов'язків України як Договірної Сторони за статтями Європейської соціальної хартії (переглянутої) 1996 р. Водночас в Україні передбачено комплекс спеціальних соціально-економічних і правових заходів у сфері подолання бідності. Передусім це набуло відображення у Стратегії подолання бідності, затвердженої постановою Кабінет Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 161-р.

Нині боротьба з бідністю та нерівністю в українському суспільстві має бути пріоритетом державної політики. Європейський досвід показує, що необхідно більш активно діяти на місцевому рівні, враховуючи велику роль місцевих факторів у реалізації національної політики.

Політика подолання бідності в Україні має спиратися насамперед на активні заходи й інструменти, що забезпечуватимуть запобігання монетарній бідності через розширення можливостей зайнятості для працездатних осіб, більш ефективне функціонування ринку праці, забезпечення гідної і справедливої винагороди за працю; запровадження системи перерозподілу доходів, що сприятиме зменшенню нерівності.

Розв'язання проблеми передбачається за такими напрямками: відновлення виробництва та стимулювання економічного зростання; сприяння зайнятості населення та розвитку ринку праці; удосконалення механізму оплати праці та соціального діалогу як основних чинників створення умов для гідної праці; розвиток системи соціального страхування; удосконалення пенсійної системи; реформування системи соціального захисту; соціальна підтримка сімей, дітей та молоді; поліпшення медичного обслуговування населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко Н. В. Бідність як соціально-економічна категорія. Державне будівництво. 2007. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_2_10 (дата звернення: 10.03.2000).

2. Коваль К., Оліференко Л. Удосконалення методичних підходів оцінювання ефективності соціальної допомоги у контексті політики подолання бідності та нерівних можливостей населення України. Вісник Тернопільського національного економічного університету Економіка і управління підприємствами. Тернопіль, 2019 р. № 3. С. 98-110.

3. Михальченко Г.Г. Подолання бідності як один з основних факторів забезпечення гідної якості життя населення України. Комунальне господарство міст. Науково-технічний збірник. Харків,

2012. №102. С. 436-452 URL: <http://khg.kname.edu.ua/index.php/khg/article/viewFile/389/387> (дата звернення: 14.04.2020).

4. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств у січні 2019 року). Статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 78 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/08/zb_sdurd2018.pdf (дата звернення 20.04.2020)

5. Семененко Т.О., Домрачев В.М. Подолання бідності в Україні: від стратегії до стратегії. Економіка і управління. 2018. № 1. С. 5-13. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econupr_2018_1_2.pdf (дата звернення: 15.03.2000).

Мельник Л.П.

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи,
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка.

м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Арабова. М.Ю.

магістрантка Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Сучасний курс України на глобалізацію та технологізацію соціально-економічних процесів призвів до збільшення в рази кількості безробітних в державі. Проте, проблема безробіття є проблемою не тільки України, а й багатьох держав, тому розробка і реалізація заходів щодо соціального захисту безробітних осіб є актуальною в усьому світі.

Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», безробітний - особа віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готова та здатна приступити до роботи [5].

Щодо соціального захисту безробітних, то в Україні правовий статус безробітних громадян визначається саме Законом України «Про зайнятість населення» [5]. В частині матеріального

забезпечення безробітних громадян їх права як застрахованих осіб визначені в Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (ст.21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29) [6].

Разом з тим законодавством України визначено цілий ряд правових норм, які стосуються прав безробітних. Серед них, слід виокремити державні гарантії права на вибір професії та вид діяльності. Під гарантіями розуміються умови, що забезпечують успіх чого-небудь, обов'язкове виконання суб'єктами суспільних відносин взятих на себе функцій, обов'язків, зобов'язань, завдань. Вони являють собою сукупність правових норм і правил, за допомогою яких структуруються і спрямовуються відносини та взаємодія між членами суспільства з приводу нормативно встановленого рівня забезпечення параметрів життєдіяльності людей [1].

У відповідності із Законом України «Про зайнятість населення», перш за все, визначено державні гарантії права на вибір професії та виду діяльності, котрі включають в себе:

- добровільність праці, вибір або зміну професії та виду діяльності;
- захист від необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу і незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи;
- безплатне сприяння у підборі підходящої роботи і працевлаштуванні відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти, з урахуванням суспільних потреб, всіма доступними засобами, включаючи професійну орієнтацію і перепідготовку;
- компенсацію матеріальних витрат у зв'язку з направленням на роботу в іншу місцевість;
- виплату вихідної допомоги працівникам, які втратили постійну роботу на підприємствах в установах і організаціях, у випадках та на умовах, передбачених чинним законодавством;
- безплатне навчання безробітних нових професій, перепідготовку в навчальних закладах або в системі державної служби зайнятості з виплатою матеріальної допомоги;
- виплату безробітним в установленому порядку допомоги по безробіттю, матеріальної допомоги по безробіттю та інших видів допомоги;
- включення періоду перепідготовки та навчання нових професій, участі в оплачуваних громадських роботах, одержання допомоги по безробіттю до загального трудового стажу, а також до безперервного трудового стажу;
- надання роботи за фахом на період не менше трьох років

молодим спеціалістам - випускникам державних навчальних закладів держави, раніше заявлених підприємствами, установами, організаціями [5].

Щодо соціального захисту безробітних в інших країнах, то одні науковці виокремлюють чотири основних типи організації систем соціального захисту – континентальну, соціал-демократичну (скандинавську), універсальну (англосаксонську) та південно-європейську, інші – три типи: континентальну, англо-саксонську та скандинавську [4].

Континентальна модель соціального захисту (Німеччина, Австрія, Нідерланди, Бельгія) передбачає дію принципу, відповідно до якого обсяг соціальної допомоги залежить від успішності людини в трудовій діяльності [2].

Соціал-демократична модель (Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія, Швейцарія) діє на основі принципу соціальної солідарності та відповідальності суспільства й держави за благополуччя кожного члена суспільства [2]. Зокрема, особливість соціального захисту щодо безробітних полягає в існуванні подвійної системи забезпечення, що передбачає базове соціальне страхування, «добровільне страхування» та фінансування з державного бюджету. Базове страхування не передбачає внесків застрахованої особи, «добровільне» (часто - обов'язкове) передбачає їх, роботодавець нічого не сплачує, а понад 90% витрат покриваються урядом.

Універсальна модель (Великобританія, США, Нова Зеландія, Австралія) передбачає залишковий принцип фінансування соціальних служб, вибірковість щодо надання соціальної допомоги, переважаюча роль місцевих органів влади в організації соціальних служб та поступове зниження ролі державної влади [2]. Зокрема соціальний захист безробітних забезпечується шляхом надання одного із видів допомоги: тим, хто шукає роботу (залежно від внесків) – цей вид допомоги залежить від внесків до соціального страхування, максимальна тривалість виплат – 6 місяців; тим, хто шукає роботу (залежно від доходу) – право на отримання цієї допомоги мають особи, які працюють менше від 16 годин на тиждень або особи, заощадження яких не перевищують певну суму [6]. Південно-європейська модель (Португалія, Іспанія, Греція) характеризується низьким рівнем розвитку систем соціального захисту, обмеженою участю держави [2].

Слід зазначити, що соціальний захист безробітних в різних країнах має свої особливості: в одних - переважає активна участь

держави в організації та здійсненні такого захисту, в інших організаційна та фінансова участь держави є мінімальною.

Для України може бути цінним досвід зарубіжних країн щодо соціального захисту безробітних, а саме: про порядок та умови виплати допомоги по безробіттю щодо позбавлення осіб, звільнених з місця роботи за власним бажанням, права на допомогу по безробіттю; про призначення допомоги по безробіттю, з попереднім визначенням: реального матеріального стану безробітного, наявності на його утриманні інших осіб, всіх можливих джерел доходів (відсотки за депозитними вкладками, дохід від ведення домашнього господарства тощо). Врахування таких заходів дадуть змогу надавати соціальну допомогу безробітним особам, які дійсно її потребують та сприятиме розвитку сфери соціального захисту безробітних в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубич К. В. Історія і теорія соціального забезпечення в Україні та за кордоном. Навчальний посібник. - Львів: «Магнолія 2006», 2017. - 272 с.

2. Європейська інтеграція: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. С. В. Федонюка, В. Й. Лажніка. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 760 с.

3. Гафарова К. Є. Європейські соціальні стандарти та їх імплементація в Україні / К. Є. Гафарова // Акад. огляд. 2011. № 1 (34). С. 25-31.

4. Коваленко С. Розвиток державної політики України у сфері соціального захисту безробітних: можливості впровадження зарубіжного досвіду. – Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2013-1-31.pdf> (дата звернення: 10.02.2020).

5. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (дата звернення: 10.02.2020).

6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1533-14> (дата звернення: 10.02.2020).

7. Семигіна Т. Соціальна політика: історія та сучасний розвиток / Т. Семигіна. – К. : ТОВ “Агентство “Україна”, 2008. – 196 с.

Міщик Л.І.

доктор педагогічних наук, професор, завідувач
кафедри психології та соціальної роботи
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка
м. Глухів, Сумська область, Україна

Шиман Д.Л.

головний спеціаліст відділу персоніфікованого
обліку пільгової категорії населення
управління соціального захисту
Шосткинської районної державної адміністрації
м. Шостка, Сумська область, Україна

СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ УЧАСНИКАМ БОЙОВИХ ДІЙ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Суспільно-політичні події останніх років у світі й Україні переконують у тому неспростовному факті, що будь-яка війна залишає глибокий слід у долі країни, нації, родини, окремої людини та безпосередньо впливає й на їхнє майбутнє. Цей деструктивний вплив породжував і продовжує формувати військовий синдром на всіх рівнях українського суспільства, а тому життєво необхідно знайти такі оптимальні стратегії реабілітації воїнів, які захищали й захищають вітчизну, які б мінімізували руйнівний вплив екстремальних військових умов на психіку й фізичний стан людей, повернули їм щастя повсякденного життя.

Саме цю функцію покликаний виконувати інститут соціального захисту людини, і зокрема та його ланка, яка відповідає за програми з захисту ветеранів різних війн. Важливість здійснення соціального захисту цієї категорії українського населення зумовлена тим, що станом на 1 липня 2019 року в Україні мешкало майже 1 млн. 5 тис. ветеранів війни, серед них люди, які мали статус осіб з інвалідністю внаслідок війни, учасника війни, або учасника бойових дій. 470 тис. з них отримали цей статус під час Другої світової війни, майже 60 тис. були учасниками війни в Афганістані, а 370 тис. є учасниками антитерористичної операції (АТО) /операції об'єднаних сил (ООС). Тим часом численні дослідження виявляють проблеми погіршення фізичного, морально-психологічного, матеріального, соціального стану ветеранів війн [1; 2; 3; 4; 5] та зумовлюють необхідність негайного пошуку нових дієздатних способів і методів їх державного захисту, психологічної реабілітації та соціальної адаптації.

Доведено, що учасники бойових дій зазнають такого граничного нервового перенапруження під час збройних заворушень, який породжує хронічний стрес. Проте після звільнення з військової служби ветерани війни опиняються наодинці з проблемами адаптації до мирного життя, що за час перебування на фронті стало для них чужим і антагоністичним. Ветерани отримують повторний стрес, наслідки якого в них проявляються по-різному, проте найчастіше в антисоціальних вчинках - у вигляді проявів агресії, вживання наркотиків і алкогольних напоїв, скоєнні самогубств. Часом ветерани війни вступають до ультрарадикальних об'єднань, що пропагують ненависть і насильство, стають учасниками злочинних угруповань, здійснюють адміністративні порушення й кримінальні злочини. Психотравматичний досвід, отриманий під час бойових дій, негативно впливає на стан здоров'я ветеранів війни, причому не лише нинішньої російсько-української, але й ветеранів Другої світової, В'єтнамської, Афганської та багатьох інших війн, збройних конфліктів, миротворчих місій, антитерористичних акцій та дій по боротьбі зі злочинністю, учасників розмінувань, ліквідації наслідків техногенних катастроф і стихійних лих. Саме тому вкрай важливо виробити дієву стратегію соціальної реабілітації воїнів.

Система соціального захисту населення, на жаль, не напрацювала переконливо успішних стратегій соціально-реабілітаційної роботи з учасниками бойових дій та особами з інвалідністю внаслідок війни. А тому нові дослідження в цьому напрямку, узагальнення вітчизняного й закордонного досвіду, вироблення стратегій соціальної реабілітації воїнів, їх експертна оцінка будуть корисні й актуальні.

На сьогодні можна констатувати, що в світі накопичений немалий досвід реабілітації людей, які воювали та повернулися з війни з незагойними психологічними й фізичними травмами. І якщо фізичні проблеми колишніх воїнів сучасна медицина доволі успішно лікує, то психологічні травми, як показує невтішна статистика самогубств, – проблема поки що нездоланна, адже щохвилинна напруга та смертельні ризики ніколи безслідно не минають, якою б витривалою людиною не була. Стало очевидно, що проблемою у військовослужбовців, які брали участь в бойових діях, були в першу чергу психогенні порушення. В Україні це найперше стосується учасників локальних воєн: в Афганістані (1979-1989 рр.) і збройного конфлікту на Сході України (з 2014 року й дотепер). Учасники локальних воєн і військових конфліктів є специфічним контингентом, що вимагає активної соціальної роботи й багатопрофільної реабілітації, а проблему відновлення психічного

здоров'я колишніх військових слід проводити, реалізуючи комплекс заходів з їх відновлення з подальшою соціальною інтеграцією в суспільство. Це натеper є одним із пріоритетних напрямків соціальної політики держави.

Дослідження, що проводяться в цій галузі, переконують, що в людей, які перебували в екстремальних ситуаціях, пов'язаних з військовими діями, виникають так звані посттравматичні стресові порушення.

Стає цілком зрозуміло, що реабілітаційна допомога колишнім військовим мусить не обмежуватися тільки медичною й фінансовою підтримкою, але в першу чергу слід задіювати психологічну допомогу та соціальну реабілітацію, які б працювали комплексно.

У цьому переконує й те, що кожен п'ятий учасник бойових дій при відсутності будь-яких фізичних ушкоджень страждає нервово-психічними розладами, а серед поранених і інвалідів - кожен третій [5; 6]. Головними проблемами колишніх військових є підозрілість, агресивність, страх, демонстративність поведінки. До їх поведінкових особливостей також належать конфлікти в родині, непорозуміння з колегами, неконтрольовані спалахи гніву, емоційна напруженість та емоційна усамітненість, підвищена дратівливість та агресивність, зловживання алкоголем і наркотиками. До цього слід додати й фізичні наслідки стресу, які починають проявлятися через кілька місяців після повернення до звичних умов життя: психосоматичні захворювання, гіпертонічна хвороба, гастрит, виразкова хвороба шлунку та дванадцятипалої кишки, зниження працездатності, головний біль, проблеми з серцем, порушення сну, сексуальні розлади, фобії й т.ін.; а в інвалідів загострюються проблеми, пов'язані з отриманими пораненнями й травмами.

Цілком зрозуміло, що без пильної уваги з боку соціальних служб, своєчасної медичної й психологічної допомоги й соціальної реабілітації відважні воїни, які нехтували смертельними загрозами під час війни, можуть швидко занепасти фізично й психічно, й навіть деградувати. Саме тому при формуванні концепції соціальної реабілітації осіб, які брали участь в бойових операціях, слід брати до уваги, у першу чергу, комплексний реабілітаційний характер адаптаційного періоду для такої категорії населення, де неодмінно враховувати й ретельно та неухильно проводити індивідуальні заходи з психологічної допомоги колишнім військовослужбовцям, які при переході до мирного життя насамперед долають наслідки бойових умов і відновлюють раніше втрачені соціальні зв'язки. Отже, слід говорити про соціально-

психологічну реабілітацію, якої потребують військовослужбовці - ветерани війни і військових конфліктів [7].

Хотілося б наголосити на ще одній вкрай важливій проблемі, яка потребує збору інформації, її наукового вивчення, та соціального реагування на неї. Йдеться про різнотипні проблеми в родинях військовослужбовців. Від поведінкових змін, пов'язаних із проявами симптомів і наслідків посттравматичного стресового розладу в учасників бойових дій, страждає, у першу чергу, так зване близьке коло – найчастіше родина. Адже безпосередня участь у бойових діях спричиняє постійну відсутність одного з членів родини, підвищений стан тривоги, хронічні стреси та хвилювання за тих, хто лишився в тилу, негативний емоційний фон, що в сукупності провокує зниження здатності членів родини до емпатії у взаємодії з дітьми, активної включеності в їхній життєвий простір, тобто до зниження (деформації) виховного потенціалу родини. У зв'язку з цим, погоджуємося із думкою Л. Гончаренка, що «специфіка статусу учасника бойових дій є важливим соціальним фактором, який впливає на відносини в родині» [8, с. 13]. У своїй життєдіяльності родина учасника бойових дій неодмінно має справу з комплексом проблем, які можуть негативно впливати на виховання дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багрій В. Н. Особливості соціально-педагогічної роботи соціального працівника із сім'ями військовослужбовців. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. Вип. 2. С. 7-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2013_2_3 (дата звернення: 19.01.2020).
2. Кравченко М.В. Основні проблеми соціального захисту учасників АТО. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 11-12. С. 35.
3. Профілактика посттравматичних стресових розладів: психологічні аспекти: методичний посібник. Упор.: Д. Д. Романовська, О. В. Ілашук. Чернівці : Технодрук, 2014. 133 с.
4. Ломакін Г.І. Соціально-психологічні складові соціальної роботи з учасниками бойових дій: методичний посібник. Харків : Оберіг, 2014. 168 с.
5. Бридніков Ю. Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: дис. ... д-ра пед.н.: 13.00.05. Хмельницький, 2018. 559с.
6. Військовий синдром «АТО»: актуальність та шляхи вирішення на державному рівні/ О.О. Буряк, М.І. Гіневський, Г.Л. Катеруша. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2015. № 2(43). С. 176.

7. Тополь О. В. Соціально-психологічна реабілітація учасників антитерористичної операції. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2015. Вип. 124. С. 230-233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_124_61 (дата звернення: 19.02.2020).
8. Гончаренко Л. О. Професіоналізація військової діяльності в сучасному суспільстві (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Харків, 1998. 16 с.

Москалюк О.І.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницького національного університету
м. Хмельницький, Україна

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

В останні десятиліття науково-технічний прогрес змінив статус традиційної системи освіти. Новітні розробки в галузі інформаційних засобів, використання ідей та досягнень штучного інтелекту, розвиток та вдосконалення інформаційних технологій дають змогу більш ефективно досягати потрібного педагогічного результату.

В умовах оголошення карантину дистанційне навчання замінює традиційне (аудиторне), а також вирішує проблеми продовження повноцінного навчального процесу у форсмажорних ситуаціях. Дистанційне навчання є різновидом відкритого навчання, комплексом освітніх послуг, засобом обміну навчальною інформацією на відстані, виразником змін планування та проектування нових цілей професійної підготовки фахівців.

У Хмельницькому національному університеті задовго до карантину була впроваджена та успішно діяла інформаційна система «Електронний університет» та модульне середовище для навчання як необхідні та обов'язкові елементи навчального процесу. І раніше в університеті існувала практика проведення лекційних та практичних занять у режимі on-line.

Для студентів цілодобово були доступними: електронний варіант лекцій, опис та програма навчальної дисципліни, перелік індивідуальних завдань для самостійної роботи, методичні вказівки

до практичних занять, рекомендована література, відеоматеріали та інша необхідна інформація.

Варто зазначити, що модульне середовище, яке забезпечує збереження, передачу та відтворення навчальної інформації, дозволяє студентам у будь-який зручний для них час ознайомитись із різноманітними матеріалами, презентаціями, зосередитись на змісті та сутності навчальної інформації, у будь-який час отримати відповідь на поставлені запитання.

Добре зарекомендували себе інструменти оцінювання теоретичних знань та практичних умінь студентів на різних етапах навчання. Тести, які занесені у модульне середовище, використовуються для організації самоконтролю студентів, а також поточного контролю з тем та підсумкового контролю з навчальної дисципліни в цілому [1].

Зазвичай, технології дистанційного навчання – це сукупність методів, форм і засобів взаємодії між студентами та викладачами в процесі самостійного, але контрольованого засвоєння певної частини навчального матеріалу. При проведенні дистанційного навчання інформаційні технології мають забезпечувати доставку студентам основного обсягу теоретичного матеріалу, інтерактивний зв'язок між студентами та викладачами, надання студентам можливостей самостійної роботи з метою засвоєння матеріалу, а також оцінку знань та навичок, які вони отримали у процесі навчання (Рис. 1).

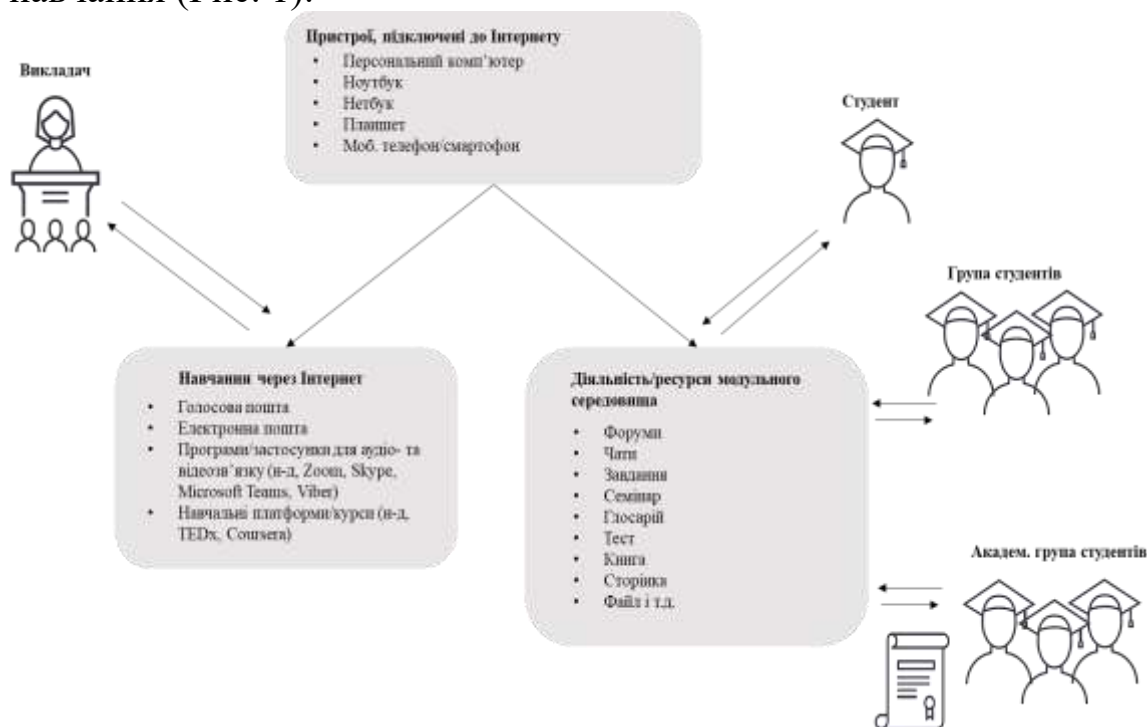

Рис.1 Взаємодія між викладачем та студентами в умовах дистанційного навчання

На рисунку показана взаємодія між викладачем і студентом (індивідуальна робота), викладачем і групою студентів (групова робота), викладачем і академічною групою. Не менш важливим є і те, що в умовах дистанційного навчання студенти мають змогу взаємодіяти не лише з викладачем, але й між собою (обмін думками, вирішення дискусійних, спірних питань тощо).

Оперативне спілкування викладача зі студентами є важливою частиною дистанційного навчання. Під час такого спілкування студенти мають змогу консультиватися з викладачем, обговорювати з ним завдання, ситуації, оцінки. Викладач має змогу спостерігати за процесом засвоєння матеріалу, організувати навчання на основі індивідуального підходу.

В цілому, *перевагами* дистанційного навчання є:

- можливість вдосконалення навчального процесу;
- забезпечення умов для спілкування в режимі on-line;
- чітка структурованість інформації на електронних носіях;
- можливість встановлення для студента темпу засвоєння знань відповідно до власних потреб та можливостей;
- забезпечення індивідуалізації навчання;
- можливість застосування отриманих знань у різноманітних проблемних ситуаціях;
- посилення самостійної роботи студентів;
- можливість використання диференційованого підходу (врахування різного рівня знань);
- можливість самостійно обирати послідовність навчального матеріалу;
- можливість для студентів почуватися вільніше та розкутіше (на відстані, у різних місцях).

Поряд з перевагами, варто звернути увагу і на *недоліки* дистанційного навчання:

- відсутність очного спілкування (не забезпечує безпосереднє, реальне діалогічне навчання);
- відсутність безпосередньої взаємодії (прямий обмін думками);
- відсутність реакції викладача на аудиторію;
- відірваність від реального життя (ілюзія реального процесу);
- відсутність належного педагогічного управління;
- неоднозначний (неефективний) контроль;
- відчуття перевантаження інформацією тощо.

Таким чином, дистанційне навчання в умовах карантину дозволяє організувати взаємодію між студентами та викладачами

(віртуальне спілкування та обмін думками), забезпечує самостійну пізнавальну діяльність студентів з використанням ресурсів інформаційної мережі (у т.ч. модульного середовища), створює можливості для педагогічного управління процесом навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Москалюк О.І. Дистанційне навчання як різновид підготовки фахівців соціальної сфери // Актуальні проблеми вищої професійної освіти України: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 17 березня 2016 р./ За заг. ред. Е.В.Лузік, О.М. Акмалдінової. К.: НАУ, 2016. С.102-103.

Овод Ю.В.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницького національного університету
м. Хмельницький, Україна

ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ЯК ОСНОВА ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ ЙОГО ОРГАНІЗАЦІЇ

Світовий процес переходу від індустріального до інформаційного суспільства, а також соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, вимагають суттєвих змін у багатьох сферах діяльності держави. В першу чергу це стосується реформування освіти.

У системі навчання на сьогоднішній день передбачено забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, запровадження у навчально-виховний процес новітніх педагогічних технологій та науково-методичних досягнень, створення нової системи інформаційного забезпечення освіти, входження України у трансконтинентальну систему комп'ютерної інформації.

Розвиток освітньої системи в Україні повинен призвести до:

- появи нових можливостей для оновлення змісту навчання та методів викладання дисциплін і розповсюдження знань;
- розширення доступу до всіх рівнів освіти, реалізації можливості її одержання для великої кількості молодих людей, включаючи тих, хто не може навчатись у вищих навчальних закладах за традиційними формами внаслідок браку фінансових або

фізичних можливостей, професійної зайнятості, віддаленості від великих міст, престижних навчальних закладів тощо;

- реалізації системи безперервної освіти "через все життя", включаючи середню, довузівську, вищу та післядипломну;
- індивідуалізації навчання при масовості освіти [1].

Для досягнення зазначених результатів необхідно швидкими темпами розвивати дистанційну освіту, запровадження якої в Україні передбачено Національною програмою інформатизації.

Під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

На сьогодні перехід до нових принципів та методів навчання є актуальною проблемою.

Дистанційне навчання розглядається як нова педагогічна технологія або комплекс, що використовує у взаємодії та взаємодоповненні всі відомі технології навчання, підлягає основним законам педагогіки.

Фахівці у галузі дидактики стверджують, що традиційні дидактичні принципи навчання є основою для дистанційної форми його організації, а після доповнення новими умовами і критеріями нового навчального середовища трансформуються у дидактичні принципи дистанційної освіти. Детальніше розглянемо їх.

При дистанційній формі навчання основні принципи дидактики – наочності, усвідомлюваності і активності студентів, доступності, врахування вікових та індивідуальних особливостей, систематичності та послідовності, науковості, зв'язку теорії та практики, навчання і виховання – зберігаються, але зміст цих принципів дещо змінюється.

Зокрема, принцип *наочності*, який був сформульований ще Я.А.Коменським як потяг до максимального використання під час навчання чуттєвого сприйняття, розширює свої межі, оскільки інформаційні технології дозволяють презентувати приховані для безпосереднього сприйняття суттєві закони та закономірності студента.

Принцип *доступності* – доступність матеріалу, що надається для вивчення за рівнем складності, але одночасно і з напруженням розумових та духовних сил для засвоєння. Спочатку засвоєння

діяльності здійснюється на основі здібностей індивіда, але для подальшого розвитку необхідно, щоб вимоги діяльності перевищували рівень наявних здібностей. Сучасні програми дозволяють генерувати завдання підвищеної складності. При необхідній мотивації, працюючи із даною програмою, майбутній соціальний працівник сам буде обирати ті задачі, які вимагають від нього розумового напруження. Інформаційні технології відкривають принципово нові горизонти в реалізації принципу доступності.

Принцип *індивідуалізації навчання* виходить з того, що нездібних студентів немає, але кожен здібний по-своєму. Проблема здібностей в навчанні – це перш за все проблема кількісної різниці в здібностях, а потім вже якісної різниці. Потяг до індивідуалізації навчання зіштовхується із значними труднощами в умовах класно-урочної системи організації навчального процесу, а також навчання всіх одночасно за єдиною програмою, якою передбачено оволодіння значним об'ємом навчального матеріалу. В таких умовах принцип індивідуалізації навчання залишається осторонь і цим самим викликає у багатьох викладачів відчуття внутрішнього роздратування та незадоволення. Нові інформаційні технології і в даному випадку відкривають великі можливості навчального процесу. Кожен має можливість побудувати індивідуальну програму засвоєння необхідного навчального матеріалу, маючи доступ до бази даних та до викладача для консультацій, здійснюючи самоперевірку через систему тестових завдань.

Принцип *свідомості та активності* передбачає, що студент виступає суб'єктом навчальної діяльності, усвідомлено обирає мету навчальної діяльності, організовує свій процес навчання. Домогтися повноцінної реалізації принципу свідомості та активності можна лише при проектуванні студентом своєї навчальної програми. Це можливо лише в умовах сучасних інформаційних технологій навчання.

Принцип *відповідності фундаментальності освіти пізнавальним потребам слухачів*. Цей принцип висуває певні критерії до психологічних потреб майбутніх працівників соціальної сфери, а саме: висока мотиваційна потреба слухача; спрямованість його особистості на досягнення поставленої мети; достатньо висока здатність до комунікації; прагнення до саморозвитку і самокоригування; відповідність зовнішнього освітнього продукту слухача його внутрішнім особистісним потребам.

Орієнтація на конкретний, заздалегідь відомий результат, який не залежить від індивідуальності того, хто навчається, яка притаманна традиційній системі освіти, трансформується в орієнтацію на його особистісні освітні зміни.

Продовженням цього принципу у дистанційній освіті є принцип *вільного вибору отриманої інформації шляхом певної діяльності* (участь у дискусіях, телеконференціях, робота з пошуковими програмами тощо).

Принцип *індивідуальної освітньої діяльності слухачів*, відповідно до якого їм надається можливість вибору на всіх етапах навчального процесу: під час постановки особистих освітніх цілей, виборі домінантних напрямів занять, форм і темпів навчання у різноманітних освітніх галузях.

Принцип *урахування індивідуальних особливостей слухачів у процесі розробки дистанційного курсу* передбачає модулі, заздалегідь розраховані на індивідуальні особливості особистості слухачів за трьома рівнями: психофізіологічним, психологічним і соціально-психологічним, а також за рівнем їх базової підготовки до навчання дистанційно.

Для забезпечення наочності у дистанційному навчанні використовується принцип *віртуальності освіти та системного структурування інформації*, де активно задіяні різноманітна символіка, відеофільми, комп'ютерні навчальні програми, інтерактивні методика тощо. Принцип пріоритету діяльнісних критеріїв оцінки результатів навчання перед інформаційними, відповідно до якого оцінюється передусім саме процес навчання, його характер, особливості взаємодії слухачів з викладачем, Індивідуальна траєкторія вивчення окремих модулів, міра відмінності отриманих освітніх результатів від стандартних і загальнодоступних даних.

І, нарешті, принцип *інтерактивності у спілкуванні з інформацією*. Він розкриває провідну вимогу дидактики дистанційної освіти, відповідно до якої слухач має реально відчувати протягом навчання присутність викладача [1].

З цією метою широко застосовуються такі заходи, як діалог, дискусії, телеконференції тощо.

Наявність у студентів дистанційного навчання академічних свобод, індивідуальний вибір навчального закладу дистанційної освіти, курсів та графіків навчання, можливість переходу із навчального закладу денної форми в дистанційну і навпаки породили модель дидактичної системи навчання, в центрі якої знаходиться не тандем «студент-викладач», а лише студент.

Таким чином, навчання в системі дистанційної освіти вимагає певної підготовленості до навчання, тобто стартового рівня освіченості (певного початкового набору знань, умінь та навичок) і, окрім цього, матеріально-технічного забезпечення робочого місця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Овод Ю.В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності засобами дистанційного навчання: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Хмельницький, 2012. 236 с

Опалюк Т. Л.

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи,
завідувач науково-дослідної лабораторії
актуальних проблем соціально-педагогічної освіти
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка.

м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Наvloка А.В.

магістрантка Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ З ДІТЬМИ

Українське суспільство сьогодні переживає черговий кризовий період, пов'язаний з багатьма чинниками. Найбільш руйнуючою обставиною сьогодення є збройний конфлікт на сході держави. Конфлікт, який розділив не тільки політиків та громадянське суспільство, а й сім'ї та особистості. Певну кризу переживає і професійне середовище педагогів, психологів, соціальних працівників. Суть цієї кризи полягає у відсутності або недосконалої наявних методик роботи з сім'ями та дітьми, які постраждали від збройного конфлікту, в тому числі внутрішньо переміщеними дітьми та їхніми сім'ями.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО), яких ще називають «вимушеними переселенцями» - нове явище для України, що є наслідком тривалого військового конфлікту на території Донецької й Луганської областей та анексії Автономної Республіки Крим.

За даними ООН, у травні 2015 року були офіційно зареєстровані 1 млн 300 тисяч внутрішньо переміщених осіб, в тому числі 173 тисячі дітей. Справжня кількість переселенців більша –

волонтерські організації вважають, що переселених осіб понад 2 млн. Адже не всі офіційно реєструються в нових місцях проживання. Особливі труднощі виникають при реєстрації дітей.

За дорученням Генеральної Асамблеї ООН та Комісії з прав людини були розроблені і 1998 року ухвалені «Керівні принципи з питань переміщених всередині країни осіб», які врегульовують вимушене переміщення осіб всередині країни та є керівними вказівками для міжнародних і неурядових організацій та національної влади з метою розроблення законодавчих актів та політичних заходів стосовно переміщення всередині країни. Зазначеним документом передбачено, що національна влада забезпечує захист та гуманітарну допомогу переміщеним усередині країни особам.

Більшість внутрішньо переміщених сімей кожного дня стикаються з побутовими, матеріально-економічними, соціальними, психологічними, юридичними проблемами та проблемами, пов'язаними зі здоров'ям, що унеможлиблює достатній рівень задоволення навіть базових потреб.

Уразливість внутрішньо переміщених сімей з дітьми, викликана такими чинниками:

На особистісному рівні:

1. відчутна загроза життю та здоров'ю (перед переміщенням вони могли стикатися з насильством, полонем, приниженням, руйнуванням даху над головою, відсутністю умов для задоволення базових потреб тощо);

2. пережиті як матеріальні, так і нематеріальні втрати (втрата рідних, стосунків з рідними, будинку та майна, втрата всього важливого і звичного для людини). Було втрачено звичну буденність життя, усвідомлення власної ідентичності та соціального стану. Слід розуміти, що втрата є більш болючою, якщо вона несподівана і нетипова. Коли подія розвивається поступово, людина встигає усвідомити її неминучість і щось зробити. Але якщо подія відбувається швидко або несподівано, людина не встигає здійснити контроль над ситуацією;

3. невизначеність майбутнього та страхи, які з цим пов'язані (людина не знає, що її чекає попереду, чи зможе вона знайти житло, нову роботу, влаштувати дітей; як приймуть факт переселення інші члени сім'ї, близьке оточення, які залишились, чи проявлять вони співчуття, чи засудять);

4. відчуття ізольованості і несприйняття в місцевій громаді, що є перешкодою для побудови нових стосунків, працевлаштування за місцем переселення;

5. зміна або втрата соціального статусу, життєвих орієнтирів та потреба у терміновому набутті нових як професійних, так і соціальних навичок;

6. кардинальна зміна умов проживання. Особливо це стосується тих переселенців, які були переміщені з невеликих міст і селищ до великих міст і відчують «стрес великого міста», і навпаки. Іншою особливістю є умови проживання, а саме частина ВПО проживають у спеціально відведених приміщеннях (санаторії, табори, заклади соціального спрямування, гуртожитки), де вони дотримуються спільних «правил» проживання та, зазвичай, не мають достатнього особистісного простору. Більшість із них отримують доступ до соціальних послуг державних і громадських організацій, гуманітарну допомогу тощо [1].

Досить гострою для внутрішньо переміщених сімей з дітьми є проблема соціальної адаптації. Соціальна адаптація передбачає інтеграцію людини в суспільство, у процесі якої формується самосвідомість і рольова поведінка, здатність до самоконтролю та адекватних відносин. Соціальна адаптація тісно пов'язана з психологічною адаптацією, яка відбувається шляхом узгодження індивідуальних цінностей і переконань та суспільних норм. Успішність адаптації залежить не стільки від об'єктивних умов ситуації, скільки від особливостей індивідуальних ресурсів, адекватності й ефективності стратегій їх застосування[2].

Соціальному працівнику необхідно зібрати та постійно доповнювати базу даних з адресами розміщення внутрішньо переміщених сімей з дітьми для організації роботи з ними. Для роботи в місцях компактного проживання корисно встановити стосунки з координаторами. Зазвичай такими координаторами є волонтери або активісти з числа ВПО. Вони можуть надавати інформацію про потреби, скеровувати до сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують втручання.

Водночас серед ВПО багато людей, які були успішно реалізовані і на особистісному, і на професійному рівні, та у зв'язку з переселенням втратили соціальний статус, звичний спосіб життя і забезпечення, певні життєві плани і стабільність. Часто серед них є активні особистості, готові об'єднувати навколо себе таких самих людей, шукати для них шляхів підтримки і допомоги, проводити розвивальні та підтримувальні заходи.

Діти з сімей ВПО також відчують труднощі, пов'язані з пережитим досвідом перебування у ситуації збройного конфлікту і переміщенням на незнайоме місце проживання та в нові умови навчання[1].

Під час спостереження та опитування людей, які перебували у стресовому стані, було встановлено, що у кожного є своя унікальна **комбінація ресурсів адаптації** (Lahad, 1993, 1984; Niv, 1996; Shacham, 1996). Ця комбінація охоплює шість основних характеристик або параметрів, що становлять ядро індивідуального стилю боротьби:

- *Вірування і моральні цінності.* Цей спосіб подолання кризи ґрунтується на вмінні вірити - віра у Бога, у людей або в себе самого.

- *Емоції та почуття.* Уміння усвідомити свої переживання та емоції, визнавати і називати їх. Потім спробувати виразити їх найбільш комфортним для людини способом. Вербально - усно в особистій бесіді або письмово у щоденнику або листі; невербально - у малюнку, ліпленні, музиці, рухах.

- *Соціальна сфера.* Прагнення до спілкування. Людина може звертатися по підтримку до сім'ї, до близьких або до професійних психологів. Або сама надавати допомогу іншим постраждалим, занурюватися в громадську роботу або створювати осередки допомоги.

- *Уява і творчість.* Творчі здібності, мрії, інтуїція та гнучкість. Здатність змінюватися, шукати рішення, уявляти змінене майбутнє і минуле.

- *Пізнання і думка.* Спосіб подолання криз, пов'язаний з ментальними здібностями, умінням логічно мислити, оцінювати ситуацію, осягати нові ідеї, планувати, аналізувати проблеми і вирішувати їх.

- *Фізіологічні ресурси.* Спосіб подолання криз, що передбачає фізичну активність тіла. Цей спосіб апелює до таких здатностей, як слух, зір, нюх, дотик, смак, відчуття тепла і холоду, болю і задоволення, орієнтування на місцевості, внутрішня напруга або розслаблення. Він містить у собі фізичні заняття різного роду, як-то зарядка або виконання релаксаційних та дихальних комплексів, ходьба, фізичні зусилля або робота, прогулянки на природі, прибирання, готування[1].

Отже, особливістю соціальної адаптованості внутрішньо переміщених сімей з дітьми слугують: ступінь задоволеності собою, групою, а також різними сторонами своєї життєдіяльності; активне залучення у діяльність приймаючої громади; активність у досягненні поставлених завдань; соціальний комфорт; розуміння можливості реалізації власних цілей у майбутньому; соціально-педагогічна підтримка приймаючої громади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. / За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. – К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. – 352 с.

2. Блинова О. Є. Соціально-психологічна адаптація вимушених мігрантів: підходи і проблеми вивчення феномена акультурації / О. Є. Блинова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. – 2016. – Вип. 3(1). – С. 111-117.

Опалюк О.М.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського Національного Університету
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ

Організація роботи з підтримки функціонування прийомної сім'ї має ґрунтуватися на засадах неперервності, професійності, міжвідомчої взаємодії та етапності. На початковому етапі функціонування прийомної сім'ї здійснюється початкова підтримка. Вона потрібна для сприяння адаптації сім'ї і прийомної дитини до нових умов проживання, пошуку ефективних способів взаємодії. Подальша підтримка спрямована на розв'язання проблем розвитку прийомної дитини в різні періоди її становлення чи проблем функціонування сім'ї, які обмежують її можливості в наданні опіки прийомній дитині. Процес надання підтримки прийомним сім'ям здійснюється шляхом соціального супроводу. На сьогоднішній день організацію та здійснення соціального супроводу прийомних сімей покладено на Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Важливими організаційними заходами з підтримки прийомних сімей та прийомних дітей є [1]: аналіз дотримання державних гарантій прийомним сім'ям та забезпечення прав прийомних дітей; щорічний огляд функціонування сім'ї та розвитку прийомної дитини; організація заходів щодо надання благодійної допомоги прийомним сім'ям; сприяння розвитку груп взаємодопомоги прийомних батьків (групи

зустрічей); організація навчання членів прийомних сімей (наприклад, проведення літньої школи для прийомних сімей).

Соціальний супровід прийомних дітей - вид соціальної роботи, система комплексних заходів для підтримки, реабілітації та соціалізації прийомних дітей [2]. Основний принцип роботи соціального працівника, який здійснює супровід прийомних дітей - індивідуальний підхід до кожної дитини. Це сприятиме повноцінній адаптації, соціалізації, реабілітації та збереженню її здоров'я тощо. Визначальними завданнями соціального супроводу прийомних дітей є [3]: робота по забезпеченню вікових потреб дітей; здійснення реабілітаційних заходів (медичних та оздоровчих, освітянських, соціальних та правових); захист прав прийомних дітей (майнових, житлових, особистісних); підтримка контактів дитини з її біологічними родичами; залучення різних видів додаткової допомоги прийомним дітям; підготовка щорічного звіту про стан та розвиток дитини у прийомній сім'ї.

Основними формами роботи соціального працівника щодо реалізації плану соціального супроводу прийомних дітей є [4]: відвідування на дому; зустрічі, прогулянки з прийомними дітьми; підтримка телефонних контактів (робота щотижневої телефонної години); консультування прийомних дітей; організація зустрічей з біологічними родичами і спостереження за перебігом цих зустрічей; представлення інтересів прийомних дітей в установах та закладах; організація навчальних програм для прийомних дітей; щорічний аналіз стану та розвитку прийомних сімей.

Для виконання поставлених завдань та вирішення нагальних питань розвитку прийомної дитини соціальний працівник налагоджує співпрацю з різними фахівцями та державними службовцями.

План соціального супроводу - це план спільних дій соціального працівника та прийомних батьків щодо адаптації та соціалізації прийомних дітей та підтримки прийомних сімей [4]. План соціального супроводу складається соціальними працівниками після підписання угоди про влаштування дитини у прийомну сім'ю відповідно до визначених завдань і містить у собі дві частини. Для прийомної дитини план соціального супроводу (частина перша) складається за такими напрямками : соціально-економічний; юридично-правовий; соціально-психологічний; соціально-медичний; соціально-педагогічний.

Проживання та сімейні взаємини в прийомній сім'ї - спостереження за тим, як складаються стосунки дитини із членами прийомної сім'ї, чи враховуються потреби прийомної дитини,

наскільки дитина комфортно себе почуває в родині. Це здійснюється під час відвідувань прийомної сім'ї, зустрічей та прогулянок з дитиною.

Стосунки з біологічними родичами - робота спрямована на виконання визнаних доцільними опікунською радою контактів дитини з її біологічними родичами. Це передбачає організацію зустрічей на визначеній території з дотриманням екологічності умов проведення, прийомної сім'ї містить такі блоки: соціально-економічний; моніторинг стану прийомної сім'ї; консультативний, методично -навчальний; психологічний. На початку супроводу соціальному працівникові слід розробити план соціального супроводу на перший місяць існування прийомної сім'ї, враховуючи найбільш гострі проблеми, які потребують термінового вирішення, далі розробляється план супроводу на півріччя. В подальшому складається щорічний план соціального супроводу.

Часті відвідування прийомної сім'ї необхідно здійснювати у період взаємної адаптації після влаштування дитини у прийомну сім'ю. Адаптаційний період триває один рік і має такі контрольні межі: перший місяць існування прийомної сім'ї, три місяці, шість та дванадцять місяців. Впродовж першого місяця соціальні працівники мають відвідувати прийомну сім'ї щотижнево. Протягом наступних трьох місяців - один раз на два тижні, потім, якщо все добре у новоствореній сім'ї, візити плануються один раз на місяць. У період адаптації бажано, щоб під час візитів були присутні всі члени сім'ї для того, щоб мати змогу при потребі поспілкуватися із соціальним працівником. Протягом другого року існування прийомної сім'ї відвідування плануються один раз на два/три місяці. У подальшому візити плануються один раз на півроку та за потребою. Всі матеріали по створенню та супроводу прийомної сім'ї оформлюються в особову справу прийомної сім'ї та прийомної дитини.

Всі форми соціальної роботи із супроводу прийомних сімей та прийомних дітей поділяються на групові та індивідуальні. Важливою формою роботи є групи взаємопідтримки прийомних батьків (групи зустрічей) [5]. Групи зустрічей прийомних батьків проводяться один раз на місяць. Метою проведення групових зустрічей прийомних батьків є набуття ними навичок прийняття і розуміння себе та інших, розвиток уміння встановлювати партнерські стосунки та здобуття здатності бути гнучким у поведінці. Групи зустрічей проводить психолог або досвідчений соціальний працівник, який володіє методикою проведення таких зустрічей. Завдання таких груп [5]: створення в групі атмосфери взаємодовіри, взаємоповаги та взаємо підтримки; вчасне виявлення

"проблемних зон" прийомної сім'ї; прояснення потреб прийомних батьків та напрямків необхідної підтримки; розширення досвіду учасників в вирішенні складних ситуацій; навчання методам психологічної самодопомоги; інформування про сфери отримання кваліфікованої допомоги.

Щоб позитивний груповий процес міг відбутися, потрібно дотримуватися таких умов проведення групових зустрічей [6]:

- час роботи групи і його використання планують самі учасники згідно питань, які їх хвилюють. Формами роботи може бути поведінковий тренінг, робота в партнерських парах тощо;
- роботи повинна проводитися в спеціально обладнаному для цього приміщенні;
- доречна наявність поруч окремої кімнати, яка знадобиться у випадках розгортання конфліктної ситуації між окремими учасниками групи.

Як правило, прийомні батьки мають здатність долати складні ситуації. Ведучим групи слід пам'ятати, що способи подолання складних життєвих ситуацій є різними і люди по-різному реагують на сильні емоції та конфлікти. Вміння ведучого визнавати доречність різних способів вирішення складних ситуацій, може вступити у конфлікт із моральними переконаннями та стилем поведінки учасників. Нереалістичні очікування від групи, приписування їй функцій вирішення питань матеріальної допомоги, схильність учасників уникати або йти на конфронтацію у складних ситуаціях, занижена самооцінка можуть призвести до нездатності людини реалізувати у житті груповий досвід. За таких умов група може мати негативний вплив на особистість. Метод груп зустрічей дає людям відчуття спільності, тому їх надбання широко використовуються у роботі різних груп та соціальних інститутів. Поки існує проблема самотності, відчуження, а також прагнення особистості до реалізації власного потенціалу, буде відповідна необхідність у групах зустрічей. Інститут прийомної сім'ї недостатньо розвинений у нашій країні. Тож потреба у підтримці людей, які створили прийомні сім'ї, ще тривалий час буде актуальною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевз Г.М., Ейдемільер В.А. Інформаційна компанія з рекрутування кандидатів у прийомні батьки: критерії ефективності / Г.М. Бевз, В.А. Ейдемільер // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. 2014. № 3 (8). С.5 - 14.

2. Бевз Г.М. Поради психолога / Г.М. Бевз, О.В. Вакуленко, Л.П. Шперенко // (сер. "Соціальний супровід неповнолітніх" у 3-х кн.). К.: Державний ін-т сім'ї та молоді, 2012. Кн.2. С.21 - 45.
3. Бевз Г.М. Прийомні сім'ї (оцінка створення, функціонування та розвитку) / Г.М. Бевз - К. Главник, 2010. С.109 - 112.
4. Дитина в прийомній сім'ї: Нотатки психолога / Г.М. Бевз, І.В. Пеша К.: Український ін-т соціальних досліджень. 2010. 101 с.
5. Прийомна сім'я: методика створення і соціального супроводу: Науково-методичний посібник / Г. М. Бевз, В. О. Кузьмінський, О. І. Нескучаєва та ін. К.: Центр страте) гічної підтримки, 2003. 92с.
6. Методичний посібник по проведенню тренінг-курсу для соціальних працівників з питань підбору, підготовки та соціального супроводу прийомних батьків / О.О. Яременко, Н.М. Комарова, Г.М. Бевз, Л.С. Волинець та ін. К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2010. С.89 - 120.

Опалюк Т. Л.

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи,
завідувач науково-дослідної лабораторії
актуальних проблем соціально-педагогічної освіти
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка.
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Басік І.В.

магістрантка Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна.

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ СІМЕЙ І ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ВТРАТУ

Війна на Сході України стала психотравмуючим чинником як для дорослих, так і для дітей. Насамперед для тих дітей, що перебували чи досі перебувають безпосередньо у зоні бойових дій, а також дітей, які втратили батьків чи інше значуще родинне оточення внаслідок військових дій.

Аналіз наукової літератури та практичний досвід роботи фахівців (психологів, соціальних педагогів, соціальних працівників) засвідчує, що надання соціально-психологічної допомоги

постраждалим, переселеним, членам їх сімей і родичам загиблих у ході АТО є для них новим видом професійної діяльності.

Внаслідок військових дій на сході України однією з найвразливіших груп населення є діти та підлітки. Оскільки, з одного боку, забезпечення їхньої життєдіяльності на якісному рівні повністю залежить від дорослих, з іншого - психічний розвиток дітей та підлітків перебуває у процесі формування, а тому є недостатньо зрілим для переживання психотравмуючих ситуацій та використання адаптаційних і компенсаторних механізмів. Тобто психотравмуючі чинники негативно впливають на дитину в період її розвитку, тим самим, порушуючи нормальні процеси формування і становлення особистості. Пережитий травматичний досвід впливає на когнітивні процеси, особливості поведінки, міжособистісні стосунки, самооцінку і, в цілому на світогляд.

Виділяють різні типи втрат, зокрема такі:

- фактична втрата (факт цієї втрати вже відбувся, і він очевидний для інших, наприклад смерть людини, яку ми любимо, крадіжка особистого майна);
- уявна втрата (має сенс тільки для особи, яка її переживає, проте не відчутна для оточуючих);
- фізична втрата (пов'язана, насамперед, з фізичними стражданнями, з відчуттям фізичного болю. Це може бути втрата кінцівки внаслідок нещасного випадку, страждання від опіків, ушкоджень, ран);
- психологічна втрата (стосується, переважно, зміни сприйняття власне себе як індивіда, своєї ролі в сім'ї, у громаді, своїх стосунків та ставлення до себе).

Допомога сім'ям/дітям, які пережили травму чи втрату.

Залежно від часу надання допомоги і від вирішуваних завдань можна виокремити екстрену, короткострокову і пролонговану психологічну допомогу.

Екстрена допомога необхідна безпосередньо після травмуючої події - у перші кілька днів. Вона надається також у разі гострої симптоматики, що з'являється в результаті додаткових стресів.

Короткострокова допомога надається протягом перших тижнів, місяців після психотравми. Якщо дитина чи дорослий не отримали такої допомоги своєчасно, то нерідко доводиться надавати її відстрочено. У цьому випадку така допомога виявляється менш ефективною і може потребувати більше часу.

Пролонгована допомога здійснюється протягом кількох років після психотравми.

Запропонований поділ значною мірою умовний. У реальному житті ці види допомоги нерідко надаються паралельно. Наприклад, екстрена допомога починається відразу після психотравми, на кризовому етапі, але триває також на етапі стабілізації. Короткострокова допомога починається на етапі стабілізації і триває на етапі відновлення. Пролонгована допомога починається на етапі відновлення і надається також на етапі інтеграції. Вона триває протягом двох років і більше.

Втрату звичного життєвого світу і частини себе у ситуації кризи неможливо заповнити лише матеріальною підтримкою чи закликком «взяти себе в руки». Основною формою надання допомоги має стати спеціально організований процес - соціально-психологічний супровід особи, яка пережила травму чи втрату[1].

Це цілісна та комплексна система соціальної підтримки і психолого-педагогічної допомоги, що надається в межах діяльності працівників психологічної і соціальної служб. На відміну від корекції, вона спрямована на пошук ресурсів особистості (чи сім'ї), опору на власні можливості та створення на цій основі психологічних, соціальних і педагогічних умов для відновлення ефективних зв'язків зі світом людей.

У кожному конкретному випадку завдання супроводу визначаються особливостями особистості, якій надається допомога, та ситуації, в якій здійснюється супровід. Діяльність супроводжувачів триває доти, доки не буде пройдено кризовий період. Результатом соціально-психологічного супроводу особистості повинна стати нова життєва якість - адаптивність, тобто здатність самостійно досягати відносної рівноваги у відносинах із собою та оточуючими як у сприятливих, так і в екстремальних життєвих ситуаціях.

Для розвитку навичок соціальної адаптації людини, яка пережила втрату, необхідно допомогти пережити стадії горювання. Розуміння цих стадій дає змогу відповідно планувати роботу.

Фази горювання при переживанні втрати

1. Шок, заціпеніння (замороження): емоційна приглушеність, ступор.

2. Заперечення: «Ні! Це не зі мною! Цього не може бути!» (до 9 днів).

3. Гнів, гостра туга: напади гніву, самозвинувачення, тривожна активність.

4. Відчай, депресія: провина, перше прийняття, що супроводжується стражданням.

5. Прийняття, відновлення: спокій, печаль.

ФСР/соціальні працівники можуть допомогти людині пережити фази горювання у разі втрати близької людини такими діями:

- слухати. Люди, які пережили втрату, хочуть говорити про померлого, втрачене житло або інші речі, причини втрати і про свої почуття у зв'язку з подією;
- запитувати про втрати. Ми часто уникаємо розмов про померлого, але близькі інтерпретують таку поведінку як небажання обговорювати саму смерть. Це демонструє рівень нашого дискомфорту, але не нашої турботи про близьких померлого. «На кого він/вона був схожа?», «Чи є у Вас фотографія?», «Що він/вона любив/ла робити?», «Які Ваші найприємніші спогади, пов'язані з ним/нею?». Це тільки кілька питань, поставивши які, ми можемо проявити свій інтерес до прожитого життя;
- підтримувати. Якщо це доречно і людина не проти - обійміть. Дотик - це диво терапії; так ми висловлюємо свою турботу і увагу, коли словами тяжко виразити почуття. Навіть просто підтримка за лікоть краще, ніж холодна ізоляція;
- витримувати мовчання. Бувають випадки, коли після втрати люди ніби завмирають, беззвучно дивлячись у простір. Немає потреби заповнювати тишу словами. Ми повинні дозволити їм зануритися у свої спогади, наскільки б болючими вони не були, і бути готові продовжити розмову, коли вони повернуться у стан «тут і зараз» [1].

Люди, які переживають горе, потребують заспокоєння і підтримки. Одним із механізмів, який допомагає забезпечити довготривалу допомогу, є так звані групи підтримки. У групи підтримки об'єднуються люди, які втратили близьких. Вони потрапляють у коло осіб, які перебувають у подібній ситуації. Це допомагає їм стати відкритими у вираженні своїх почуттів і зменшити тиск відчуття самотності та соціальної ізоляції, що часто трапляється в період переживання горя.

Для відновлення нормального психологічного стану, особливо дитини, після пережитих подій, велике значення має психокорекційна робота із сім'єю загалом. Внаслідок травми порушуються нормальні дитячо-батьківські зв'язки, виникають симбіотичні або вимушено дистантні відносини між дитиною і батьками. У разі появи в дитини порушень поведінки батьки відчують свою некомпетентність і безпорадність та мимоволі сприяють закріпленню негативних поведінкових стереотипів: потурають дитячим примхам, надмірно гостро реагують на скарги, оберігають від зіткнень з найменшими життєвими труднощами.

Якщо психологічну травму пережили і батьки, і дитина, то темпи відновлення їх психологічного стану істотно змінюються. Зазвичай діти швидше повертаються до нормального емоційного рівня завдяки більшій психічній гнучкості й адаптивним можливостям. Стан батьків змінюється повільніше і перешкоджає нормалізації психічного розвитку дітей. Незважаючи на те, що батьки стурбовані наданням допомоги своїм дітям, недостатня критичність до власного психоемоційного стану нерідко змушує їх самих уникати психологічної допомоги. У зв'язку з цим особливу увагу слід звернути на залучення батьків до роботи над власними психологічними проблемами і труднощами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. / За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. – К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. – 352 с.
2. Блинова О. Є. Соціально-психологічна адаптація вимушених мігрантів: підходи і проблеми вивчення феномена акультурації / О. Є. Блинова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. – 2016. – Вип. 3(1). – С. 111-117.

Пляшко І.І.
магістранка

Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Гевчук Н.С.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ ЦЕНТРІВ ЗАЙНЯТОСТІ ЩОДО ПОДОЛАННЯ БЕЗРОБІТТЯ СЕРЕД МОЛОДІ

Стаття присвячена дослідженню проблем безробіття серед молоді в Україні. Проаналізовано сучасний стан ринку праці та виявлено основні причини, з якими стикаються молоді люди після закінчення загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних, вищих навчальних закладів. Визначені основні напрями подолання молодіжного безробіття Центром зайнятості на ринку праці. На

основі проведеного аналізу було визначено головні причини безробіття молоді.

Постановка проблеми. Актуальність даної проблеми полягає у тому, що безробіття в Україні загострює проблему зайнятості не лише серед дорослих осіб, але й серед молоді зокрема. Оскільки саме молоді люди є головною рушійною силою сучасного світу, тому що завдяки своїй мобільності та високому інтелектуальному потенціалу мають можливість впливати на суспільний процес. Але, на жаль, на ринку праці не завжди використовується робоча сила молоді через низку причин. Це відсутність досвіду, соціальна незрілість, незахищеність та відсутність навиків професійної адаптації. В основі цих негативних тенденцій лежить недосконалість механізмів державного регулювання молодіжного сегменту ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем молодіжного безробіття присвячено багато праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, до яких належать: Грішнова О., Дж. Кейнс – вивчали зокрема причини виникнення безробіття серед молоді. Іваницька С., Моховець І., Маршалл А. – у своїх публікаціях приділяли основну увагу різним аспектам формування та розвитку молодіжного ринку праці. Вивченню, а також проблемам забезпечення ефективної зайнятості молоді присвятили свої роботи такі вчені, як, І. Бондар, Д. Богиня, В. Васильченко, Г. Дмитренко, Т. Заяць та інші.

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet з питань молодіжного безробіття. При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного та статистичного аналізу.

Молодь є найважливішим стратегічним ресурсом держави, що здатна створювати та стимулювати розвиток інновацій, відтворювати матеріальні та інтелектуальні ресурси. Проблема молодіжного безробіття на сьогодні є поширеною та актуальною. Якщо її не вирішити, то це може призвести до соціальної напруженості в суспільстві, збільшення зовнішньої трудової міграції, зниження рівня життя населення та змін ціннісних орієнтацій у бік поширення тіньової зайнятості, що призведе до зростання рівня криміналу,

Головною метою цієї статті є аналіз проблеми молодіжного безробіття та пошуку шляхів зниження його рівня за допомогою основних напрямків роботи Центрів зайнятості.

Державна служба зайнятості – це централізована система державних установ, діяльність якої координується та спрямовується Міністерством соціальної політики України.

Центри зайнятості вперше були створені у грудні 1990 році на підставі постанови Кабінету Міністрів України РСР від 21.12.1990 року №381 «Про створення державної служби зайнятості в Українській РСР» шляхом перебудови діючої на той час служби працевлаштування на спеціалізовану службу, до завдань якої належить забезпечення комплексного вирішення питань, пов'язаних з регулюванням зайнятості населення, професійною орієнтацією, працевлаштуванням, соціальною підтримкою тимчасово непрацюючих громадян та молоді [3].

Безробітна молодь – це одна із категорій населення, віком від 16 до 30 років, що після закінчення загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних, вищих навчальних закладів знаходиться у пошуку роботи та готова приступити до неї, але не може реалізувати своє право на працю через різні на це причини.

На сьогодні проблема молодіжного безробіття є дуже поширеною у всьому світі, а особливо її відчутно в Україні. Саме молоді люди в країні стикаються з великою кількістю складностей на ринку праці, й пошук роботи для них переростає у справжнісіньку проблему, яка негативно відбивається на показнику молодіжної зайнятості.

До основних проблем, з якими пов'язане молодіжне безробіття, можна віднести: досить високий освітній рівень та нестача досвіду у професії або кваліфікації; низька адаптованість та вразливість до навколишнього соціального та економічного середовища; дуже високі вимоги щодо працевлаштування, характеру, змісту та умов праці; не достатня кількість робочих місць у зв'язку із загальним станом економіки; дуже мало практики та стажування у закладах отримання освіти, відсутній розподіл молоді на роботу після закінчення навчання; недосконала розробка та непрофесійне впровадження програм зайнятості, перекваліфікації молодих працівників на загальнодержавному та міському рівнях.

На разі відомо, що випускники державних закладів щорічно звертаються у Державну службу зайнятості, їх кількість нараховує приблизно 5-7% (92 тис.). Також рівень безробіття в Україні, порівняно з іншими Європейськими державами, залишається високим, особливо серед молоді на 2019 рік він становив понад 7,3% [2].

Центри зайнятості відіграють досить важливу роль у боротьбі з проблемою безробіття та намагаються застосувати усі можливі умови та заходи для її зменшення серед молодих людей. У 2019 році Державна служба зайнятості продовжувала проводити

реформи механізмів реалізації державної політики у своїй діяльності щодо молодого населення України.

До основних напрямків роботи Центрів зайнятості щодо подолання безробіття серед молоді можна віднести: розвиток малого та середнього бізнесу; збереження ефективних та створення нових робочих місць для молоді після навчання на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності; створення сучасних центрів зайнятості та покращення контакту між роботодавцем та молодою людиною, яка шукає роботу; впровадження заходів з метою зменшення дисбалансу на ринку праці завдяки перекваліфікації; розроблення нового законодавства у сфері зайнятості; створення ряду проектів, що допоможуть українській молоді, що працює за кордоном, повернутися на внутрішній ринок праці в Україну [1].

На жаль, із сьогоднішніми подіями відомо, що безробіття серед молоді може збільшитися удвічі через економічну кризу, яка спостерігатиметься в 2020 році. Вона буде пов'язана із падінням економіки через припинення малого і середнього бізнесу, туризму у зв'язку із ситуацією щодо карантинних заходів, які Урядом України були запроваджені 12 березня для протидії поширенню пандемії коронавірусу COVID-19.

Відомо, що саме через цю ситуацію слід очікувати ще серйозніших проблем безробіття не тільки серед молоді, але й серед дорослої частини населення. У Кабінеті міністрів дають невтішні прогнози по збільшенню його рівня з 8,1% (включно із молодіжним) до 9,4%.

Україна була змушена на найближчі пів року закрити кордони із країнами-сусідами з ЄС, що спровокувало масове повернення українських заробітчани до країни. Ця ситуація, яка пов'язана із поверненням молодих людей ще більш серйозно вплине на безробіття й не лише серед молоді [4].

Отже, для того щоб уникнути загострення проблем безробіття серед молоді необхідно Центру зайнятості активізувати процеси підтримки ініціатив молодих людей щодо професійної підготовки та працевлаштування, заохочення її до активного пошуку роботи й отримання спеціальності або професії, які користуються попитом на ринку праці. Варто створювати не лише нові робочі місця, але і такі умови, завдяки яким молодь була б зацікавлена в різних видах діяльності, сприяти відродженню ціннісних ставлень до праці, які є основними засобами досягнення різноманітних цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Державна служба зайнятості. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua>.

3. Постанова Кабінету Міністрів України РСР «Про створення державної служби зайнятості в Українській РСР» від 21.12.1990 року №381. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

4. Яценко Н.М., Яковенко Я.Ю. Причини безробіття молоді сьогодні в Україні. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.kdu.edu>.

Прадійчук В.А.

магістрантка Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Мельник Л.П.

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ПРИЧИНИ, ПРОФІЛАКТИКА

Феномен професійного вигорання широко розповсюджений серед представників різних професій, насамперед тих, що передбачають роботу з людьми.

Аналіз психологічної літератури свідчить про те, що проблема професійного стресу та професійного вигорання знайшла певне відображення в роботах *багатьох дослідників* (К. Маслач, С. Мейер, Г. Сельє, Т. Зайчикової, Л. Карамушки, С. Максименка та ін.). Разом з тим, проблема професійного вигорання фахівців соціальної сфери потребує все більшого дослідження.

Професійна діяльність фахівців соціальної сфери нерозривно пов'язана з інтенсивним інтелектуальним, психоемоційним, фізичним та іншим напруженням у процесі налагодження довірливих стосунків з клієнтами та управління стресовими ситуаціями, а також насичена низкою стресогенів, серед яких: особиста недостатня професійна готовність, щоденна робота з проблемними ситуаціями клієнтів, вразливості чи агресивності, підвищена емоційна напруженість тощо [4].

На думку Перхайло Н.А., специфічний характер діяльності фахівців соціальної сфери, довготривалий вплив професійних

стресів викликає у них синдром професійного вигорання. Синдром професійного вигорання фахівців соціальної сфери є тим деструктивним фактором, що не лише знижує продуктивність діяльності працівників, свідчить про професійний регрес, незадоволеність самореалізацією, руйнує їхнє фізичне та психологічне здоров'я, але і є небезпекою для клієнтів, які звертаються до соціальних служб. У світлі сказаного виникає необхідність не лише глибокого осмислення названого феномена, але й розбудови оновленої системи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Професійна діяльність фахівців соціальної сфери пов'язана зі створенням належних умов для соціалізації клієнтів різних категорій, а також для подолання їхніх життєвих криз завдяки підсиленню внутрішніх ресурсів особистості, відповідальності за своє життя. Така робота супроводжується значною втратою психічної енергії, а тривалий вплив негативних факторів на особистість зумовлює появу професійних деформацій (деструкцій), зокрема професійного вигорання [4].

Термін «вигорання» (англ. «burnout» - згорання, вигорання) набув широкого розповсюдження завдяки праці американського вченого Х. Дж. Фрейденбергера [5], з професійним вигоранням тісно пов'язаний феномен *професійного стресу* (англ. «occupational stress»). Слід зазначити, що під поняттям «*стрес*» розуміють стан напруження, який виникає внаслідок дії сильного подразника, незвичайної ситуації [3].

Г. Сельє [3] висунуто *теорію стресу*, яка до сих пір залишається актуальною. Згідно з визначенням Г. Сельє [3], *стрес* або *загальний адаптаційний синдром* – це фізіологічна реакція організму, яка виникає у результаті впливу фізичних, хімічних або органічних факторів.

Розкриваючи поняття «професійний стрес», зазначимо, що під *професійним стресом* найчастіше розуміють такий негативний психічний стан, який викликаний особливостями та вимогами самої професії [1]. Спираючись на теорію стресу Г. Сельє, можна констатувати, що професійне вигорання відповідає третій стадії розвитку стресу, а саме стадії виснаження [3].

Згідно з результатами досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених можна виокремити такі основні причини професійного стресу: а) пов'язані з *вимогами* до професії та *функціональними обов'язками* фахівців, які обумовлені специфікою різних професійних груп; б) пов'язані зі *статусно-рольовими характеристиками* професійної діяльності; в) пов'язані з *особистісними характеристиками* та *низьким рівнем задоволеності основних потреб* суб'єктів професійної діяльності [1].

Ковровський Ю.Г. визначає, що професійний стрес, може бути обумовлений такими групами чинників:

- *особистісними характеристиками персоналу*, а саме комунікативними, емоційно-вольовими, інтелектуальними характеристиками, екстраверсією, нейротизмом;

- *організаційно-професійними характеристиками персоналу*, до яких належать освітньо-посадові характеристики (рівень освіти, категорія особового складу, спеціалізація, посада за формальним статусом), стажеві характеристики (стаж на службі, стаж на посаді);

- *медико-фізіологічні характеристики* (загальний стан здоров'я, наявність шкідливих звичок);

- *стимулюючі характеристики* (наявність заохочень та наявність стягнень);

- *соціально-демографічними характеристиками персоналу*, а саме власне соціально-демографічними (вік, стать, місце народження, сімейний стан; наявність дітей, соціальне походження) та сімейно-стосунковими (характер стосунків у власній сім'ї, характер стосунків з батьками);

- *соціально-економічними характеристиками персоналу*, які включають умови проживання, соціально-побутові труднощі, наявність кредитних зобов'язань [1].

Щодо профілактики професійного вигорання фахівців соціальної сфери, то необхідно здійснювати заходи, які зменшували б дію факторів, що спричиняють вигорання, серед яких: хронічно напружена психоемоційна діяльність, надмірні вимоги до працівників, неефективна система мотивування та стимулювання співробітників, нестабільність робочого графіку тощо. Крім того, запобігати професійному вигоранню буде організація робочого процесу: робота в команді, ефективний розподіл робочого часу, визначення пріоритетності завдань, організація робочого місця та місця відпочинку, розробка системи оцінки ефективності роботи фахівця соціальної сфери, забезпечення та підтримка психологічного комфорту в колективі [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковровський Ю.Г. Чинники професійного вигорання персоналу оперативної-рятувальної служби МНС України / Ю.Г. Ковровський // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол.: С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2013. – Т.1 : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименко, Л.М. Карамушки. – 2013. –

Вип. 38. – С. 262–265.

2. Методичні рекомендації для спеціалістів соціальних служб «Профілактика та подолання професійного та емоційного вигорання» Проект Програми розвитку ООН «Підтримка реформи соціального сектору в Україні» / підг. Балакіревою К.О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/undpukraine/ss-48391940> (дата звернення: 12.03.2020).
3. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник / Л. Б. Наугольник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
4. Перхайло Н. А. Попередження професійного вигорання майбутніх фахівців соціальної сфери. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Home/Downloads/1749-3515-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Home/Downloads/1749-3515-1-SM%20(1).pdf) (дата звернення: 12.03.2020).
5. Freudenberger H.J. Staff burn-out / H.J. Freudenberger // Journal of Social Issues. – 1974. – P. 159-166.

Yana Raievska

Ph.D. in Psychology,

Assistant Professor of the Department of Social Pedagogy
and Social Work,

Ivan Ohienko National University in Kamianets-Podilskyi,
Kamianets-Podilskyi, Ukraine

doctoral student, GS Kostiuk Institute of Psychology NAPS of Ukraine, Kyiv

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT FOR THE PROCESS OF TRAINING SOCIAL SPECIALISTS FOR INTERPROFESSIONAL INTERACTION

Social work is an integral part of society, aimed at solving problems of different categories of population. The priority of public policy is the introduction of decentralization, reform and modernization mechanisms of the social sphere in accordance with European social standards [1].

The methodological basis of the study is systematic, terminological, socio-systemic, structural-activity and synergistic, sociological, competent methodological approaches. In particular, the use of a systematic approach makes it possible to consider interprofessional interaction as an object of activity of specialists in the social sphere; terminological approach contributes to the formation of

conceptual and categorical apparatus of research; a synergistic approach allows to trace the genesis of the system of vocational training of social sphere specialists for interprofessional interaction; sociological approach provides perspective on the basis of the specific activity of social sphere specialists to substantiate the structural and functional model of personal trajectory of training social sphere specialists for interprofessional interaction; the competence approach forms the conditions for considering the competence of social sphere specialists in interprofessional interaction as a result of integration of knowledge, skills acquired in the process of studying the disciplines of vocational training; interdisciplinary approach, which necessitates the use of theoretical provisions of other humanities disciplines – sociology, psychology, ethnography, law, and social work.

Theoretical analysis of scientific sources, the results of the survey of students and specialists in the social sphere, made it possible to highlight the main problems that arise in the process of professional training of future social sphere specialists, in particular: professional-personal formation of the student in the "person-to-person" system; lack of educational disciplines that would allow to expand the range of theoretical knowledge about interprofessional interaction, would contribute to professional self-improvement in the direction of successful interprofessional activity; optimization of practical and methodological training of students, taking into account the practical-oriented nature of professional activity of future specialists in the social sphere based on the principles of interprofessional interaction.

Analysis of research papers and modern practice allows to identify and characterize the following leading principles of organizational and methodological support for the process of training specialists in the social sphere: basic principles of the theory of cognition: objectivity, scientific base, historicism, a comprehensive approach to the study of social reality phenomena; the fundamental nature of the training of specialists in the social sphere, which in its content provides a thorough assimilation of systemic knowledge, which is the basis of development, and in the future – own professionalism; sustainability and continuity in the content of education, which helps identify effective approaches to the application of innovative methods and technologies for its implementation at all levels of specialization; problems and innovations in the organization and implementation of quality education of future specialists in the social sphere; communication and intercultural interaction whose application provides effective formation of skills and abilities for the purpose of diverse intercultural communication; ensuring

an international standard of training as one of the important indicators of the quality of mastery of future professionals in the social field, consistent with objective international standard methods of assessment.

Formation of professional readiness of specialists in the social sphere should be carried out through the established relationship between such disciplines as "Technology of social work", "Social work with different categories of clients", "Applied methods in social work", "Legal support of the social protection system", "Social design", "Social work in the field of employment", "Management of social work", "Methods of calculation of social benefits", and more.

An interdisciplinary approach in the modern practice of teaching professional training disciplines to social specialists is effective in terms of acquiring theoretical knowledge and practical skills, the following methods, forms and techniques can be defined: brainstorming; "Decision tree"; discussion with the involvement of experts; business game; commenting, evaluation (or self-assessment) of participants' actions; master classes; method of analysis and diagnosis of the situation; method of projects; modeling; PRES-formula (from the English. Position - Reason - Explanation or Example - Summary) - a method aimed at developing and consolidating the skills of argumentation, justification and protection of one's position in discussion, dialogue, during business meetings; problematic method; public speaking; work in small groups; and cross-curricular trainings.

Thus, the result of the future acquisition by specialists of the social sphere of high-quality professional education is the set of the following competencies acquired in the process of study at a higher education institution:

✓ *educational and cognitive*, which allows to improve the educational activity, increase its efficiency of assimilation and productivity of application, contain common competencies (knowledge), in particular: general knowledge about social systems and general doctrines; knowledge of different approaches to the interpretation of cultural facts; a sufficient level of knowledge of anthropological, sociological knowledge, psychological, sociological, and historical information related to the concept of interprofessional interaction; knowledge of geopolitical concepts; understanding of the essence of secularism and its consequences; knowledge of approaches in philosophy related to tolerance, pluralism, social justice, particularism and universalism; knowledge of legal and administrative mechanisms of regulation of social processes; knowledge of political and social aspects, client rights at international, European and national levels; general

knowledge of cultural differences in views on basic values (parenthood, gender issues, parenting, etc.); understanding of different terminological components of the category "interprofessionalism" (integration, identity, diversity, assimilation, acculturation, ethnocentrism, ethnicization, inculturation, tolerance, mediation, multiculturalism, racism, empathy, and relativism);

✓ *interpersonal interaction*, which includes active and reflexive listening skills; ability to distance oneself from their own stereotypes; possessing a palette of tools for establishing interaction with representatives of other cultures; ability to evaluate the attitude of the client to the problem situation, the social worker him/herself, readiness to reorganize the situation in order to improve interaction; ability to identify and mobilize client resources; ability to pause in time to analyze the situation; ability to identify the client as a reliable source of information having his/her own vision of the situation;

✓ *communicative*, whose formation provides the ability of the individual to perform subject-subject interaction by the means of language in the educational space of higher education and beyond, which contains the ability to identify and schematically reproduce the system of communicative codes of the client; ability to diagnose difficulties that may arise in the context of intercultural interaction; ability to ensure mutual understanding throughout the customer relationship; ability to inform the client about the forms of social intervention, his/her social rights, taking into account the ability to understand the information given to him/her in the context of personal, group or community cultural specificity; ability to identify ethnocentric expressive communicative elements that are important or insignificant in different situations; ability to integrate the symbolic, ethical and subjective context of communication with consideration of all aspects of communication interaction (client, social worker, institution, and society); ability to feel the limits of what is permissible and forbidden in intercultural interaction;

✓ *intercultural*, which in its essence is an indicator of the formation of the ability of the future social sphere specialist to effectively participate in interprofessional communication at different levels of its implementation;

✓ *socio-cultural*, which contributes to the formation of systematic and deep knowledge of another culture, study and awareness of the traditions and realities of the country or peoples;

✓ *technical (skills)* – ability to facilitate communication between professionals and clients, clients themselves through the cross-

cutting competencies of professional activity, rather than specific, characteristic of work only with a certain target group; ability to analyze difficult situations taking into account the cultural context; possessing tools to solve problems caused by interaction; knowledge of the methods and techniques of social intervention (diagnostics, mediation, personal support, social orientation, mediation, etc.); ability to actualize and apply specific professional skills to the cultural context of the situation; sufficient awareness of possible pitfalls in the situation of interprofessional interaction (relativism, ethnicity, domination, etc.).

In order to determine the effectiveness of training of future specialists in the social sphere, the structure of the content of the professional education is defined in the higher education institution, which includes the following components: as a whole and creating an intercultural environment for peace and harmony; psychological and pedagogical – characterized by the awareness of social sphere specialists of the differences as concerns representatives of a particular culture (stereotypes of behavior, actions, and mentality), values of another culture, formation of skills and competences to effectively adapt to certain cultural conditions and establish effective intercultural communication; methodological – involves the availability of appropriate forms, methods and a set of pedagogical tools that contribute to the content of foreign language training and the formation of intercultural competence in the training of future professionals in the social sphere [4].

However, a thorough analysis of research findings and empirical materials allows to ascertain the lack of systematic theoretical, methodological, scientific and technological support for training of future specialists in the social sphere for practical work. At the same time, experience has shown that the educational process in the context of the process of training specialists in the social sphere today has many opportunities to solve these problems.

One of the topical issues today is a rethinking of theoretical and methodological foundations and conceptual and methodological approaches to the preparation of a modern specialist in the social sphere, formation of his/her professionalism in accordance with the requirements of the personally oriented paradigm of higher professional education.

REFERENCES

1. Bezpalko, O.V., Zvierieva I.D. (2008). *Integrated social services: theory, practice, innovation*. K.: Phoenix [in Ukrainian].

2. Kapska, A.I. (2010). *Some aspects of the vocational training of social educators and specialists in the social sphere. Glushkiv National Pedagogical University. O. Dovzhenko: Series: Pedagogical Sciences*, 15. [in Ukrainian]

3. Oresheta, Yu. V. (2014). *Social work professionals as key actors in the field of social work. Hrani*, 11, 124-129). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2014_11_25 // S.124.

4. Raievska, Ya.M. (2019). *Structural-functional approach to interprofessional interaction in the system of social work. Multidisciplinary international scientific journal "Internauka" Publishing house "Internauka"*, 15, 50-57. Retrieved from <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2019-15-5303>.

Сербалюк Ю.В.

кандидат історичних наук
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету,
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

МОРАЛЬНО-ДУХОВНІ ВИТОКИ БЛАГОДІЙНОСТІ ЯК ФОРМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Теорія і практика соціального захисту тісно пов'язані з культурно-історичними, етнографічними традиціями, ментальністю і мають свої морально-духовні витoki.

Однією з важливих умов виживання людини у дикій природі у утвердженні як домінуючого біологічного виду були взаємна підтримка, взаємно допомога, здатність на обмеження і навіть на самопожертву задля спасіння ближнього чи допомоги йому.

У вітчизняній історії суспільні інститути захисту членів громади існували ще у родоплемінну добу. Батьки повинні були піклуватись про дітей, подбати про їх одруження або заміжжя, щоб не залишились самотні по життю. А ті, у свою чергу, мали опікуватись батьками у старості. Якщо людина опинялась без сім'ї, родичів, тоді нею опікувалась громада. Це стосувалось у першу чергу сиріт, вдів, самотніх немічних членів громади. Милосердя, благодійність поступово перетворились у звичаї, традиції багатьох народів, зокрема й українського. Аналіз дослідниками української ментальності дав можливість виділити деякі її характерні риси, що

пояснюють поведінку людини з точки зору соціальної допомоги. Науковці вважають, що українській ментальності притаманний жіночий архетип. Жіночі риси в українській ментальності виявляються в особливій духовності, романтизмі, емпатійності. З жінкою персоніфікується образ рідної землі. Звідси і шанобливе ставлення до неї як до берегині роду. Тому жінка і діти, як важливий елемент родоводу, ставали першочерговими об'єктами общинної допомоги. Особливо це стосувалось вдів, дружин воїнів (солдаток), дружин інвалідів війни.

Ще один важливий елемент української ментальності – рівноцінне ставлення до дітей щодо розподілу спадку. На відміну від традицій сусідніх народів, де старшому сину надавалась перевага у цьому питанні, українці намагались розподіляти майно між дітьми порівну. Звідси і традиції допомоги всім членам громади у рівній мірі. В українців великого поширення набули також різні форми взаємодопомоги на господарсько-побутовому рівні.

Враховуючи тяжіння українця до демократичних форм правління, дослідники відзначають у цьому сенсі традиції вирішувати спільно поряд з іншими і питання соціального характеру: встановлення опіки над сиротами, їх усиновлення, захист їхнього майна, утримання чи догляд за старими та немічними членами общини, допомоги вдовам. Це захищало ці категорії нужденних від свавілля, насилля [5].

Однак, така допомога і взаємна підтримка були звичайним явищем, своєрідним взаємним соціальним обов'язком. Тому розглядати таку допомогу як благодійність не варто [4].

Благодійність як соціальний інститут з'являється на певному етапі розвитку людства, коли людина здійснює добродійну діяльність на користь іншого, з яким вона не обов'язково пов'язана соціальними зв'язками. Людина починає займатись благодійністю, коли вона має чим поділитись. Це пов'язано із урізноманітненням соціального життя, поглибленням стратифікації соціуму, що привело до появи значного числа людей (бідних, калік, сиріт, вдів), які нездатні самостійно забезпечити своє повноцінне існування. З цього часу благодійність стає невід'ємним атрибутом буття людства.

Благодійність варто розглядати як явище (чеснота людини) і як діяльність (соціально спрямований процес взаємодії людей у суспільстві). Як явище благодійність має у своїй основі має особистісно-соціальний морально-духовний характер, що й спонукає окрему людину чи групу людей, об'єднаних спільними інтересами (соціальними, творчими, національно-культурними,

релігійними та ін.), до проявів благодійної діяльності в суспільстві [3].

Благодійність як явище передбачає дотримання певних моральних норм, які змушують не лише поділитись з нужденним, але й в готовності позбутися власного егоїзму. Така діяльність потребує духовної зрілості, розуміння добра задля вміння зробити благо іншому [2].

Бути милосердними, милостивими закликають всі світові релігії. Християнство побудоване на любові до ближнього. Шлях до порятунку справжнього християнина лежить через добрі справи духовного і матеріального характеру. Стосовно нашої проблематики, звернемо увагу на другу групу добрих справ, які мають пряме відношення до соціального захисту у сучасному розумінні: нагодувати голодного, напоїти спраглого, одягнути голого, прийняти мандрівника в свій будинок, відвідати хворого, поховати ув'язненого.

Етико-філософські та релігійні погляди християнства на феномен благодійності знаходимо у “Апостольських настановах”. Це одна з найдавніших канонічних пам'яток давньої християнської писемності 4 ст., де викладені практичні рекомендації щодо підтримки тих категорій населення, які, сучасною мовою, потребують соціального захисту. Це, в першу чергу, сироти, каліки, немічні, вдови.

В ісламі також визначені моральні норми, які охоплюють життя людини від народження до самої смерті. Так, у Корані йдеться не лише про співпереживання, співчуття тому, хто потрапив в складне становище, але і про надання їй реальної безкорисливої допомоги і підтримки. У древніх євреїв існували етичні норми про необхідність співчуття ближньому, надання йому етичної і матеріальної підтримки. Добродійність є одним з основних постулатів іудаїзму. Старий Завіт містить декілька законів, що передбачають свого роду оподаткування на користь бідних.

Однак, благодійність викликала до життя не лише почуттями доброти, любові до ближнього (альтруїзм), як одними з головних християнських цінностей, але й більш прозаїчними причинами. Так, І. С. Гребцова, не заперечуючи християнського коріння благодійності, вказувала і на те, що народна традиція взаємодопомоги мала у своїй основі і здоровий глузд, заснований на досвіді людського співіснування. Причинами благодійної діяльності могли бути прагнення отримати нагороди, суспільне визнання, підвищення свого соціального статусу, особисте

задоволення від благодійного вчинку, почуття вини перед суспільством за свою діяльність, мода (як психологічне прагнення наслідувати), наполегливість прохача тощо [1].

Як діяльність благодійність можна віднести до універсальних соціальних феноменів, які існують у суспільстві незалежно від конкретно-історичних умов, незалежно від форм його організації. У буквальному розумінні її можна трактувати як дію (діяльність), спрямовану на благо (добро) інших людей. Закон України “Про благодійну діяльність та благодійні організації” визначає благодійну діяльність як добровільну особисту та/або майнову допомогу для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара.

Сучасні дослідники розглядають благодійність як діяльність, за допомогою якої частина суспільства, що володіє певними матеріальними ресурсами, передає їх для підтримки людей, що потребують соціального захисту та допомоги, вирішення суспільних проблем, а також удосконалення умов суспільного життя. До осіб, що потребують підтримки і допомоги вони відносять також тих, хто відчуває нестачу додаткових засобів для реалізації своїх інтересів (наприклад, професійних) [2].

Не дивлячись на прогрес історичного розвитку, людству не вдалось подолати соціальні проблеми. Нові реалії породжуватимуть і нові соціальні проблеми, вирішувати які потрібно як із залученням нових форм та методів соціального захисту, так із збереженням традиційних, серед яких особливе місце займала і займатиме благодійність. На думку дослідників, в умовах сучасного українського суспільства процес інституціоналізації благодійності ще надзвичайно далекий від свого завершення [2]. Тому проблема благодійності як форми соціального захисту у сучасних умовах потребує подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гребцова, И. С., Гребцов В. В. Становление государственного попечительства и общественной благотворительности в Одессе в конце XVIII – 60-е гг. XIX ст. : монография. Одесса : Астропринт, 2006. 318 с.

2. Єсіна Є. Є Добročинність як соціальне явище. Український соціум. Київ, 2009. №3. С. 114-118.

3. Ільченко О. Теоретико-концептуальний аналіз понять “благодійність” і “благодійна діяльність” в освіті. Гуманізація

навчально-виховного процесу. Слов'янськ, 2011. Вип. LVI. С. 104-111.

4. Ступак Ф.Я. Історико-теоретичні засади феномену добродійності та громадської опіки в Україні. Сіверщина в історії України. Київ, 2009. Вип. 2. С. 217-220.

5. Черепанова Т.В. Ментально-етнічні основи соціальної допомоги в українській культурі. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: філософія, культурологія, соціологія. Маріуполь, 2011. Вип.1. С. 159-163.

В.І. Співак

декан факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м.Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ПРИ ПІДГОТОВЦІ МОЛОДІ ДО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ

Розуміння значущості готовності до подружнього життя, чинників, що її обумовлюють, і соціально-психологічних характеристик ефективних шлюбно-сімейних взаємин логічно викликає запитання, що потрібно робити для того, щоб підготувати молодих людей до майбутнього сімейного життя. Для цього існують напрями роботи, метою якої є підвищення готовності молоді до подружнього життя.

На думку П. Кафтерева, розвиток готовності молоді до сімейного життя передбачає роботу в трьох напрямках:

1) формування психологічної компетентності щодо особливостей взаємин у сім'ї; ознайомлення з основами морально-психологічного клімату сім'ї, етапами досягнення подружньої сумісності, умовами гармонізації сімейних стосунків; висвітлення питань сімейних функцій та ефективного їх виконання тощо;

2) усвідомлення важливості здорового способу життя (через роз'яснення залежності особистісного і сімейного благополуччя від наявності тих чи тих шкідливих звичок); підвищення відповідальності молоді в шлюбно-сімейних взаєминах; розвиток необхідних для гармонійного сімейного життя особистісних

властивостей (емпатія, емоційний інтелект, адаптивність тощо); оволодіння прийомами саморегуляції, самоконтролю і самокорекції поведінки та особистісних рис, зняття стресів, розвиток комунікативних навичок і вмій тощо;

3) формування спрямованості на іншу людину, розуміння її психології, зовнішніх проявів її внутрішніх станів; розвиток уміння психологічно підтримувати іншу людину, “розвантажувати” її; осмислення психологічних відмінностей чоловіка і жінки, уміння враховувати їх у спілкуванні [1, с.76].

Робота з молоддю повинна також охоплювати розвиток уміння вирішувати конфліктні чи складні ситуації у взаєминах з партнером, а ще спростовувати уявлення про ідеальну сім'ю як безконфліктну, що є досить поширеним серед молоді стереотипом. Таке уявлення не тільки неправильне, а й шкідливе. Адже подружжя, що його поділяє, зіткнувшись із першими труднощами, не буде доклада-ти зусиль, щоб зберегти “невдалий” шлюб. Молодь повинна розуміти, що психологічна сумісність найчастіше досягається не відразу, а потребує тривалої роботи, тож щасливі сім'ї – це не ті сім'ї, де немає конфліктів, а ті, які вміють їх вирішувати [2, с.22].

Програма психологічної роботи з розвитку соціально-психологічної готовності молоді до шлюбу має охоплювати просвітницьку діяльність, психоконсультативні бесіди і спеціально підібрані психологічні вправи, рольові ігри, спрямовані на розвиток емоційної, комунікативної та інших сфер з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей .

Отже, можна виділити декілька напрямків роботи, що мають на меті підвищити готовності молоді до подружнього життя.

1. **Інформування.** Функцією спеціаліста в даному випадку є надання молодим людям інформації про значущість здорового способу життя, особливості функціонування сім'ї, виконувани нею завдання, характер внутрішньо сімейних взаємин, феномен сімейних криз та їх подолання, особистісні риси, що перешкоджають чи сприяють створенню гармонійної сім'ї, тощо.

Таке інформування можна проводити у формі як лекцій, так і семінарів; як з окремими молодими людьми, так і з парами, що планують одружитися, а також із цілими молодіжними колективами (старші класи школи, групи студентів тощо).

2. **Індивідуальне психологічне консультування.** Цей вид психологічної допомоги передбачає індивідуальну роботу, спрямовану на самопізнання, самоусвідомлення себе як майбутнього сім'янина і розвиток необхідних властивостей та особистісних рис.

Спеціаліст також сприяє пошукові внутрішніх ресурсів та їх використанню для саморозвитку. Крім того, індивідуальне консультування буває дуже корисним у ситуаціях, коли молоді люди переживають труднощі у взаєминах і конфлікти з особами протилежної статі. Часто конфлікти маскують незадоволені несвідомі потреби, і функцією спеціаліста в такому випадку є допомога в усвідомленні цих потреб та знаходженні інших, більш прийнятних, способів їх задоволення.

3. Консультування майбутньої шлюбної пари. Як зрозуміло з назви напряду, цей вид психологічної допомоги може застосовуватися для роботи з парою, що збирається одружитися. Під час цієї роботи рекомендовано використовувати різні діагностичні методики з метою прояснення почуттів партнерів одне до одного; визначення того, наскільки добре вони встигли пізнати одне одного і як оцінюють свою готовність до сімейного життя. Виявляючи за допомогою діагностичних методик, а також під час бесіди з майбутнім подружжям різні потенційно проблемні, “небезпечні” місця, спеціаліст має можливість актуалізувати і скерувати спільні зусилля партнерів на оптимізацію майбутньої взаємодії між ними.

Працюючи з майбутньою шлюбною парою, спеціаліст також сприяє розвитку основних соціальних умінь і навичок, таких як навички уважного ставлення до інших, розуміння потреб людей, що поруч, уміння надавати підтримку і вирішувати конфліктні ситуації, виражати свої почуття і розуміти почуття інших тощо.

Важливим також видається прояснення рольових настановлень майбутнього подружжя. Для цього бесіду слід побудувати таким чином, щоб партнери на основі уявлень кожного з них про рольову взаємодію в сім'ї прийняли спільне рішення про оптимальний розподіл виконуваних функцій з обов'язковим врахуванням індивідуальних потреб та інтересів кожного.

4. Групова робота (тренінг). Цей вид роботи доцільний, коли треба прояснити свої обмеження і можливості у створенні гармонійного шлюбу, виявити шлюбно-сімейні настановлення і матримоніальні стереотипи, сформувати навички спілкування та вирішення конфліктів, розвинути індивідуально-психологічні властивості, важливі для успішного шлюбу.

Велика кількість роботи щодо підготовки молоді до сімейного життя здійснюється Центрами Соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді. Об'єктом роботи є школи, заклади профтехосвіти, коледжі, ліцеї, вищі навчальні заклади, робітничі гуртожитки. Така робота здійснюється за допомогою лекторіїв, групових занять (наприклад, для дівчат і хлопців), а також під час індивідуальних консультацій.

Для здійснення такої роботи залучаються, крім працівників соціальних служб, інші спеціалісти – юристи, сексологи, наркологи, психологи, гінекологи, андрологи та ін.

Програми лекторіїв передбачають розгляд таких питань: «Здоровий спосіб життя сім'ї», «Сім'я і закон. Кодекс України про шлюб та сім'ю. Укладення шлюбної угоди», «Проблеми планування сім'ї. Народження здорових і бажаних дітей», «Способи вирішення сімейних проблем і конфліктів», «Психологічний клімат сім'ї», «Бюджет сім'ї та його раціональна організація», «Мамина школа. Поради майбутньому батькові» та ін.

Значну роль у підготовці молоді до сімейного життя відіграє Пошта довіри. Це листування спеціалістів центрів ССДМ з молоддю, підлітками, які проживають у віддалених сільських районах, там, де немає Телефону довіри. Надсилають листи і ті підлітки, які внаслідок індивідуальних особливостей не наважуються безпосередньо звернутися зі своїми проблемами до спеціалістів. Працівники соціальних служб поділяють такі листи на 3 групи-лист до нарколога, до гінеколога, до соціального працівника. Серед них слід виділити ті, що стосуються підготовки молоді до сімейного життя, – це листи до гінеколога. Вони надходять від дівчат і стосуються питань можливості вступу у статеві стосунки, появи захворювань, що передаються статевим шляхом, небажаної вагітності та ін. Такі дівчата потребують дружньої допомоги, поради, рекомендації гінеколога. Спеціалісти ЦССДМ надають допомогу як у письмовій формі, так і у процесі індивідуальних бесід, на які запрошуються абоненти, дають їм рекомендації, куди потрібно звернутися, щоб отримати анонімну консультацію спеціаліста.

Але більшість листів, які також пишуть в основному дівчата; стосуються питань взаємостосунків хлопців та дівчат, чоловіків та жінок, взаємини з батьками. Це історії кохання, про людські почуття, вчинки, втрату віри у майбутнє тощо. Такі листи вимагають великої уваги, зваженості у відповідях, спонукання до самостійного вибору своєї поведінки, роз'яснень негативних наслідків необдуманих вчинків. Причому у відповідях не слід нав'язувати підліткам своєї думки, варто надати можливість самостійно вирішувати свою долю. Інакше можна втратити довіру підлітка.

До Пошти довіри можна віднести і записки, які надсилають підлітки після прослухання лекцій спеціаліста. Такі записки теж потребують уважного ставлення. Відповіді можна давати відразу в

аудиторії або автори записок запрошуються на індивідуальні консультації до центру ССДМ.

Значна робота проводиться соціальними службами разом з РАГСом з тими молодими людьми, які подали заяву про одруження. На базі РАГСів працюють спеціалісти соціальних служб, а також запрошені спеціалісти, які проводять консультації з групами (5-7 пар) або індивідуально з кожною парою. Індивідуальна робота вважається більш ефективною, оскільки така форма дає змогу якнайкраще враховувати біопсихофізичні, культурні та інші характеристики партнерів, прогнозувати їх сумісність у міжособистісних та інтимних стосунках. Особлива увага при цьому звертається на проблеми взаємної адаптації, терпимості, взаєморозуміння, створення нормального психологічного клімату в сім'ї, профілактики конфліктних ситуацій і розлучень.

Більш спрощеним варіантом може бути спеціальний лекторій (4-7 занять) «Школа молодих». До тематики лекторію включаються такі питання:

юридично-правові аспекти шлюбно-сімейних відносин; культура та основи фізіології подружнього життя; психологія і психогігієна шлюбно-сімейних відносин; планування сім'ї, народження здорового покоління; медико-соціальні проблеми пияцтва та наркоманії; економіка і бюджет сім'ї.

Деякі соціальні служби розробляють спеціальні пам'ятки, які обов'язково видаються молодим перед реєстрацією шлюбу. Вони вміщують різні поради щодо взаємостосунків подружжя, організації його життєдіяльності, народження дітей тощо.

Отже, сьогодні існує широкий набір методів і технік, що можуть стати в пригоді спеціалістові під час роботи, спрямованої на підвищення готовності молоді до подружнього життя. Але при цьому не слід забувати, що головною умовою ефективності такої роботи є прагнення самих юнаків і дівчат підготуватися до такого важливого кроку, як створення сім'ї. Тож починатися ця робота повинна з усвідомлення молодими людьми її значущості, важливості для побудови в майбутньому особистісного щастя, а також прийняття на себе відповідальності за її результати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каптерев П.Ф. Про сімейне виховання / П. Ф. Каптерев.— Колос: Чернівці, 2000. — 168с.

2. Олійник А.Н. Психологічні проблеми служби сім'ї та шлюбу / А. Н. Олійник.— Київ: Просвіта, 2004. — 110с.

Сторожук К.І.
магістрантка
Кам'янець-Подільського національного Університету
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Опалюк О.М.
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного Університету
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ

Стратегічна лінія соціальної державної політики підтримки материнства як різновид соціально-економічних прав і свобод особистості зафіксовано в конституціях більшості країн, у т. ч. й України. За останні роки в нашій країні розроблено ідеологію та концептуальні засади державної соціальної підтримки материнства, сформульовано ключові положення щодо відносин держави і сім'ї, прийнято законодавчу базу забезпечення правових гарантій суверенітету родини, балансу сімейних і суспільних інтересів, визначено заходи, пов'язані з реалізацією основних функцій сім'ї та захистом соціально вразливих категорій.

Огляд науково-методичної літератури показав, що на сучасному етапі проблема соціального захисту материнства в Україні є малодослідженою. Розробленими є окремі її аспекти. Зокрема, різні питання соціально-виховної роботи з жіночою молоддю аналізували І. Братусь, О. Васильченко, І. Ковчина та інші. Соціально-педагогічний аспект вивчення материнства як складової батьківства представлено в наукових роботах Т. Алексеєнко, Л. Буніної, Н. Гусак, В. Кравця, Н. Максимовської, Р. Овчарової, П. Щербаня.

Захист та підтримка сім'ї як первинного та основного осередку суспільства є одним із головних напрямів соціальної політики України. Як свідчить аналіз законодавчої бази, правові основи соціальної підтримки материнства в Україні ґрунтуються на нормах міжнародно-правових актів. Так, захисту прав жінок присвячена Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 18 грудня 1979 р., а 3 вересня 1981 р. набрала чинності в Україні. У документах зазначено, що роль жінки в продовженні роду не повинна бути причиною дискримінації, а сімейне виховання має

ґрунтуватися на правильному розумінні материнства як соціальної функції та визнанні спільної відповідальності чоловіка і жінки за виховання та розвиток своїх дітей [1].

Нормативно-правова база в Україні формується в межах норм, установлених Конвенцією Міжнародної організації праці № 103 "Про охорону материнства", що набрала чинності 7 вересня 1955 р. та містила ряд положень щодо охорони прав працюючих жінок. Так, відповідно до Конвенції жінка-мати мала право: на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами (12 тижнів) та 6 тижнів обов'язкової післяпологової відпустки; на отримання грошової та медичної допомоги; на збереження роботи на час декретної відпустки; на одну (або кілька) перерв на день для годування дитини [4]. Питання охорони здоров'я сім'ї регулюються відповідними актами законодавства України, якими визначаються правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я громадян, особливо матері та дитини. Зокрема, ст. 49 Конституції передбачено надання безоплатної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я, а також державне фінансування відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. З-поміж інших нормативних актів, що регулюють питання соціальної підтримки сім'ї, слід виділити Постанову Кабінету Міністрів України «Про запровадження адресної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» (1999) та Положення про умови та порядок надання адресної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. Ці акти передбачають поглиблення процесу надання адресної соціальної допомоги домогосподарству (сім'ям) як суб'єкту допомоги, що є новим явищем для України. Позитивним елементом тут виступає адресність допомоги, спрямованість на підтримку найменш забезпечених сімей [5].

Розглянемо детальніше основні положення деяких законодавчих актів, що стосуються питання соціально-педагогічної підтримки материнства в Україні. Так, Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (2001) передбачено такі види державної допомоги сім'ям з дітьми: 1) допомога у зв'язку з вагітністю і пологами, що виплачується жінкам за весь період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами в розмірі 100% середньомісячного доходу (стипендії, грошового забезпечення, допомоги по безробіттю), але не менш ніж 25% прожиткового мінімуму для працездатної особи на місяць; 2) одноразова допомога при народженні дитини призначається в розмірі прожиткового мінімуму для дітей у віці до 3 років і виплачується одному з батьків (усиновителю чи опікуну); 3) допомога по догляду за дитиною до

досягнення нею трирічного віку призначається в розмірі прожиткового мінімуму (для дітей у віці до 6 років) і щомісяця виплачується особі, що фактично здійснює догляд за дитиною (один з батьків, усиновитель, опікун, бабуся, дідусь або інший родич); 4) допомога на дітей, що перебувають під опікою чи піклуванням. Цей вид допомоги надається опікуну або піклувальнику дитини. Розмір допомоги дорівнює різниці між прожитковим мінімумом для дитини відповідного віку і середньомісячним розміром одержуваних на дитину аліментів і пенсій за попередні шість місяців [2].

Відповідно до Закону «Про охорону дитинства» держава гарантує і підтримку материнства, а саме: надання матерям належних послуг з охорони здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди; забезпечення батьків і дітей інформацією щодо охорони здоров'я і здорового харчування дітей, переваг грудного вигодовування, гігієни, санітарних умов проживання дітей та запобігання нещасним випадкам; розвиток просвітницької роботи [3].

З метою посилення мотивації до реєстрації шлюбів, народження й виховання бажаних дітей у сім'ях, забезпечення надання адресної підтримки та проведення превентивної роботи із сім'ями, у яких існує ризик потрапляння осіб у складні життєві обставини, 31 травня 2012 року. Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї. Сплановано два варіанти розв'язання проблеми. Перший – передбачав продовження реалізації державної політики, що спрямовувалась переважно на підтримку соціально незахищених верств населення та не містила заходів із запобігання виникненню негативних явищ. Другий, оптимальний варіант полягав у стимулюванні саморозвитку та самозабезпечення сім'ї, наданні адресної соціальної допомоги, поєднанні зусиль центральних і місцевих органів виконавчої влади, активізації діяльності місцевих громад, громадських організацій та приватних структур і, зокрема, передбачав: пропаганду сімейних цінностей; здійснення підготовки молоді до подружнього життя; формування свідомого та відповідального ставлення до батьківства і материнства; створення умов для формування сім'ї, орієнтованої на народження та виховання двох і більше дітей, здатної самостійно розв'язувати проблеми, забезпечувати власний розвиток, брати активну участь у житті громади, виховувати відповідальних громадян; поліпшення умов для повноцінного виховання та розвитку дітей; запобігання асоціальним проявам у сім'ї, передусім насильству; забезпечення підтримки сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, та

сімей, які перебувають у зоні ризику щодо потрапляння в такі обставини.

Відповідно до ст. 52 Конституції України діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Утримання і виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьків, піклування, покладаються на державу. Захист материнства в Україні визначений у ст. 24 Конституції України як створення умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю із материнством, правова, моральна та матеріальна підтримка материнства та дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям[6].

Кодексом про шлюб та сім'ю України встановлено, що держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї, умови для материнства та батьківства, забезпечує охорону прав матері та батька, матеріально і морально заохочує і підтримує материнство та батьківство.

В основі сімейного виховання кожної країни лежить певне повне сімейне право, яке закріплено такими міжнародними документами, як Загальна декларація прав людини, Декларація прав дитини і Конвенція про права дитини, схвалені Асамблеєю ООН і ратифіковані в нашій країні Верховною Радою України, де зазначено, що кожна дитина має право на життя, батьків і право на особливу турботу й допомогу. Повний і гармонійний розвиток дитини потребує сімейного оточення, атмосфери щастя, любові і розуміння. Конвенція застерігає батьків від авторитаризму в сімейному вихованні. Якщо ж вони жорстоко поведуться з дитиною або не турбуються про неї, якщо навмисне чи ненавмисне наносять шкоду фізичному чи моральному здоров'ю дітей, відповідні компетентні органи на підставі судового рішення позбавлять їх батьківських прав, а дітей відправлять на виховання в державні установи [6].

Таким чином, за останні роки в Україні важливого значення набувають проблеми соціального захисту сім'ї. Розроблено ідеологію та концептуальні засади державної сімейної політики, сформульовано ключові положення щодо відносин держави і сім'ї; прийнято законодавчу базу забезпечення правових гарантій, матеріальної та моральної підтримки материнства й дитинства, балансу сімейних і суспільних інтересів; визначено заходи, пов'язані з реалізацією основних функцій сім'ї та захистом соціально вразливих їх категорій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 18 грудня 1979 р.
2. Закон України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" (2001);
3. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 04. 2001р. № 2402-III;
4. Конвенція Міжнародної організації праці № 103 "Про охорону материнства", що набрала чинності 7 вересня 1955 р.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запровадження адресної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» (1999).
6. Українське законодавство на захисті прав матерів та дітей <https://lit.vn.court.gov.ua/sud0214/info/21755/>

Тернопільська В.І.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та технології соціальної роботи
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
м.Київ, Україна

Бакуліна О.С.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва, фінансів та оподаткування
Житомирська філія
Університет державної фіскальної служби України
м.Житомир, Україна

СУПЕРВІЗІЯ У ПРАКТИЦІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Розвиток інституту супервізії є важливим завданням не тільки у професійній підготовці соціальних працівників, а й держави. Можна стверджувати, що на даний час відсутня не тільки цілісна система відповідної підготовки у закладах вищої освіти, але і єдині концептуальні підходи до її створення. Відтак важливим є визначення концептуального розуміння сутності супервізорства в соціальній роботі, що дозволяє у подальшому розкрити його стратегії та технології розвитку у майбутніх фахівців.

У зарубіжних дослідженнях проблема супервізорства завжди лежала у площині особливої уваги учених. Це зумовлено тим, що

супервізія є важливою складовою управлінського процесу в соціальній роботі. Саме від того, наскільки вчасно надається підтримка, допомога соціальному працівнику залежить результативність його діяльності. Крім того, проблема супервізорства пов'язана із розв'язанням завдань стабільності й інваріантності.

У наукових працях А. Брауна, Л. Денбурі, Д. Петерса, М. Річардс, К. Форда та інших зарубіжних дослідників поняття «супервізія» трактується як основний засіб, за допомогою якого визначений установою супервізор полегшує роботу персоналу індивідуально й колективно та забезпечує стандарти роботи. Категорія супервізії визначається через моделі аналізу й компетентного розв'язання ситуацій, що виникають у взаємодії з клієнтами [1].

Зазначимо, що діяльність соціального працівника орієнтована на людину. Він має справу з особистими проблемами людей та мусить розділити їх з клієнтами. З огляду на це, під час супервізії можуть обговорюватись як емоції, почуття, що виникають у процесі роботи, так і її практичні аспекти, вимоги законодавства, організації. У кожній організації пріоритетною у її політиці має бути реалізоване право персоналу на належну супервізію та навчання супервізорів. Відповідно вченими [6; 7] визначено етичні та юридичні принципи у роботі супервізора з супервізованими:

1) компетентності, що дає можливість молодому фахівцю соціальної служби професійно зростати і розширювати свій досвід роботи у складних і нестандартних ситуаціях. До компетенції супервізора належить експертна оцінка знань і навичок молодого фахівця, його особистої готовності взяти на себе професійну відповідальність за кваліфіковану допомогу клієнту, яку надає супервізований [6; 7];

2) інформованої згоди як засобу захисту наставника і молодого фахівця від судового переслідування з боку клієнта. Тобто, клієнт має бути завідомо попереджений про потенційний ризик або ж альтернативні можливості надання допомоги і, як результат, повинен свідомо прийняти рішення про участь у консультуванні;

3) захисту прав клієнта і молодого фахівця, що передбачає захист прав всіх учасників процесу протягом усього процесу;

4) конфіденційності, що полягає у нерозголошенні приватної інформації в рамках консультації молодим фахівцем та

інформуванні клієнта про випадки, коли конфіденційність може й повинна бути порушена. Межі конфіденційності повинні бути чітко прописані в контракті;

5) відповідальності за втручання в роботу молодого фахівця. Поінформований наставник є захищеним від різного роду скарг фахівця до професійної асоціації або організації знанням етичних стандартів, тривалим навчанням – професійними дискусіями стосовно етичних і юридичних дилем, консультаціями з колегами та документацією щодо консультативного і супервізійного процесів.

П. Хоукінс, Р. Шохет окреслили базові етичні принципи супервізії в соціальній роботі: 1) дотримання балансу між відповідальністю за роботу супервізованого і повагою до його самостійності; 2) прояв належної турботи про благополуччя клієнта і його захист, повага до автономії; 3) дія в межах своєї компетенції, звернення по допомогу за необхідності; 4) лояльність – вірність відкрито й приховано даним обіцянкам; 5) відмова від використання насильницьких дій; 6) відкритість критиці і зворотному зв'язку разом із зобов'язанням продовжувати навчання [3]. Дотримання означених принципів сприяє створенню сприятливих умов як для виконання професійних обов'язків соціальних працівників, так і для вирішення проблем клієнтів та їх підтримки.

Застосування супервізії як управлінської технології в соціальній роботі дає змогу використовувати внутрішні ресурси організації через створення системи взаємної допомоги та надання підтримки більш досвідченими працівниками тим, хто її потребує [2, с. 30; 4, с. 39]. Слід також наголосити, що засади, на яких функціонує супервізія як соціальний інститут, створюють передумови для розвитку морально-духовних якостей фахівців, формування у них ставлення до професійної діяльності як цінності. Цінність супервізії як технології управління організацією в соціальній сфері, полягає і в тому, що вона повністю відповідає принципам соціальної роботи: гуманізму, поваги до клієнта, толерантності, необхідності його підтримки.

Соціальна робота як професійна діяльність базується на суб'єкт-суб'єктних взаєминах соціального працівника і клієнта та спрямована на поліпшення його життєвих ситуацій.

Супервізія має бути також націлена на моніторинг і оцінку здійснених взаємних впливів в межах професійної взаємодії.

Йдеться, перш за все, про перегляд ситуації клієнта після соціальної підтримки та отримання послуг, стану фахівця, який надавав послуги, і про наслідки (позитивні чи негативні) професійних впливів на його життєву ситуацію, психологічне здоров'я, професійний досвід тощо. Ми наголошуємо на необхідності аналізу в межах супервізії самої соціальної служби як організації. Зокрема, щодо питань тайм-менеджменту, формування команди, профілактики та розв'язання конфліктних ситуацій в організації, впливу особистих чинників (вікові особливості, наявність особистих проблем, попередній досвід роботи та ін.) на якість виконання посадових обов'язків і характер відносин в команді, само менеджмент.

Отже, допомога супервізованому репрезентується у здатності супервізора чітко визначати всі аспекти проблеми та власну роль у її розв'язанні, брати на себе відповідальність за її вирішення. Від того наскільки фаховою є допомога, яка надається соціальному працівнику залежить рівень надання ним соціальних послуг клієнтам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Браун А., Боурн А. Супервізор у соціальній роботі: Супервізія догляду в громаді, денних та стаціонарних установах / пер. з англ. Т. Семигіної. К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2003. 240 с.
2. Карагодіна О.Г., Байдарова О.О. Запровадження супервізії у соціальній роботі: бар'єри та ресурси. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*, 2014. №1(4). С. 29-36.
3. Кодекс етики и практики супервизоров Британской ассоциации консультирования. *Журнал практической психологии и психоанализа*. 2000, №4.
4. Савка В. Супервізія в управлінні недержавними організаціями соціальної сфери: інституційний аналіз. *Соціологічні студії*, 2013. №2(3). С. 34-39.
5. Тернопільська В.І., Бакуліна О.С. Актуальні питання соціальної політики в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*: електронне фахове видання. 2020. №1(24). С. 191-194 URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/index.php/vipusk-24-2020>
6. Уильяме Э. Вы – супервизор: Шестифокусная модель, роли и техники в супервизии. М.: Независимая фирма «Класс», 2001.
7. Якобс Д. Супервизорство. СПб: Б.С.К., 1997.

Тимінський М.І.
магістрант Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Сербалюк Ю.В.
кандидат історичних наук
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Україна відноситься до старіючих націй. На початку 2020 р. у нашій державі на 12 млн. офіційно працюючих, які платять внески у Пенсійний Фонд України припадає 11,3 млн. пенсіонерів (Розенко П., віце-прем'єр-міністр України 2016-2019 рр., телеканал ЗІК, 30.01.2020 р.). Тому актуальною є проблема створення ефективної системи пенсійного забезпечення, яка б гарантувала людям гідне життя по завершенню трудової діяльності.

Проблема реформування пенсійного забезпечення України знайшла відображення у наукових дослідженнях у працях багатьох науковців, серед яких: Кириленко О., Малиняк Б., Мартиненко Н., Петрушка О., Пищуліна О., Реха К. та ін.

Солідарна система виявилась неефективною в реаліях ринкової економіки, у яких опинилась Україна після проголошення незалежності. Пенсійне забезпечення на її основі не гарантує соціальної справедливості спостерігається значний розрив між мінімальними та максимальними пенсіями. Країна має незбалансований бюджет пенсійного фонду. Така ситуація свідчила про гостру необхідність продовження пенсійної реформи в державі. Про необхідність її проведення заговорили ще наприкінці 90-х рр. ХХ ст. Метою пенсійної реформи в Україні визначали: забезпечення справедливої системи розподілу пенсійних коштів; створення для людей можливості накопичувати максимальний розмір пенсії, виходячи із власних доходів; стабілізацію пенсійної системи та гарантування виплати пенсій на довгострокову перспективу; стабілізацію фінансового стану державного бюджету; ліквідацію надмірного розриву у розмірах пенсій із солідарної системи. Головна ідея пенсійної реформи – зацікавити кожного громадянина думати про розмір пенсії, яку він отримуватиме в

майбутньому. Для цього передбачалось запровадити накопичувальну систему пенсійного забезпечення.

Проведенні за останні десятиліття зміни в системі пенсійного забезпечення в Україні здійснювались за такими двома основними напрямками:

- заходи, спрямовані на зміну окремих параметрів пенсійної системи (страховий стаж, зміна розміру страхових внесків, пенсійний вік тощо);
- реструктуризація інститутів пенсійного страхування.

Можливість виділити етапи реформування пенсійної системи в Україні дає ретроспективний огляд прийнятих нормативно-правових актів, що стосуються пенсійного забезпечення та змін, до яких вони привели.

Аналіз наукових досліджень, нормативної бази дає можливість виділити 4 етапи реформування пенсійної системи в Україні. Перший етап охоплює 1991-1993 роки. На цьому етапі було прийнято Закон України «Про пенсійне забезпечення» (05.11.1991), пенсійна система була виділена з бюджетів системи соціального страхування, розширено було пільгові категорії пенсіонерів.

Другий етап – 1994 – 2003 рр.: приймаються «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (14.01.1998), схвалюються розроблені КМУ «Основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні» (13.04.1998), де було поставлено завдання переходу до трирівневої пенсійної системи, оскільки за монополії державної солідарної системи питання гідного пенсійного забезпечення громадян не можна було вирішити. Починає створюватись персоніфікований облік для застрахованих, формуються недержавні пенсійні фонди.

Третій етап – 2004 – вересень 2011 рр. Вступають у дію з 01.01.2004 р. важливі Закони України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (09.07.2003) та «Про недержавне пенсійне забезпечення» (09.07.2003). На цьому етапі зазнала зміни солідарна система пенсійного забезпечення: здійснювався перехід до системи пенсійного страхування; розмір пенсії залежав від тривалості страхового стажу та розміру заробітку, обчислення страхового стажу із введенням коефіцієнта страхового стажу, а також заробітку для нарахування пенсії з урахуванням коефіцієнта заробітної плати, знято максимальне обмеження розміру пенсій; нарахування пенсій здійснюється на підставі даних системи персоніфікованого обліку; розмежовано пенсійні програми за

джерелами фінансування (надбавки, підвищення і доплати до пенсій виплачуються з визначенням відповідних джерел); виплата соціальних пенсій переведена у систему державної соціальної допомоги та ін. [4].

Однак високий рівень демографічного навантаження на працездатне населення, наявність у значної частини працюючих пільг із сплати внесків до Пенсійного фонду України та низька заробітна плата, яка у третини працюючих не вища, ніж прожитковий мінімум, продовжувала спричиняти незбалансованість солідарної системи, стримувати запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування та розвиток недержавного пенсійного забезпечення [5].

Третій етап (жовтень 2011 – вересень 2017 рр.). Влітку 2011 р. було прийнято Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи». У ньому було зроблено спробу провести реформу обох пенсійних систем – і загальної, і спеціальної. Закон мав на меті вдосконалення Метою цього закону було удосконалення системи пенсійного забезпечення та повноцінного впровадження багаторівневої пенсійної системи в Україні. Передбачалось здійснити збалансування солідарної системи пенсійного страхування у середньостроковій перспективі та визначити параметри функціонування обов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування. Однак, гостра економічна криза, посилена напруженою військово-політичною ситуацією, спонукала до запровадження режиму жорсткої економії та консолідації соціальних видатків [4].

Четвертий етап (жовтень 2017 – дотепер). Було здійснено спробу комплексного підходу до пенсійної реформи. Першим кроком цього етапу було реформування солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, збільшення пенсій. 3 жовтня 2017 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій». Вже від 1 жовтня 2017 року із загальної чисельності пенсіонерів 11,7 млн. отримали підвищення пенсійних виплат 10,2 млн. При цьому частина людей тепер отримала пенсію вдвічі більшу, ніж раніше [1].

На цьому етапі розпочато поступове підвищення професійного страхового стажу, необхідного для виходу на пенсію за вислугу років, оподаткування призначених пенсій, замороження індексації пенсій, осучаснення пенсій тощо. Передбачена щорічна (опосередкована) індексація пенсій від 2021 року, яка

відбуватиметься шляхом збільшення на коефіцієнт, що відповідає показнику 50% зростання споживчих цін за попередній рік та 50% показника зростання середньої заробітної плати (доходу), з якої сплачено страхові внески, за три календарні роки, що передують попередньому року до того, в якому проводять збільшення.

Другим кроком визначено запровадження другого рівня пенсійної системи (загальнообов'язкового накопичувального страхування) та вдосконалення третього рівня системи пенсійного забезпечення (добровільного накопичувального страхування).

Наступним кроком реформування пенсійної системи є поетапні зміни в системі накопичувального пенсійного забезпечення. Це дасть змогу диверсифікувати джерела пенсійного забезпечення людей і збільшить розмір пенсійних виплат. Уряд мав ще до 1 липня 2018 р. забезпечити створення інституціональних компонентів функціонування накопичувальної системи, а з 1 січня 2019 р. мала запрацювати система перерахування страхових внесків у накопичувальну систему. Але цього не сталося. Повноцінне запровадження накопичувальної пенсійної системи в Україні можливе, коли буде створена відповідна інфраструктура. Тому, пенсійна реформа в Україні продовжується.

Можна зробити висновки, що загалом в Україні здійснюються заходи державного управління у сфері пенсійного забезпечення направлені на європейські стандарти розбудови трирівневої пенсійної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пенсійна реформа. Офіційний сайт пенсійної реформи уряду URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/pensijna-reforma> (дата звернення 10.04.2020).

2. Пищуліна О., Коваль Т. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. Київ : Центр Разумкова, 2017. 456 с.

3. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: [монографія] / Кириленко О.П. та ін.; за ред. О.П. Кириленко, Б.С. Малиняка. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 350 с.

4. Салькова Т.В. Етапи розвитку пенсійної системи в Україні: євро інтеграційний вектор. Держава та регіони. Серія Державне управління. Запоріжжя, 2019. №2. (66). С. 127-132.

5. Стратегія розвитку пенсійної системи : Розпорядження КМУ від 15 грудня 2005 р. № 525-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/25951687> (дата звернення 14.04.2020)

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Актуальні проблеми соціальної роботи:
досвід і перспективи**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Кам'янець-Подільський, 28 квітня 2020 року).

Підписано до друку --.--.2020 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний
Ум. друк. арк. 7,67. Тираж --. Зам. ---

Видавець Ковальчук О.В.
32315, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський,
вул. Васильєва, 13, корп. А, 37.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7057 від 25.05.2020 р.